

Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra etologie a zájmových chovů

**Česká zemědělská
univerzita v Praze**

**Metodika posouzení vývoje vztahu mezi budoucím
vodícím psem a odsouzeným v programu Tlapka v dlani**

Diplomová práce

Bc. Aneta Makovcová

Zájmové chovy zvířat

Ing. Kristýna Machová, Ph.D.

© 2021 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Metodika posouzení vývoje vztahu mezi budoucím vodícím psem a odsouzeným v programu Tlapka v dlani" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 26.4.2021

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Kristýně Machové, Ph.D. za vedení diplomové práce, za flexibilní přístup i za konzultace a cenné připomínky, které mi poskytla v průběhu jejího vypracovávání. V neposlední řadě děkuji také pracovníkům Otevřené Věznice v Jiřicích, kteří uskutečnění výzkumu umožnili, zajistili předávání dokumentace a poskytli užitečné rady.

Metodika posouzení vývoje vztahu mezi budoucím vodícím psem a odsouzeným v programu Tlapka v dlani

ČR v Evropě patří k zemím s nejvyšším počtem odsouzených na obyvatele, přičemž penologická recidiva se drží až na 64 %. Ve výkonu trestu lze zaznamenat výskyt specifických rizikových jevů; např. prizonizace, stigmatizace či závislost na návykových látkách. Ty působí proti snahám o rehabilitaci, zvyšují riziko kriminální infekce a posléze trestní recidivy. Ve snaze omezit daná rizika, podpořit resocializaci a následnou reintegraci odsouzených jsou zaváděny různé odborné programy, zaměřené na změnu chování či na řešení jiných problémů. Mezi nimi lze zaznamenat také zoorehabilitace, do nichž jsou ve vězeňských podmínkách zapojována zejména hospodářská zvířata, koně a psi. Vedle klasických intervencí probíhají programy výchovy psů, přičemž literatura dokládá jejich příznivý vliv např. na přístup ke změně, zodpovědnost, sebedůvěru nebo cílevědomost účastníků, stejně jako vytvoření silné vazby ke psovi – což vesměs odpovídá konceptům zachyceným v této práci. Ve výzkumu zapojení psů ve vězeňských programech se lze setkat s pozorováním, fyziologickým měřením, aplikací psychometrických dotazníků nebo škál hodnotících vztah či interakce. Při zkoumání umístovacích výchovných programů jsou nicméně často uplatňovány zejména kvalitativní postupy – tvorba dat mnohdy probíhá formou osobního interview, lze ale také provést skupinový rozhovor, použít písemný dotazník nebo analyzovat obsah deníků. Cílem této studie bylo vytvořit na základě pilotního šetření konečnou podobu nejhodnější metodiky, určené pro hodnocení umístovacích vězeňských programů výchovy psů, zvláště tam, kde je malý počet účastníků.

Metodika aplikovaná v této práci umožnila zodpovědět všech 5 výzkumných otázek a zachytit vývoj vztahu. Kvalitativní analýza identifikovala typické vzorce i rozdíly mezi 2 časovými body, stejně jako mezi respondenty, což vesměs odpovídalo dotazníkům HAIS a CABS. Analýza výsledků těchto kvantitativních škál umožňuje určit rozdíly a vývoj v hodnocení interakce/vztahu. Z výsledků této práce vyplývá, že tyto dotazníky v rámci konečné metodiky, určené k posouzení vývoje vztahu mezi odsouzeným a psem, mají být vyplněny při 3 příležitostech – na začátku, uprostřed a těsně před koncem. Obdobně by měly být položeny otevřené otázky – avšak napotřetí těsně po skončení programu. Jedna z vln by měla proběhnout ústně, zatímco zbývající dvě písemně. Otázky mají být formulovány jasně a krátce, v každé vlně jich bude nejvýše 19, přičemž se tematicky zaměřují na vztah ke psovi, přínos účasti, změnu v životě či přístupu k výchově psa. Ke kategorizaci i k následné kvalitativní analýze je doporučena metoda vytváření trsů, zachycení vzorců a srovnávání. Analýza odpovědí vždy proběhne před uskutečněním další vlny a poskytne návod pro formulaci příštích otázek. Rovněž poslouží jako základ pro kategorizaci i analýzu výroků zachycených v následující vlně, což umožní určit vývoj v konkrétních pojmových konceptech či identifikovaných vzorcích. To bude následně porovnáno s hodnocením kvantitativních dotazníků. Konečným výsledkem finální analýzy bude zodpovězení výzkumných otázek a popis vývoje vztahu.

Výsledky účastníků této práce naznačují, že účast na výchově vodícího psa může pozitivně ovlivnit přístup odsouzených k zodpovědnosti a ke změně, z čehož je možné vyvodit, že lze doporučit rozšiřování obdobných programů i do dalších vězeňských zařízení – což

odpovídá též zkušenostem ze zahraničních studií. V neposlední řadě je ovšem nutné prověřovat účinnost i charakteristické aspekty takových programů, k čemuž přispívá rovněž výsledná metodika této práce, jíž lze doporučit k aplikaci též na jiné vězeňské projekty výchovy psů s extrémně malým počtem účastníků.

Klíčová slova: probační a mediační služba, vězeňství, zoorehabilitace, pes

Methodology for assessing the development of the relationship between the future guide dog and the convict in the Paw in the Palm program

The Czech Republic is one of the countries with the highest number of convicts per capita in Europe, with penological recidivism reaching up to 64 %. The occurrence of specific risk phenomena can be observed during the serving of a sentence; e. g. prisonization, stigmatization or substance abuse. These counteract rehabilitation efforts, increase the risk of criminal infection and, subsequently, criminal recidivism. In an effort to reduce these risks and support the resocialization and subsequent reintegration of convicts, various professional programs, aimed at changing behavior or solving other problems, are being introduced. One of those are also animal assisted interventions. In those, livestock, horses and dogs are mainly involved in prison conditions. In addition to classic interventions, there are programs of dog training; literature demonstrates their beneficial effect on the approach to change, responsibility, self-confidence or sense of purpose of the participants, as well as creating a strong bond with the dog - which generally corresponds to the concepts captured in this thesis. In research on the involvement of dogs in prison programs, one can encounter observation, physiological measurements, the application of psychometric questionnaires or scales evaluating the relationship or interaction. However, when examining placement education programs, qualitative procedures are often applied in particular - data creation often takes the form of a personal interview, but it is also possible to conduct a group interview, use a written questionnaire or analyze the content of diaries. The aim of this study was to create, based on a pilot study, the final form of the most suitable methodology for the evaluation of prison placement programs for dog training, especially when there is a small number of participants.

The methodology applied in this thesis made it possible to answer all 5 research questions and capture the development of the relationship. The qualitative analysis identified typical patterns and differences between the 2 time points, as well as between the respondents, which generally corresponded to the HAIS and CABS questionnaires. Analysis of the results of these quantitative scales makes it possible to identify differences and developments in the evaluation of the interaction/relationship. The results of this thesis show that these questionnaires, designed to assess the development of the relationship between the convict and the dog, should be completed on 3 occasions - at the beginning, middle and just before the end. Similarly, open-ended questions should be asked - but only at the third session, just after the end of the program. One of the stages should take place orally, while the other two should be in writing. The questions should be clear and brief and in each stage there should be a maximum of 19, thematically focusing on the relationship to the dog, the benefits of participation, change in the convict's life or approach to dog training. The method of clumping results together, capturing patterns and comparing them is recommended for categorization and subsequent qualitative analysis. The analysis of the answers will always take place before the next stage and will provide guidance for the formulation of subsequent questions. It will also serve as a basis for categorization and analysis of statements captured in the next stage, which will allow one to determine the developments in specific concepts or identified patterns. This will then be

compared with the evaluation of quantitative questionnaires. The result of the final analysis will be the answering of research questions and a description of the development of the relationship.

The results of the participants of this study suggest that participation in the training of a guide dog can positively affect the attitude of convicts towards responsibility and change. From this, it can be concluded that expanding similar programs to other prisons can be recommended - which also corresponds to results from studies conducted abroad. Last but not least, it is necessary to examine the effectiveness and characteristic aspects of such programs, to which the resulting methodology of this study also contributes. It can therefore be recommended for application in other prison projects of dog training with an extremely small number of participants.

Key words: probation and mediation service, imprisonment, animal assisted interventions and therapies, dog

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Cíle práce a výzkumné otázky	2
3	Literární řešerše.....	3
3.1	Vězeňství	3
3.1.1	Kriminalita a kriminální recidiva.....	3
3.1.2	Rizikové jevy ve vězeňské populaci	4
3.1.3	Programy určené odsouzeným.....	9
3.2	Zoorehabilitace	14
3.2.1	Intervence se zapojením zvířat	14
3.2.2	Zoorehabilitace se zapojením psů za přímé asistence člověka.....	16
3.2.3	Intervence se zapojením zvířat ve vězeňství	21
3.3	Zoorehabilitace se zapojením psů ve vězeňství.....	26
3.3.1	Terapie se zapojením psů ve vězeňství	27
3.3.2	Programy dlouhodobého umístění psů ve věznicích	29
3.4	Hodnocení vztahu či interakcí mezi psem a odsouzeným v prison canine programs (PCP)	33
3.4.1	Kvantitativní metody.....	34
3.4.2	Kvalitativní metody.....	36
4	Metodika	38
5	Výsledky	47
5.1	Výsledky analýzy kvantitativních dotazníků	47
5.2	Výsledky analýzy kvalitativních dotazníků	50
5.3	Odpovědi na výzkumné otázky	50
5.4	Vývoj vztahu mezi odsouzeným a psem	53
5.5	Metodika posouzení vztahu mezi odsouzeným a psem v PCP.....	55
6	Diskuze	58
7	Závěr	63
8	Literatura	65
9	Seznam použitých zkratk a symbolů	77
10	Samostatné přílohy.....	I

1 Úvod

Z historického hlediska lze rozlišovat tři základní koncepty trestu – absolutní, utilitární a smíšený. Absolutní teorie spatřuje účel trestu ve spravedlivé odplatě za spáchaný skutek – určitý čin je tedy nutné potrestat, neboť je zákonem definován jako trestný. Jeho smyslem je tak především potrestání pachatele, případně ochrana společnosti a platných trestněprávních norem, nikoli výchovné působení na odsouzeného (Kandová 2018). Utilitární (rehabilitační) teorie naopak hlavní účel trestu spatřuje v prevenci kriminálního chování a ve vyřešení konfliktu mezi pachatelem a obětí. Hlavním cílem je tak náprava újmy a vztahů, které byly trestným činem narušeny, resocializace odsouzeného a kriminální prevence, nikoli pouhá odplata za porušení legislativy. Takové pojetí přináší do klasického trestního systému tzv. restorativní prvky; kupříkladu mediaci, mimosoudní projednání, kontakt mezi odsouzeným a obětí, důraz na náhradu újmy, zvýšenou interakci s vnějším světem, odborné programy zacházení apod. (Scheinost et al. 2010). Smíšené teorie poté absolutní a rehabilitační prvky propojují.

V moderní době se na utváření sankční politiky, kromě trestněprávní vědy, podílejí také poznatky z mnoha rozličných disciplín, jako je například filozofie, psychologie, sociologie, viktimologie či penologie. I v rámci českého vězeňství a justičního systému jsou prosazovány restorativní aspekty vedle klasických retributivních postupů. To je v souladu s moderním přístupem, prezentovaným v Konceptu vězeňství ČR (2015), který směřuje k vytvoření a dodržování efektivních standardů, vycházejících z mezinárodních norem i vědeckých poznatků. Klade důraz na propojení vězeňství s kriminální prevencí, postpenitenciární péčí, sociální sférou a vzdělávacím systémem za účelem reintegrace pachatelů trestné činnosti. K nim je přitom třeba přistupovat odborně, individuálně, cílit na snížení kriminální recidivy a na přípravu k životu po propuštění. V souladu s těmito postoji jsou tedy zaváděny programy odborného působení na odsouzené, které mnohdy vycházejí z kognitivně-behaviorální terapie a zaměřují se na změnu myšlení a chování. Mezi takové inovativní projekty lze přitom dobře začlenit také programy zoorehabilitace.

Mnozí majitelé domácích zvířat vypovídají, že mají ke svému mazlíčkovi silný vztah, hovoří o jeho schopnosti poskytnout rozptýlení či o příznivém vlivu na zodpovědnost. Pozitivní účinky cíleného působení zvířat v rámci zoorehabilitace byly doloženy u různých skupin klientů, které zahrnují například seniory, děti a dospívající, osoby s tělesným či smyslovým postižením, vývojovými vadami nebo lidí trpících duševními poruchami, včetně např. autismu, posttraumatické stresové poruchy či závislosti na návykových látkách. V neposlední řadě jsou však zvířata zapojována i do programů, určených odsouzeným – ať už v kontextu zaměstnávání, pracovní terapie anebo právě zoorehabilitace. Co se týče druhové příslušnosti, v práci s touto skupinou klientů se nejčastěji uplatňují hospodářská zvířata, koně a v neposlední řadě psi, mnohdy označovaní za nejvyužívanější druh v rámci všech intervencí se zapojením zvířat. Právě výchova psů je ústředním aspektem projektu Tlapka v dlaní, jímž se zabývá tato práce, a který navazuje na obdobné programy, probíhající v zahraničí – zejména v USA. V českém prostředí zatím představuje pilotní projekt, jehož hlavní náplň spočívá v tom, že odsouzení vychovávají štěňata určená na budoucí výcvik vodících psů.

2 Cíle práce a výzkumné otázky

Ústředním cílem této práce je vypracovat metodiku umožňující zmapovat a popsat, jakým způsobem účastníci projektu Tlapka v dlani nahlíží svůj vztah s adepty na výcvik vodících psů v průběhu programu a po jeho ukončení.

Dílčími cíli je jednak zpracovat literární přehled na téma zapojení psů v programech určených odsouzeným, dále pak popsat, co respondenty motivuje k účasti na programu Tlapka v dlani, jakým způsobem nahlíží svěřená zvířata a jak reflektují jejich výchovu i péči o ně.

Výzkumné otázky:

- 1) Co respondenty motivuje k účasti na programu Tlapka v dlani?
- 2) Jak vypadá respondentův každodenní život v kontextu péče o psa a jeho výchovy?
- 3) Co se v respondentově životě kvůli zvířeti změnilo?
- 4) Jaký má respondent vztah ke zvířeti?
- 5) Jak respondent reflektuje své interakce se zvířetem?

3 Literární rešerše

3.1 Vězeňství

3.1.1 Kriminalita a kriminální recidiva

Pojem kriminalita označuje sociálně patologický jev, který lze chápat jako souhrn evidovaných trestných činů (Zoubková et al. 2011). Kriminalitu ovlivňují tzv. kriminogenní faktory, které lze považovat za rizikové činitele vyvolávající, usnadňující či podporující páchaní trestných činů. Tyto faktory mohou být individuální nebo společenské – individuální souvisejí s osobnostní strukturou, psychikou nebo chováním jednotlivce (Scheinost et al. 2010). Jako příklad může sloužit nadměrné užívání drog či alkoholu, konzumní a zahálčivý životní styl, kriminální chování rodičů, nežádoucí sociální prostředí nebo prožité zneužívání v dětství (Minh et al. 2013). S kriminálním chováním může korelovat ADHD, nízká averze vůči riziku či vysoká impulzivita (Ellis et al. 2008). Co se týče poruch osobnosti, v kriminologickém kontextu se nejčastěji hovoří o osobnosti antisociální, potažmo psychopatické. Zvláště v případě lidí vedoucích kriminální způsob života lze pozorovat trend, kdy se násilná zločinecká kariéra pojí s výraznými psychopatickými rysy (DeLisi & Vaughn 2015). Společenské faktory naopak působí v rámci společenského systému – například v oblasti politiky, ekonomiky, práva či státní správy. Jejich příkladem může být propojování hospodářské a politické moci, nízká profesionalizace státní správy, pokles výkonnosti ekonomiky, zhoršení životní úrovně, nárůst nezaměstnanosti, prohlubování rozdílů mezi společenskými vrstvami (Scheinost et al. 2010), zvýšená hustota obyvatel a anonymita pachatelů nebo vyšší cizinecký ruch (Díblíková et al. 2018). V mezinárodním měřítku jimi může být ale i globalizace (Zoubková et al. 2011), migrace či vzrůstající rozdíly mezi vyspělými a rozvojovými státy. Zatímco některé kriminogenní faktory mohou postupně zaniknout samy či v důsledku účinných opatření, jiná rizika mohou vznikat spolu s tím, jak se společnost mění (Scheinost et al. 2010).

Kriminální recidivou se rozumí opětovné spáchání trestného činu jedním pachatelem. Recidivu můžeme chápat ve smyslu trestněprávním; kdy byl pachatel odsouzen za předchozí trestný čin a nyní je souzen za další, dále v kontextu kriminologickém; v němž nezáleží na tom, zda byl pachatel za předchozí čin stíhán, nebo ji lze nahlížet z hlediska penologického; tedy jako opětovný výkon trestu odnětí svobody – dále jen „výkon trestu“ (Zoubková et al. 2011). Je přitom vhodné rozlišovat recidivu různorodou; tzn. opětovné páchaní jakékoliv trestné činnosti, od recidivy stejnorodé; kdy se jedná o opakování typově stejného kriminálního činu (Novotný et al. 2010). Kriminální recidiva celosvětově představuje závažný společenský problém. V Japonsku i ve Velké Británii jsou například recidivující pachatelé odpovědní až za 50-60 % trestných činů (Someda 2009). V České republice recidivisté spáchali za rok 2019 46 % objasněných trestných činů a jejich podíl na celkovém počtu stíhaných osob se oproti předchozímu roku nepatrně zvýšil na 39 % (Zpráva o bezpečnosti ČR 2019). Penologická recidiva oproti tomu v témže roce dosahovala téměř 64 % (Statistická ročenka VZČR 2019).

Za rizikové faktory trestní recidivy lze považovat kriminální historii, rodinné nebo manželské problémy, potíže ve škole či v zaměstnání, případně nevhodné způsoby trávení volného času. Kriminální recidivu mohou nicméně ovlivňovat i politické a sociální faktory, jako například společenská stigmatizace, rasismus, zákonná represe v oblasti protidrogové

politiky, omezený přístup k lékařské péči či nedostatek dostupného bydlení. Psychóza a mánie mohou v kontextu recidivy také sloužit coby její prediktory, někdy dokonce příčiny (Lamberti et al. 2020). Obdobně jako kriminální chování, i kriminální recidiva se dává často do souvislosti s antisociálními či psychopatickými osobnostními rysy (Međedović et al. 2012). Rizikový faktor rovněž představuje závislost na psychoaktivních látkách, obzvláště v kombinaci s další psychiatrickou diagnózou (Carlsen-Landy et al. 2020). Håkansson a Berglund (2012) dávají opětovnou trestnou činnost do souvislosti se závislostí na tvrdých drogách, konkrétně na heroinu a metamfetaminu. Rovněž byla zaznamenána spojitost recidivy s předchozí psychiatrickou hospitalizací, majetkovou trestnou činností a kratší dobou odsouzení. Nezávisle pak byla zjištěna i souvislost s nižším věkem, mužským pohlavím, bezdomovectvím a sklony k násilí. Jiné studie rovněž dokládají, že věk je zásadním faktorem ovlivňujícím trestní recidivu, jejíž pravděpodobnost s přibývajícím věkem klesá. Zároveň však ovlivňuje i míru prizonizace (tj. internalizace vězeňského režimu a kultury), která naopak vzrůstá s nízkým věkem prvního nástupu i s počtem let strávených ve vězení. Ačkoli se přitom vysoký stupeň prizonizace pojí s vyšší pravděpodobností kriminální recidivy, věk se zdá být v tomto ohledu ještě významnějším faktorem (Shlosberg et al. 2018). Podle Durose et al. (2005) až 81 % odsouzených mladších 24 let po propuštění spáchá další trestný čin do 5 let. Oproti tomu ve věkové skupině nad 40 let se jedná pouze o 69,2 %.

3.1.2 Rizikové jevy ve vězeňské populaci

Odsouzení jsou ve vězení vystaveni deprivacím faktorům, jichž je obvykle uváděno 5 – nedostatek osobní bezpečnosti, autonomie, svobody, heterosexuálních vztahů, zboží a služeb. Jako odpověď na tuto deprivaci poté může vznikat specifická adaptace (Sykes 2007). Ta je ovšem ovlivněna také individuální situací a osobními charakteristikami odsouzeného i jeho spoluvězňů, a tedy kulturou celkové společnosti, neboť právě z ní lidé do vězní přicházejí (Meško & Hacin 2018). UVěznění může člověka ovlivňovat různě v závislosti na jeho způsobu života, rodinných a sociálních vazbách, profesi či ekonomické situaci. Osobnost je nicméně rovněž zásadním faktorem, a to zejména z hlediska individuální vůle a touhy vymanit se z kriminálního prostředí. Významný počet lidí ve výkonu trestu ovšem nikdy neměl stálou práci, zázemí či spolehlivé sociální vazby nebo se potýkal se závislostí na návykových látkách (Novo-Corti & Barreiro-Gen 2015). Vzhledem k rozsáhlému počtu rizikových jevů asociovaných s pobytem ve vězení, si následující podkapitola klade za cíl stručně nastínit pouze několik z mnoha fenoménů, jimiž se literatura zabývá.

3.1.2.1 Prizonizace a institucionalizace

Pojem prizonizace označuje proces adaptace a internalizace režimu vězeňského prostředí, včetně morálky, zvyků a norem vězeňské subkultury (Mertl 2020). Častým jevem, který s ní úzce souvisí, někdy je dokonce považován za její ekvivalent, je tzv. institucionalizace neboli přivyknutí na každodenní organizovaný režim (Martin 2018). Za faktory podílející se na jejich vzniku byla označena nepodnětnost vězeňského prostředí, nuda, stereotyp a nezájem ze strany personálu. Pevný řád, depersonalizace a často uplatňované donucovací prostředky podporují internalizaci režimu, což následně ztěžuje resocializaci (tj. proces přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a vlastní životní rozhodnutí) a snižuje motivaci

odsouzených. Mnoho z nich pak vnímá život ve vězení jako přestávku nebo doslova „černou díru“ (Mertl 2020).

Adaptace na vězeňské prostředí se může projevat formou rutinních návyků a rituálů, jako je přehnaná pořádkumilovnost, brzké ranní vstávání, obliba určitého vězeňského jídla nebo dokonce odpor k domácím dříve oblíbeným pokrmům. Dalšími projevy může být zvýšená pozornost vůči okolí, dezorientace ve venkovním prostředí, přetrvávající držení těla, gesta a výrazy spojené s vězeňskou kulturou (Martin 2018), precitlivělost na narušení osobního prostoru, neschopnost účastnit se krátkých zdvořilostních rozhovorů či neochota se usmívat. Je možné zaznamenat tendence k agresivním reakcím (Caputo-Levine 2012) nebo nejistotu v každodenních situacích, jako je třeba používání nových technologií či jízda v hromadné dopravě (Western et al. 2014). Tato adaptace ztěžuje reintegraci odsouzeného po propuštění a zvyšuje riziko kriminální recidivy (Caputo-Levine 2012). Dochází k omezení schopnosti samostatně fungovat – ať už v případě rozhodování, organizace času, samoobslužných úkonů či sociálních interakcí. Dříve známé každodenní situace mohou být po propuštění matoucí a stresující, což podporuje riziko sebeuzavření, exkluze a izolace (Martin 2018) či pocity neklidu, odcizení nebo osamělosti (Western et al. 2014). Úzkost, již propuštění prožívají, lze vysvětlit jako důsledek nesouladu mezi adaptací na vězeňské prostředí a podmínkami na svobodě. Návrat přitom často popisují doslova jako „kulturní šok“ (Martin 2018). Ten se zdá být nejvýraznější bezprostředně po propuštění. S přibývajícím časem se lidé opět adaptují na aktuální sociální podmínky, pročež se nesoulad zmenšuje, stejně jako se postupně vytrácejí i symptomy prizonizace (Mertl 2020).

Z hlediska kriminální recidivy je ovšem právě prvních 6 měsíců nejrizikovějších, přičemž většina recidivistů spáchá trestný čin do 3 let po propuštění (Koncepce 2015). Hlavním motivem pro opětovné páchaní trestné činnosti bývá ekonomická situace odsouzeného spojená s nezaměstnaností. Projevy prizonizace – nejznatelnější právě v prvních měsících – přitom mohou negativně ovlivnit hledání či udržení zaměstnání a zvyšovat riziko recidivy (Caputo-Levine 2012). Teorie prizonizace poté dává do souvislosti recidivu propuštěných osob s jejich zkušeností ve vězení, přičemž vychází z předpokladu, že míra prizonizace bývá přímo úměrná délce času stráveného ve výkonu trestu (Shlosberg et al. 2018), přičemž se pojí i s vyšším výskytem násilných činů (Caputo-Levine 2012).

3.1.2.2 Závislost na návykových látkách

Syndrom závislosti lze charakterizovat jako soubor behaviorálních, kognitivních a fyziologických stavů rozvinutých po opakované aplikaci návykové látky. Obvykle se vyznačuje silnou touhu drogu užít, zvýšenou tolerancí vůči ní, mohou se vyskytovat somatické odvykací stavy, porušené ovládání při užívání substance, prioritizace drogy před ostatními závazky či aktivitami, která přetrvává, ačkoli vede k závažným problémům (MKN-10).

Zneužívání návykových substancí představuje zásadní a komplexní společenský problém, který je ve vězeňské populaci zvláště rozšířený (Rowell 2012). Protidrogová opatření jsou sice často diskutována, ze statistických údajů se nicméně nezdaří dostatečně účinná (Rao et al. 2015). V roce 2014 bylo například v České republice evidováno 40,4 % drogově závislých vězňů (Koncepce 2015). Závislost v době nástupu do vězení je většinou hlavním důvodem pro užívání drog během výkonu trestu. Často se jedná o opioidy, metamfetamin,

marihuanu (Rao et al. 2015) nebo více návykových látkách. Zejména alkoholismus či rizikové užívání alkoholu se mnohdy vyskytuje spolu s užíváním jiné drogy (Lobmaier et al. 2012).

Závislost komplikuje rehabilitační proces (Rowell 2012) a je dávana do souvislosti s kriminální recidivou, obzvláště jedná-li se o heroin či metamfetamin nebo o nitrožilní uživatele drog (Håkansson & Berglund 2012). Odsouzení si sice mohou uvědomovat, že jim závislost poškozuje osobní vztahy (Lobmaier et al. 2012), během výkonu trestu se ale mohou zdráhat vyhledat pomoc a projevit ochotu ke spolupráci, už jen ze strachu z případné šikany od spoluvězňů. Závažnost závislosti a intenzita abstinčních příznaků se přitom zdají být nejmýraznějšími prediktory užívání drog ve vězení, přičemž nejrizikovější skupinou jsou v tomto smyslu nitrožilní uživatelé. Závažnost závislosti je do určité míry sama spojena s intenzitou abstinčních příznaků – čím častěji respondenti užívali před uvězněním, tím měli intenzivnější příznaky v prvních dnech výkonu trestu. Zvýšené riziko užívání bylo zaznamenáno také u těch, kteří byli v trestu dlouhodobě či opakovaně, užívali drogy nitrožilně (Rao et al. 2015), byli závislí na lécích (Lobmaier et al. 2012) nebo na marihuaně (Rao et al. 2015). Jiné studie u uživatelů marihuany ale naopak zaznamenaly snížené riziko užívání během výkonu trestu (Lobmaier et al. 2012; Rowell 2012), stejně jako u odsouzených s historií závislosti na více návykových látkách (Rowell 2012).

3.1.2.3 Stigmatizace

Stigma lze chápat jako jakýkoli atribut, který může mít diskreditující či znehodnocující účinky pro svého nositele nebo pro člověka, jemuž je přisuzován. Co však u jednoho může být považováno za stigma, u jiného může být vnímáno jako pozitivum – ať už z pohledu daného jednotlivce či většinové společnosti. Stigmatizace je proces, při němž je nějaké stigma přisuzováno určité menšinové skupině, s čímž souvisí vyčlenění jejích příslušníků od většiny a redukce jejich individuálního obrazu na přisuzované stereotypy (Goffman 2009). Pobyt ve vězení může sám o sobě působit jako stigma, které přetrvává i dlouho po propuštění. Uvěznění s sebou přináší nálepku „vězně“ a „kriminálníka“, dokáže poškodit sebevědomí i sebedůvěru, vzbuzovat beznadějnou ohledně vlastní budoucnosti a úzkost z reakcí okolí (Evans et al. 2017) – případně strach, že bude na dotyčném zkušenost s pobytem ve vězení na první pohled zřejmá a vyvolá odmítnutí (Mertl 2020). Stigmatizující mohou být i projevy prizonizace, které podporují pocit podivínství a odlišnosti od lidí, kteří vězením neprošli (Martin 2018). Fyzické odkazy na dobu ve výkonu trestu, jako například chybějící zuby, mohou propuštění vnímat coby stigma, které posiluje bariéry mezi nimi a většinovou společností, obzvláště při formálních situacích (Morna 2012).

Maladaptivní coping může v kontextu stigmatizace zahrnovat stud, sklíčenost, hněv (Moore et al. 2013), snížené sebevědomí, nechuť k účasti na běžných sociálních úkonech ze strachu z ostrakizace (Morna 2012), tendenci k izolaci od většinové společnosti, pocit vyloučení a identifikaci s kriminální subkulturou. Ačkoli odsouzení mohou v důsledku vnímaného stigmatu předem očekávat odmítnutí a vykazovat maladaptivní chování (LeBel 2012), odpověď na stigmatizaci zůstává variabilní, individuální, může mít i adaptivní charakter a vzbudit v lidech ještě větší úsilí (Moore et al. 2013). I u odsouzených osob platí, že ti, kteří považují stereotypy přisuzované stigmatizované skupině za legitimní, mají tendenci k vyšší míře sebestigmatizace (tj. internalizace negativního hodnocení společnosti týkající se určitých

atributů přiřazovaných příslušné skupině) než osoby, které tyto předsudky nesdílejí (Evans et al. 2017). Vliv má i to, jak dotyčný vnímá náhled většinové společnosti na skupinu, do níž patří, a zda se sám identifikuje se stereotypy, které jí jsou přiřazovány (Moore et al. 2013). Bylo zaznamenáno, že respondenti, kteří očekávali nebo vnímali vyšší míru stigmatizace měli tendenci identifikovat se s typickými kriminálními stereotypy, vykazovali větší míru kriminálního chování (Evans et al. 2017) a normalizovali je, spáchali násilný trestný čin (LeBel 2012), byla u nich zaznamenána vyšší míra recidivy do roka po propuštění (Moore et al. 2013), připadali si vzdáleně od většinové společnosti, vyrůstali v oblasti s vyšším výskytem trestných činů nebo měli slabší vazby s rodinou či přáteli (LeBel 2012). Dle Evanse et al. (2017) může naopak proti sebestigmatizaci působit ochota ke kritické sebereflexi, kvalita a intenzita rodinných či sociálních vazeb, včetně vztahů s vězeňským personálem, anebo účast na vzdělávání.

3.1.2.4 Narušení rodinných a sociálních vazeb

Uvěznění se zásadním způsobem nedotýká jen života odsouzeného, ale i jeho blízkých. Narušuje rodinnou rutinu a může poškodit vzájemné vztahy (Geller et al. 2011). Ty mohou být navíc zasaženy také projevy prizonizace, které mohou přetrvávat i na svobodě (Mertl 2020). Negativní ekonomické důsledky uvěznění poté dopadají na celou rodinu, zejména na děti (Geller et al. 2011), ale i na partnera odsouzeného, na němž závisí, aby se o situaci postaral, což může být náročné už jen z hlediska výše příjmu (Schwartz-Soicher et al. 2011). Jakým způsobem se nicméně život rodiny změní, závisí také na konkrétní skupinové dynamice a struktuře (Geller et al. 2011), stejně jako na případné zkušenosti s vězením, která v tomto případě činí proces adaptace o něco snažší (Mowen & Visher 2016). Rodinné vztahy ovšem nemusí být poškozeny pouze uvězněním, ale již předchozím chováním, mnohdy spojeným s kriminálním způsobem života. Někteří lidé se tak mohli stát pro příbuzné opakovaným zdrojem konfliktů a zklamání, protože se časem vzájemně odcizili. V tomto smyslu byly především duševní porucha, závislost a vyšší věk (nad 40 let) spojeny se sociální izolací, nejistotou a nečinností, stejně jako s nižší rodinou podporou, větším odcizením i s vyšší pravděpodobností nestálého bydlení či nezaměstnanosti (Western et al. 2014).

Rodinné vztahy mohou přitom působit coby zásadní vliv během reintegračního procesu (Mertl 2020). U odsouzených, kteří měli ve vězení emoční podporu své sociální sítě ze života na svobodě, bylo například zaznamenáno nižší riziko násilného jednání, a naopak vyšší míra sebereflexe, akceptace, posílení komunikačních schopností či zdravých způsobů copingu (Rocheleau 2013). V neposlední řadě měli lepší vzájemné vztahy s rodinou, vyšší míru podpory a veskrze pozitivní změny interakcí. Naopak lidé, jimž během výkonu trestu bránily v kontaktu s blízkými nějaké překážky (nejčastěji přísná pravidla a vysoký poplatek za příjem návštěv), reportovali snížení emocionální podpory a zhoršení rodinných vztahů. Tyto obtíže se přitom opět nejznatelněji dotýkaly ekonomicky znevýhodněných skupin, které jsou ve vyšším ohrožení i z hlediska jiných rizikových jevů (Mowen & Visher 2016). Podpora přátel a rodiny je přitom naprosto zásadní nejen během výkonu trestu, ale i z hlediska úspěšné reintegrace na svobodě. Často jsou to například právě oni, kdo propuštěnému sežene pracovní místo (Novo-Corti & Barreiro-Gen 2015) nebo poskytne finanční a materiální podporu (Western et al. 2014),

příčemž pozitivní odezva rodiny a komunity může napomáhat i ke snížení sebestigmatizace (Evans et al. 2017).

3.1.2.5 Nezaměstnanost a ekonomická situace odsouzených

Kriminalita bývá obvykle úzce spojována s chudobou (Wolf et al. 2008). Mnoho odsouzených pochází ze znevýhodněných podmínek s vyšším výskytem duševních poruch, užívání drog, nezaměstnanosti, poškozených rodinných vztahů (Western et al. 2014), zadluženosti nebo nedostatků v oblasti vzdělání (Evans et al. 2017). Podle Martire et al. (2011) 95 % respondentů uvedlo, že mají dluhy, přičemž podle 92 % jejich situaci ještě zhoršily drogy a u 50 % hromadí se pokuty za neuhrazené částky. Glidden a Brown (2016) u odsouzených zaznamenali výrazně nižší finanční gramotnost (tj. schopnost finančně uvažovat a plánovat) oproti většinové populaci. S menší finanční gramotností se poté pojil nízký věk, příslušnost k minoritě a nižší dosažené vzdělání. U těchto osob rovněž vzrůstalo riziko hromadění dluhů, ekonomické nestability a následné kriminální recidivy. Přesto například Novo-Corti a Barreiro-Gen (2015) zaznamenali, že větší část jejich respondentů před zahájením výkonu trestu pracovala a vedla víceméně spořádaný život.

Nástup do vězení je mnohdy důvodem ztráty pracovního místa, ačkoli existují případy, kdy odsouzení během výkonu zůstanou u svého zaměstnavatele nebo se alespoň po propuštění vrátí na původní pozici. O zaměstnávání v trestu byl přitom u odsouzených zaznamenán zájem, neboť jim umožňovalo krátit čas. Někteří respondenti vyjádřili, že zaměstnání nahlíželi jako prostředek k zajištění stabilního životního zázemí. Jiní o něj měli zájem jako o příznivou okolnost, která může sehrát roli v posuzování žádosti o podmíněčné propuštění (Novo-Corti & Barreiro-Gen 2015).

Lidé přicházející z výkonu trestu mají často problém sehnat si stále zaměstnání (Novo-Corti & Barreiro-Gen 2015). Podle Coxe (2016) 72 % respondentů mělo 6 měsíců po propuštění práci, ale až 92 % ji do 3 let opět ztratilo. Dle Western et al. (2014) více než 1/3 propuštěných neměla po šesti měsících na svobodě stále ubytování, půlka byla nezaměstnaná a více než polovina musela stále spoléhat na podporu státu či rodiny. Geller et al. (2011) zaznamenali, že muži propuštění z výkonu trestu, vydělávali průměrně o 1/4 méně než ti, co uvěznění nebyli, přičemž svým rodinám přispívali menší částkou a byla vyšší pravděpodobnost, že přispívat vůbec nebudou. Odsouzení mohou vnímat nedůvěru ze strany většinové společnosti, obzvláště při formálních situacích, jako je pracovní pohovor (Novo-Corti & Barreiro-Gen 2015). Nejen záznam v trestním rejstříku, ale i projev, postoj či vzezření evokující zkušenosti s vězením pak mohou být stigmatizující (Martin 2018) a narušovat hledání či udržení práce. Nezaměstnanost, ekonomické obtíže a sociální nouze přitom mohou být hlavním motivem pro opětovné páchaní trestné činnosti (Caputo-Levine 2012). Po příchodu na svobodu se mnoho lidí potýká se značnými materiálními a ekonomickými obtížemi, které jsou neznatelnější právě v prvních dnech a týdnech. Často nemají zázemí v podobě bydlení nebo zaměstnání a závisí na státní podpoře (Western et al. 2014). Poté co se při hledání práce opakovaně potýkají s odmítnutím, může hrozit, že se opět uchýlí ke známým ilegálním prostředkům obživy (Caputo-Levine 2012). Dle Koncepce (2015) mohou ale problém představovat také nereálná očekávání finančního ohodnocení nebo nedostatečné pracovní návyky odsouzených.

3.1.3 Programy určené odsouzeným

V souladu s moderním požadavkem na rehabilitaci odsouzeného a jeho reintegraci do společnosti jsou zaváděny nejrůznější programy, jejichž účelem je právě takové působení, které bude tuto změnu podporovat (Hendrych et al. 2009). K tomu jsou využívány nejen resocializační intervence, zaměřené přímo na změnu kriminálního myšlení a chování (Dahlen & Johnson 2010), ale i další programy, směřující k řešení jiných problémů, např. v oblasti duševního zdraví (např. Johnson et al. 2019), závislosti na návykových látkách (Palmer et al. 2011) nebo nedostatků v oblasti vzdělání či pracovních návyků (Keena & Simmons 2014). I v těchto projektech se ale mnohdy klade důraz na změnu kriminálních postojů a posílení prosociálního přístupu či jiných dovedností, potřebných k úspěšné reintegraci (Tan et al. 2015). Rehabilitační programy by přitom měly cílit obzvláště na jedince, u nichž bylo zaznamenáno vyšší ohrožení z hlediska kriminogenní faktorů. Vězeňská zařízení ale nejsou vždy schopna těmto rizikovým odsouzeným poskytnout náležitou péči, a to ani ve smyslu penitenciární diferenciaci, což následně zvyšuje nebezpečí pro zaměstnance vězeňské služby i pro ně samotné (Chamberlain 2012).

3.1.3.1 Programy zaměřené na léčbu závislosti

Vzhledem k tomu, že mnoho odsouzených patří mezi uživatele návykových látek a závislost je často dáвана do souvislosti s kriminálním chováním, recidivou (Håkansson & Berglund 2012) či komplikací rehabilitačního procesu (Rowell 2012), lze považovat požadavek na léčbu závislých vězňených osob za prioritní v kontextu jejich úspěšné reintegrace (Palmer et al. 2011). Mnoho odsouzených, potýkajících se závislostí, nicméně zůstává nediodagnostikováno a pomoc z nejrůznějších důvodů nevyhledá, nebo na ně v odborných programech nezbyvá místo z kapacitních či jiných příčin (Rao et al. 2015).

Léčba závislosti ve výkonu trestu přitom může probíhat jak ambulantní formou, tak na specializovaných odděleních (Sacks et al. 2012). V případě závažné opioidové závislosti se obvykle využívá detoxifikace a následně metadonová substituční terapie (Rao et al. 2015) – právě substituční léčba je naprosto zásadní z hlediska zmírnění odvykacích příznaků při nástupu do vězení, a pokud potřebnému odsouzenému není k dispozici, může se pojit z intenzivními abstinenními symptomy, nežádoucím chováním i sníženou ochotou vyhledat obdobnou léčbu po propuštění (Mitchell et al. 2009). U lidí, jimž hrozí méně závažný průběh odvykání, se pak postupuje především formou individuálních nebo skupinových terapeutických sezení, mnohdy v rámci kognitivně-behaviorálního přístupu či terapeutické komunity (Sacks et al. 2012). Součástí těchto programů mohou být intervence zaměřené na prevenci relapsu, identifikaci chybných myšlenkových vzorců, rozvoj sebeovládání či sebekontroly, stejně jako na motivaci ke změně postojů i životního stylu (Palmer et al. 2011). Dále mohou zahrnovat drogové poradenství, terapii prožitých traumat a zneužívání nebo cvičení na podporu pracovních návyků (Sacks et al. 2012). Často se využívá také vedení deníku, neboť účastníkům umožňuje v klidu rozjímat o faktorech spojených se závislostí či kriminalitou, přičemž je lze také využít k monitoringu účinků programu (Palmer et al. 2011). Možné je zavést i systém mentorů, kdy zkušenější účastníci slouží jako průvodci a opatrovníci nově přichozích (Sacks et al. 2012).

Sacks et al. (2012) v léčbě závislosti žen dokládají pozitivní účinky kognitivně-behaviorální terapie i terapeutické komunity – komunita byla nicméně efektivnější, co se týče úbytku užívání drog, omezení kriminálního chování, úspěšnosti terapie traumat, zlepšení psychického zdraví a snížení kriminální recidivy. Z analýzy odpovědí účastnic vyplývá, že nižší míra trestných aktivit přímo souvisela se poklesem drogově motivovaných kriminálních činů. Zdá se nicméně zásadní zajistit dostupnost návazných programů i po propuštění. Význam propojení postpenitenciární péče potvrzují i de Andrade et al. (2018), kteří absolvování programu terapeutické komunity rovněž spojují s poklesem kriminální recidivy a v menší míře i s nižší pravděpodobností relapsu užívání po propuštění, zejména u uživatelů opioidů. Palmer et al. (2011) zase sledovali program kognitivně-behaviorální terapie, zaměřený na léčbu zneužívání návykových látek. Zaznamenali výrazně nižší míru recidivy rok po propuštění u účastníků, kteří program dokončili, oproti těm, kteří jej předčasně opustili. Tyto výsledky se však nelišily v porovnání s kontrolní skupinou.

3.1.3.2 Programy psychiatrické a psychoterapeutické

Mezi odsouzenými se nachází velký počet lidí, kteří se potýkají s problémy v oblasti duševního zdraví (Rotter & Carr 2011), přičemž velká část z nich zůstává nedignostikovaná (Rose et al. 2018.) Psychiatrické obtíže se mohou s kriminálním chováním nejen pojít, ale někdy i dokonce sloužit jako jeho příčiny. U některých lidí by proto léčba jejich duševních obtíží mohla snížit pravděpodobnost budoucí recidivy – to ovšem nelze předjímat u všech, neboť mnozí se opětovného páchání trestné činnosti dopouštějí z důvodů, které nesouvisí s jejich psychickým zdravím (Lamberti et al. 2020). Tan et al. (2015) současně poukazují na skutečnost, že vytvoření bezpečné vazby s terapeutem je stěžejní podmínkou každého psychoterapeutického vztahu, stejně jako zájem o účast a přesvědčení o smysluplnosti terapie. Tyto faktory jsou však v případě odsouzených zatíženy specifickými problémy, které mohou vyplývat již z jejich předchozího maladaptivního sociálního prostředí, mnohdy spojeného s gangy či drogami.

Léčba diagnostikované psychické poruchy může ve výkonu trestu probíhat ambulantní formou nebo v podobě residenčního pobytu na specializovaném oddělení věznice či externí léčebny. Všechny věznice ale nedisponují potřebným vybavením v podobě náležitých diagnostických nástrojů, léčebných oddělení či psychoterapeutických programů, a pokud ano, jejich kapacita bývá omezena (Kjelsberg et al. 2006). Aplikované psychoterapeutické postupy musí být pro práci s odsouzenými mnohdy upraveny tak, aby vyhovovaly daným účastníkům i podmínkám detenčního prostředí (Xu et al. 2016). Za nejčastěji užívanou léčebnou metodu ve věznicích lze nicméně bezesporu považovat farmakoterapii, s tím že individuální a skupinové terapie bývají o poznání méně dostupné (Kjelsberg et al. 2006) – na druhou stranu se jimi však poměrně hojně zabývá vědecká literatura.

Johnson et al. (2019) sledovali program interpersonální psychoterapie u odsouzených s depresivní poruchou nálady. Program byl shledán efektivní ve snížení depresivních příznaků, post-traumatických symptomů, pocitů beznaděje i četnosti depresivních remisí. Výsledky Xu et al. (2016) poté dokládají, že účast na tréninku všímavosti se pojila se snížením negativních pocitů u odsouzených v dlouhodobém výkonu trestu. Konkrétně se jednalo o zmírnění úzkosti, deprese, zmatenosti a celkového narušení nálady, přičemž byl také zaznamenán nárůst

všímavosti účastníků. Tan et al. (2015) se zabývali hodnocením programu pracovní terapie, určeného odsouzeným s psychiatrickou diagnózou – většinou se jednalo o afektivní či psychotickou poruchu, případně poruchu osobnosti. Účast na terapiích byla vysoká, poskytovaly příležitost opustit celu i bezpečné prostředí k sebevyjádření či k navázání sociálních vztahů. Již na konci základní fáze byly zaznamenány pozitivní výsledky v oblasti přístupu k účasti, schopnosti plnit instrukce, iniciativy, soustředění, spolupráce, interpersonálních dovedností a komunikace, přičemž největší zlepšení bylo zjištěno u kvality odvedené práce. Tyto účinky přetrvávaly až do skončení programu.

3.1.3.3 Programy vzdělávání a pracovní rehabilitace

Programy vzdělávání, pracovní rehabilitace či pracovní terapie jsou naprosto zásadní vzhledem k tomu, že právě v těchto oblastech má mnoho odsouzených nedostatky, které jsou poté častou příčinou kriminálního chování (Caputo-Levine 2012). Přestože v rámci výkonu trestu je k dispozici nabídka odborně-vzdělávacích i akademických programů, odsouzení mají mnohdy problém uplatnit se na trhu práce, a to i navzdory odborné kvalifikaci. Aby byly pracovně či edukačně rehabilitační programy efektivní, je žádoucí zakomponovat do nich nejen výuku odborných znalostí, ale též terapeutické prvky zaměřené na změnu myšlení účastníků. Cílem programu by proto mělo být poskytnout účastníkům vzdělání či odbornou kvalifikaci, což by jim mělo ulehčit následné hledání a udržení práce, a zároveň pomoci jim vytvořit si takové vnitřní myšlenkové nastavení, které jim pomůže čelit výzvám při hledání pracovního místa po propuštění (Keena & Simmons 2014).

Podnikatelský program Icehouse se například opírá o četbu tematické knihy. Účastníci by se měli identifikovat s knižními postavami, což by mělo posílit jejich zmocnění – tímto způsobem pak tedy získávají nejen odborné znalosti, ale též žádoucí vnitřní postoj. Kromě četby knihy program zahrnuje skupinové lekce, na nichž lektor poskytuje živý výklad doplněný diagramy, texty či videy. Program obsahuje rovněž cvičení na rozvoj kritického myšlení a schopnosti řešit problémy – účastníci mají identifikovat problém, který by mohl skýtat potenciální podnikatelskou příležitost, načež diskutují o tom, jakými prostředky by jej vyřešili (Keena & Simmons 2014). Program pracovní terapie, jímž se zabývali Tan et al. (2015), poté zase probíhal formou skupinových sezení, na nichž odsouzení vykonávali řemeslné práce nebo hráli různé hry. Program byl rozdělen na 3 části. Cílem první bylo vytvoření terapeutické vazby, podpora sebevědomí a zlepšení sociálních interakcí. V druhé části šlo o to, aby se odsouzení naučili vytvářet i udržovat zdravé vztahy a osvojili si techniky, s jejichž pomocí dokážou identifikovat a omezit maladaptivní způsoby copingu. Poslední část se soustředila na prohloubení organizačních a samoobslužných dovedností, jako například finanční plánování, vytváření a udržování denní rutiny či zlepšování sociálních dovedností. S postupem do vyššího stadia bylo odsouzeným rovněž umožněno vykonávat větší počet zajímavějších prací.

Keena a Simmons (2014) zaznamenali, že po propuštění byli všichni účastníci programu, až na jednoho, zaměstnáni. Odsouzení vypověděli, že se díky programu naučili přijímat zodpovědnost za své činy a převzít kontrolu nad vlastní situací, což jim následně pomohlo při hledání zaměstnání i v oblasti sebedůvěry. Dále uvedli, že více naslouchají pocitům druhých a objevili smysl v pomáhání ostatním. Zároveň si také začali uvědomovat, že právě jejich zažité myšlenkové nastavení jim mnohdy bránilo uskutečnit potřebné změny, stejně

jako že pro úspěšný návrat do společnosti a vytrvání na pracovní pozici bude nezbytné jejich vlastní odhodlání. U mnohých z nich byla následně tato ambice doložena nejen zaměstnaností, ale též kariérním růstem, přičemž někteří vyhledali i nekonvenční způsoby obživy, například podnikání. Evans et al. (2017), zabývající se edukačním programem, obdobně dokládají, že vzdělání může odsouzeným napomoci získat sebevědomí i sebedůvěru, dokáže prohlubovat schopnost kritického myšlení či sebereflexe a působit proti sebestigmatizaci. Je mimo jiné vhodné podporovat také programy vyššího vzdělávání, neboť s výší dosaženého vzdělání klesá riziko kriminální recidivy. Ve studii Tan et al. (2015) z výpovědí terapeutů vyplývá, že odsouzení měli tendenci vynakládat větší snahu tam, kde byl jasně vidět výsledek jejich práce, přičemž také vykazovali pocit hrdosti na vytvořená díla. Právě kvalita odvedené práce přitom zaznamenala v průběhu studie největší zlepšení. Dle Peled-Laskov et al. (2019) podmíněčně propuštění, jimž byla poskytnuta návazná programová postpenitenciární péče s důrazem na zaměstnání, vykazovali vyšší integraci do pracovního procesu, měli vyšší plat a nižší míru recidivy než odsouzení, kteří vykonali trest v plné výši bez návazné péče. Cox (2016) ale naopak dokládají, že účast na zaměstnávání v privátním sektoru během výkonu trestu sice může napomoci zvýšit formální zaměstnanost odsouzených i jejich výkazové výdělky, s vytrváním na pracovní pozici po propuštění už ovšem spojena nebyla, přičemž nebyl zaznamenán ani vztah mezi výší platu a následnou pracovní stabilitou. To nicméně neovlivnilo míru penologické kriminální recidivy, která činila pouhých 10 %.

3.1.3.4 Programy zaměřené na změnu kriminálního myšlení a chování

Programy zaměřené na změnu chování a myšlení odsouzeného se obsahově soustředí především na identifikaci myšlenkových pochodů, které vedou k nežádoucímu či přímo ilegálnímu jednání. Následně je cílem tyto myšlenkové vzorce změnit a nahradit je žádoucím, konstruktivním způsobem myšlení či řešení problémů. Obvykle je kladen důraz na posílení emočního sebeovládání, empatii k oběti, morální edukaci (Polaschek 2011), přijetí odpovědnosti za vlastní chování, včetně spáchaného trestného činu (Bohmert et al. 2016), sebereflexi či zvažování důsledků svého jednání pro ostatní. V účastnících je podporována schopnost zastavit se a zamyslet, řešit problémy a vnímat adekvátně sociální situace – zvláště ty rizikové (Dahlen & Johnson 2010). Rovněž jsou podporovány dovednosti v oblasti komunikace a mezilidských vztahů či příprava na život po propuštění (Polaschek 2011).

Mnohé programy, které cílí na omezení kriminální recidivy, vychází z kognitivně-behaviorální terapie. Tento pojem označuje empiricky podložené strukturované psychoterapie zaměřené na rozvoj schopností či dovedností klienta s cílem změnit jeho dysfunkční kognitivní a behaviorální vzorce (Kingdon & Turkington 2019). Ve své původní formě se zaměřují především na zmírnění úzkosti a zlepšení psychického stavu. V případě kriminální recidivy však mnohdy anti-sociální myšlení ani maladaptivní emoční reakce nemusí vycházet z úzkostných pocitů. Je proto třeba začlenit do takových intervencí i důraz na interpersonální dovednosti, stejně jako na zvnitřnění všeobecně přijímaných standardů zodpovědného chování (Rotter & Carr 2011). Některé programy kognitivně-behaviorální terapie jsou uzpůsobeny přímo práci s vězeňskou populací. Jedná se např. o moral reconnection therapy (MRT), jejímž cílem je vést odsouzené k tomu, aby přijali odpovědnost za spáchaný trestný čin, nesnažili se své chování ospravedlnit, nesvalovali vinu na druhé a zvnitřnili si konvenční morální hodnoty.

Obvykle zahrnuje diskuzi o myšlenkových procesech, které je vedly ke kriminálnímu jednání, i o tom, proč je zločin amorální. Bývá rozebírán jejich mentální stav před, během i po spáchání trestného činu, je adresován problém egocentrismu či nedostatku empatie k oběti. Může být zdůrazňován koncept zákona dodržujícího občana, stejně jako jim mohou být předestřeny různé situace a následně se debatuje o tom, jak by se v nich zachovali a proč. Dalším kognitivně-behaviorálním modelem může být např. reasoning and rehabilitation (R&R), který klade důraz na posílení sebekontroly a empatie, stejně jako na přijetí zodpovědnosti za vlastní činy nebo na schopnost zastavit se a přemýšlet před tím, než člověk začne jednat. V rámci skupinových sezení se odsouzení mohou navzájem konfrontovat ohledně svých hodnot i chování a rozebírat myšlenkové pochody, které je vedly k určitému jednání, včetně toho kriminálního. Rovněž se na svůj trestný čin učí dívat z pohledu jiných lidí (Dahlen & Johnson 2010).

Své uplatnění v rehabilitačních programech má nicméně i humanistický přístup, který klade důraz na to, aby si účastníci uvědomili, že mají už sami o sobě schopnost se změnit, zatímco pracovníci jim pouze poskytují podmínky a prostředky potřebné ke změně – konečný výsledek tedy závisí pouze na odsouzených. Akcent na sociální a behaviorální principy by poté měl být soustavně patrný jak během terapie, tak při odborném vzdělávání – účastníci by přitom měli být vedeni k tomu, aby tyto principy aplikovali na svou osobní situaci. Skupinová setkávání se pak soustředí na individuální osobu odsouzeného, jeho aktivitu a sebereflexi v diskuzi, prosociální postoj i sociální učení. Jako humanistický prvek lze rovněž chápat systém mentorů z řad zkušenějších účastníků programu, kteří slouží jako rádci či mediátoři nebo poskytují feedback zaměstnancům, což zvyšuje podíl odsouzených na rozhodování o jejich každodenním životě (Dahlen & Johnson 2010).

Jiné programy vychází spíše z modelu restorativního vězeňství, ačkoli jejich přístup se nemusí vylučovat s výše zmíněnými postupy, ba naopak. V restorativním kontextu by trest za spáchaný čin sice neměl být prominent, jeho hlavním účelem by nicméně měla být náprava poškozených vztahů a samotného odsouzeného, který se snaží splatit dluh společnosti (Sliva & Samini 2021). I v kontextu restorativních intervencí se tedy využívá sociální podpora blízkých a spolupráce s komunitou, často formou osobních setkávání. To má za úkol snížit pocity odmítnutí, osamělosti i izolace odsouzeného a zároveň podporovat jeho spolupráci na změně kriminálních myšlenkových vzorců, stejně jako na přijetí zodpovědnosti za vlastní činy (Bohmert et al. 2016). V rámci pracovních restorativních programů je pak často upřednostňována práce mimo věznic – nástup na místo by měl být přitom dobrovolný a plat odpovídající skutečným podmínkám trhu. Součástí práce by mělo být získání pracovních návyků i určité odbornosti a zkušeností zvyšující šance odsouzených na uplatnění v dané oblasti po propuštění. Z jejich výkonu by poté měl těžit ten, koho se trestný čin dotknul. To tedy znamená oběť či jiní lidé přímo poškození trestným činem, rodina odsouzeného, širší komunita, případně i celková společnost (Sliva & Samini 2021).

Dle Rocheleau (2013) mnoho odsouzených, kteří se rehabilitačních programů účastnili, vypovědělo, že jim terapie skutečně pomohly k tomu, aby se naučili nejprve zastavit a zamyslet se nad problematickou situací, stejně jako uplatňovat techniky na snížení stresu. Mowen a Visher (2016) poté dokládají, že programové intervence zaměřené na rodinné vztahy, sebeovládání či prevenci domácího násilí mohou podporovat komunikaci mezi členy rodiny i

jejich vzájemné vazby. Polaschek (2011) se zabýval kognitivně-behaviorální terapií zaměřenou na násilné muže. Zaznamenal, že po propuštění bylo opětovně odsouzeno až o 10-12 % méně účastníků programu oproti kontrolní skupině. Sachitra a Wijewardhana (2020) z výpovědí respondentů zaznamenali, že účast na rehabilitačním programu může odsouzeným napomoci k tomu, aby získali vyšší jistotu ohledně svého pracovního uplatnění a naučili se lépe vyrovnávat s negativními pocity, jako je např. vztek, frustrace nebo osamělost. Odsouzení, kteří však vykazovali vysokou tendenci k ukřivděnosti či k internalizaci viny, nepocítovali, že by účast na programu nějakým zásadním způsobem ovlivnila jejich schopnosti. Bohmert et al. (2016) sledovali restorativní rehabilitační program určený pro pachatele sexuálně motivovaných trestných činů. Na 1 odsouzeného připadalo 4-6 komunitních dobrovolníků, kteří se s ním pravidelně setkávali a pomáhali mu řešit záležitosti související se opětovným vstupem do společnosti. Z výsledků vyplývá, že program skutečně poskytl účastníkům podporu, zejména v sociální oblasti. Materiální a praktická podpora (např. hledání práce, ubytování apod.) byla nicméně slabší. Dahlen & Johnson (2010) sledovali program New Horizons, kombinující metody kognitivně-behaviorálních (MRT a R&R) i humanistických přístupů. Z výpovědí participantů vyplývá, že program celkově považovali za přínosný. Zvláště si potom cenili odměn za dobré chování v podobě zvýšených rodinných návštěv, které lze v tomto případě považovat za ústřední motivační faktor pro spolupráci ze strany odsouzených.

3.2 Zoorehabilitace

3.2.1 Intervence se zapojením zvířat

Pozitivní vliv zvířat v životě lidí byl již mnohokrát doložen nejen anekdoticky, ale i celou řadou studií. Zvířata mohou svým majitelům poskytovat emoční a sociální oporu, smysluplnost a v některých případech může být interakce se zvířetem využita i k odreagování od chronické bolesti (Bradley & Bennett 2015). Pro tyto či jiné příznivé účinky lze již v dávné historii sledovat počátky spontánního zapojování zvířat do cíleného působení na člověka za účelem zlepšení jeho prospívání (Yamamoto et al. 2015). Soudobé programy využívající tohoto působení poté mohou být v češtině souhrnně označovány pojmem zoorehabilitace – tzv. intervence se zapojením zvířat, které mohou probíhat za přímé i bez přímé asistence člověka.

3.2.1.1 Intervence se zapojením zvířat bez přímé asistence člověka

Intervence bez přímé asistence člověka zahrnují zejména různé typy asistenčních zvířat, vybraných či vycvičených dle individuálních potřeb jednotlivých klientů, se kterými sdílí domácnost (Jones et al. 2018) a zprostředkovávají jim každodenní asistenci v běžných, avšak z hlediska jejich postižení potenciálně problémových úkonech. Kromě toho nicméně asistenční zvířata mohou příznivě ovlivnit i jiné aspekty klientova života – např. zvýšit soběstačnost, nezávislost a sebedůvěru, případně zmírnit izolaci, úzkost i stres či snížit finanční nákladnost osobních asistentů. Co se týče druhové příslušnosti asistenčních zvířat, v drtivé většině se jedná o psy (Yamamoto et al. 2015).

Termín asistenční pes poté označuje psa, který byl vybrán či vycvičen, aby pomáhal člověku s určitým zdravotním znevýhodněním (Yamamoto et al. 2015). Jedná se o název zastřešující psi vodící, signální (anglické termíny „seizure“, „signal“ a „hearing dogs“) či servisní (Krause-Parello & Morales 2018). Vodící pes napomáhá člověku se zrakovým

postížením usnadnit orientaci, zprostředkovává mu doprovod i prostorové vedení (Ostermeier 2010) a může napomoci také k navýšení jeho mobility, aktivizace i celkové kvality života (Yamamoto et al. 2015). Pes signální je oproti tomu určen lidem se sluchovým postižením (Guest et al. 2006), případně lidem se záchvatovou poruchou (Kirton et al. 2008) – v prvním případě má tedy za úkol signalizovat majiteli významné zvuky okolního prostředí (Guest et al. 2006), zatímco v druhém umí rozpoznat symptomy blížícího se záchvatu, upozornit na něj a poskytnout asistenci před, během nebo po jeho propuknutí. Toho využívají např. lidé trpící epilepsií, cukrovkou či jinou záchvatovou chorobou (Kirton et al. 2008). Poslední termín, pes servisní, je opět zastřešující název označující jakéhokoli psa specificky vycvičeného k asistenčním úkonům odpovídajícím osobním potřebám konkrétního klienta, který trpí omezením v rovině fyzické, intelektuální, emocionální, psychiatrické nebo jiné (Krause-Parello & Morales 2018). Pomocný servisní pes tedy může kupříkladu pomáhat tělesně postiženým lidem s vykonáváním různých činností, a tím navyšovat jejich soběstačnost. Servisní terapeutický pes poté může sloužit jako psychická opora i coby praktická terapeutická pomůcka u lidí s duševním onemocněním, jako je například posttraumatická stresová porucha (Kloep et al. 2017) nebo autismus (Viau et al. 2010).

3.2.1.2 Intervence se zapojením zvířat za přímé asistence člověka

Intervence se zapojením zvířat za přímé asistence člověka (AAI – „animal-assisted interventions“) představují zastřešující označení pro formální i neformální strukturované intervence se stanoveným cílem, které úmyslně zapojují zvířata do zdravotních, terapeutických, vzdělávacích, sociálních či rehabilitačních programů za účelem zlepšení účinků intervence (Jones et al. 2018) i celkového zdraví a kvality života klientů (Nordgren & Engström 2014). Zvíře zapojené v AAI může patřit dobrovolníkovi, profesionálnímu externistovi nebo někomu z pracovníků zařízení – pod vedením této osoby se poté účastní práce s klientem (Souter & Miller 2007). Zásadní je pečlivá volba, nejlépe certifikovaného, zvířete v dobrém zdravotním stavu, doloženém potřebnými dokumenty. Neméně významný je ovšem i výběr vhodného klienta. Ten musí být o příchodu zvířete předem vyrozuměn a souhlasit s ním – AAI nebude zahájena ani v případě jiných kontraindikací, např. strachu, fobie, alergie či nevyhovujícího fyzického nebo psychického stavu účastníků (Walsh 2009b).

AAI lze rozlišovat na aktivity se zapojením zvířat (AAA – „animal-assisted activities“), vzdělávání se zapojením zvířat (AAE – „animal-assisted education“), terapie se zapojením zvířat (AAT – „animal-assisted therapies“) (Cirulli et al. 2011) či krizové intervence se zapojením zvířat (AACR – „animal-assisted crisis response“) (Walsh 2009b). AAA jsou neformální intervence, obvykle prováděné dobrovolníky za účelem rekreace, aktivizace a zlepšení celkového prospívání klienta – ačkoli mohou být strukturované a předem připravené, nemusí mít stanoven konkrétní cíl ani zaznamenávat průběžný progres (Jones et al. 2018). AAE představují již plánované strukturované intervence se stanoveným cílem vykonávané odborníky z výchovných či vzdělávacích profesí za účelem ulehčení edukačního procesu (Berget & Braastad 2011). V případě AAT se poté jedná o formální, na cíl orientované, plánované, strukturované a zdokumentované intervence, zaměřené na zlepšení konkrétních funkcí klienta. Mohou být vykonávané buď profesionály v daném oboru nebo kvalifikovanými pracovníky na základě indikace odpovědného odborníka. Nelze je ovšem považovat za terapeutické techniky,

ale spíše za metody doplňující léčby (Jones et al. 2018). AACR je poté typ intervence, který se aplikuje bezprostředně po traumatizující události (např. hromadné neštěstí) – využívá kontakt se zvířetem ke zmírnění prožívaného stresu a úzkosti (Lass-Hennemann et al. 2018). Rozlišování těchto kategorií je ale bohužel stále nejednotné jak v praktickém, tak v akademickém diskurzu. O sjednocení odborné terminologie je přesto nutné usilovat i z důvodu standardizování, rozšiřování a prověřování uplatňovaných postupů (Jones et al. 2018).

V rámci těchto podskupin se poté mezi sebou mohou jednotlivé AAI odlišovat formou, strukturou, délkou, trváním či výběrem živočišného druhu. AAI je možné praktikovat kupříkladu s koňmi, kočkami, ptactvem, delfíny, králíky (Dimitrijević 2009) i jinými hospodářskými (Berget & Braastad 201) či exotickými druhy. Za nejvyužívanější zvíře bývá nicméně mnohými autory označován pes (Dimitrijević 2009), pravděpodobně především díky jeho schopnosti porozumět lidským komunikačním signálům (Hare 2005) a snadné cvičitelnosti (Ellsworth et al. 2016).

Obdobně jako výběr živočišných druhů, je poté i škála cílových klientů intervencí se zapojením zvířat velice široká. Ačkoli AAI prozatím nelze řadit mezi konvenční metody doplňující léčby, začínají stále častěji nacházet uplatnění v nejrůznějších zdravotních, terapeutických, edukačních, výchovných či sociálních programech (Reed et al. 2012). Během fyzioterapie je lze využít při rehabilitaci jemné motoriky (Machová et al. 2019) nebo přímo jako fyzioterapeutickou metodu v případě hipoterapie (Koca & Ataseven 2016). Přínos AAI byl doložen v nejrůznějších typech intervencí u seniorů, u dětí, u obětí sexuálního zneužívání, u pacientů s chronickým srdečním onemocněním, rakovinou, zraněním páteře, roztroušenou sklerózou, dětskou (?) mozkovou obrnou, vadou řeči či afázií, pervazivně vývojovou porucho, demencí, schizofrenií nebo i jinými duševními poruchami jako jsou např. afektivní poruchy (Cirulli et al. 2017), posttraumatická stresová porucha nebo závislost na návykových látkách. (Lee et al. 2016) a v neposlední řadě i v práci s odsouzenými ve výkonu trestu (Allison & Ramaswamy 2016).

3.2.2 Zoorehabilitace se zapojením psů za přímé asistence člověka

Pes domácí (*Canis lupus familiaris*) byl mnohokrát označen za nejběžnější domácí zvíře, které dokáže svým majitelům poskytnout emoční oporu (Bradley & Bennett 2015), přičemž život se psem v jedné domácnosti byl rovněž opakovaně dáván do souvislosti s poklesem stresových hormonů (např. Schöberl 2012; Petersson 2017). Snížená koncentrace stresových hormonů přitom byla doložena i v důsledku pouhé interakce se psem, stejně jako bylo prokázáno snížení krevního tlaku (Ondendaal 2000). Snad právě proto, že se jeho fylogenetický vývoj pevně pojí s životem po boku člověka, získal pes nevídanou schopnost porozumět lidským gestům (Miklosi 2009) či obličejovým výrazům (Ford 2019), v níž převyšuje i naše evolučně nejbližší příbuzné, primáty (Hare 2002). Možná také z toho důvodu a díky snadné cvičitelnosti (Ellsworth et al. 2016), je pes pro člověka zvláště vhodným komunikačním partnerem (Hare 2005), který nachází hojně uplatnění v intervencích bez přímé i za přímé asistence. Vzhledem k tomu, že zvířata využívaná v rámci intervencí bez přímé účasti člověka jsou v podstatě výhradně psi, jejichž zapojení bylo nastíněno již v podkapitole 3.2.1.1., bude tato kapitola věnována intervencím se zapojením psa za přímé asistence člověka.

Obdobně jako intervence s využitím jiných druhů zvířat za přímé asistence člověka, i AAI se zapojením psa (tzv. DAI – „dog-assisted interventions“) mohou zahrnovat aktivity se zapojením psa (DAA – „dog-assisted activities“), vzdělávání se zapojením psa (DAE – „dog-assisted education“), terapie se zapojením psa (DAT – „dog-assisted therapies“) (Jones et al. 2018), krizové intervence se zapojením psa (DACR – „dog-assisted crisis intervention“) (Lass-Hennemann et al. 2018) či jiné typy programů DAI, v nichž figuruje pes. I ty se mezi sebou mohou v jednotlivých podskupinách lišit strukturou, délkou, náplní a je rovněž nutné pamatovat, že pro každého klienta není každý pes stejně vhodný – velikost, plemenná příslušnost, temperament a povaha by proto měly korespondovat s reálnými možnostmi i osobními preferencemi konkrétního člověka. Povinností psovoda je poté zajistit psovi během pobytu v zařízení přístup k pitné vodě, možnost se vyvenčit a ideálně i bezpečné místo k odpočinku (Sandt 2020).

3.2.2.1 Aktivity se zapojením psa

Stejně jako jiné typy AAA, i DAA zahrnuje nejrůznější neformální aktivity, mnohdy vykonávané především dle klientova spontánního přání (Ichitani & Cunha 2016), s tím že mohou a nemusí být strukturované (Johnson et al. 2008). Jako zpestření programu je lze uplatnit u variabilní klientely, která může zahrnovat např. děti a dospívající (Ichitani & Cunha 2016), seniory (Smith et al. 2020), hospitalizované či onkologické pacienty (Johnson et al. 2008), klienty se speciálními potřebami (Germone et al. 2019) i vysokoškolské studenty (Jarolmen & Patel 2018).

Interakce se psem v rámci DAA obvykle probíhají neformálně a přirozeně (Smith et al. 2020). Pes se často může volně pohybovat v prostoru, kde se aktivity vykonávají a účastnit se kontaktu dle klientova přání a aktuálních možností (Ichitani & Cunha 2016) – to může zahrnovat hru (např. házení míčku), mluvení na psa, přibližování se k němu (např. sedání na zem), dotýkání se, hlazení apod. (Jarolmen & Patel 2018). Může být zakomponován i rozhovor se psovodem, který vysvětlí, jaké chování má pes rád, a které se mu nelíbí (Germone et al. 2019), přičemž tato konverzace je mnohdy spontánně iniciována samotným klientem (Smith et al. 2020). V jiných situacích ale k interakci se psovodem může docházet jen minimálně a náplň intervence je ponechána výhradně na klientovi, s tím že psovod pouze dohlíží na její průběh (Johnson et al. 2008).

Ohledně účinků DAA na cílové klienty poté Jarolmen a Patel (2018) zaznamenali pokles krevního tlaku po krátké intervenci u vysokoškolských studentů, kteří se v den zkoušky účastnili patnáctiminutové libovolné aktivity se psem. Všichni účastníci navíc vypověděli, že se jim interakce líbila a někteří hovořili i o poklesu nervozity a relaxaci. Smith et al. (2020) obdobně dokládají, že DAA může napomoci ke snížení reportovaných pocitů úzkosti u starších hospitalizovaných pacientů – tento úkaz byl poté ještě znatelnější u klientů, kteří sami vlastnili psa nebo s ním alespoň už někdy přišli do významnějšího kontaktu. Johnson et al. (2008) dále zaznamenali, že onkologičtí pacienti po 1 měsíci DAA subjektivně pociťovali zlepšení svého celkového zdraví spíše než jejich vrstevníci, kteří se DAA neúčastnili. I kontrolní podmínky v podobě dobrovolnických návštěv a čtení byly nicméně hodnoceny jako přínosné. Ichitani a Cunha (2016) poté sledovali DAA pro dlouhodobě hospitalizované chronicky nemocné dětské pacienty (cca 7-17 let). Z jejich závěru vyplývá, že i krátké DAA stačily k tomu, aby účastníci

pociťovali snížení subjektivně vnímané bolesti. Germone et al. (2019) následně dokládají, že účast v DAA může podnítit sociální komunikaci mezi hospitalizovanými dětmi s poruchami autistického spektra – oproti kontrolní skupině u nich bylo zaznamenáno více pozitivních obličejových výrazů, větší míra užívání gest a slov, stejně jako vyšší četnost očního kontaktu s vrstevníky i dospělými.

3.2.2.2 Vzdělávání se zapojením psa

Přestože je v rámci AAE rozšířené zejména využití drobných zvířata, jako jsou například morčata (O’Hairea et al. 2013), i programy DAE začínají čím dál častěji nacházet uplatnění ve vzdělávání a výchově, obzvláště pak v rámci speciálně-pedagogických postupů (Sandt 2020). Ačkoli byl zájem o DAE doložen i mezi vysokoškolskými studenty (Rothkopf et al. 2019), jejich cílovou skupinu tvoří převážně děti a dospívající (Kirnan et al. 2020).

Na rozdíl od drobných zvířat, musí být pes zapojený v DAE certifikován a jeho psovod by ideálně neměl být současně vyučujícím pedagogem dané hodiny, zvláště pak ve speciální pedagogice. Poté je ovšem zásadní, aby psovod s učitelem náležitě komunikovali a jednotlivé intervence společně plánovali (Sandt 2020). V případě dětí, zvláště pak těch se speciálními potřebami, je před první návštěvou vhodné studenty naučit, jak by ke psovi měli přistupovat, co mohou a nemohou dělat, případně co může pes považovat za přátelské či nepřátelské gesto (Terras & Olson 2006) – tzn. nehladit psa po hlavě, nezírat mu upřeně do očí, respektovat jeho osobní prostor a přirozené projevy apod. (Sandt 2020). Může být nakonec užitečné sepsat seznam dovoleného a zakázaného chování (Terras & Olson 2006). Dodržování těchto pravidel by mělo být nadále kontrolováno i během dalších návštěv (Sandt 2020).

V rámci DAE někdy mohou studenti se psem volně interagovat (Dicé et al. 2017), ale jsou vedeni také k tomu, aby skupinově spolupracovali na různých souvisejících úkonech (Juričková et al. 2020). Mohou si společně hrát, kooperovat, ale rovněž se učit zvládat konfrontace, respektovat stanoviska ostatních i reflektovat své vlastní emoce a chování. Jsou vedeni k tomu, aby u psa dbali komunikačních signálů, což v nich napomáhá rozvíjet empatii (Dicé et al. 2017) – pes by neměl být polidštěván, přesto je vhodné zdůraznit analogii mezi našimi obdobnými potřebami a pocity (Terras & Olson 2006). Přítomnost psa rovněž poskytuje prostor pro tematické kreslení či diskusi (Dicé et al. 2017) nebo náměť k procvičení čtení, porozumění textu a celkových komunikačních schopností. Je možné využít i nejrůznější pomůcky, např. vodítko, náhubek či postroj. Například u dětí s ADHD lze rovněž uplatnit cvičení na relaxaci a rozvoj jemných motorických schopností – žáci mohou psa zabalovat do ručníku, kartáčovat, hladit, odměřovat a vydávat odměny apod. Dále lze podpořit schopnost prostorové pravolevé orientace – pes se může pohybovat po místnosti, kde zaujímá různé pozice, zatímco student popisuje či kreslí, kde se pes zrovna nachází. V případě těchto klientů hraje tematicky zajímavý rozhovor, kreslení nebo četba s následným porozuměním textu zásadní roli z hlediska motivace k udržení pozornosti (Juričková et al. 2020).

Dicé et al. (2017) dokládají, že začlenění DAE a AAI se zapojením osla do výuky osmiletých žáků může podpořit jejich vzájemnou spolupráci i individuální schopnost orientace k vlastním cílům. Další 2 studie se poté zabývaly hodnocením programu čtení se zapojením psa („dog-assisted reading programs“), v nichž psovodi dochází se svými psy do vzdělávacích zařízení, aby jim žáci předčítali s předpokladem, že přítomnost psa zde působí coby uklidňující

i motivační faktor (Henderson et al. 2020; Kirnan et al. 2020). Z výpovědí studentů vyplývá, že takovou hodinu čtení hodnotili jako zábavnější a samotná četba nahlas jim přinášela větší zadostiučinění (Henderson et al. 2020). Pozitivní behaviorální změny typu zvýšení prosociálního chování, a naopak snížení rizikových, úzkostných či agresivních projevů poté byly ještě patrnější u studentů se speciálními potřebami (Kirnan et al. 2020). Juričková et al. (2020) v případové studii sledující 2 děti s ADHD zaznamenali po DAE snížení symptomů hyperaktivity a současně nárůst soustředění, komunikace s učiteli či spolupráce mezi žáky. I Schuck et al. (2015) dokládají pozitivní účinky DAI na omezení hyperaktivních symptomů u dětí s ADHD, v jejich případě se ale jednalo o DAT v rámci kognitivně-behaviorální terapie, nikoli programu vzdělávání. Přesto podotýkají podstatnou skutečnost – pes je, coby živý tvor, obzvláště úspěšný v získávání a udržení pozornosti klientů, pro jejichž chování tak zprostředkovává okamžitou zpětnou vazbu. Terras a Olson (2006) poté sledovali, jak přítomnost psa ovlivnila výuku skupiny 6 žáků ve věku 6-11 let s různými psychickými chorobami, včetně např. Aspergerova syndromu, afektivní poruchy či mnohonásobné diagnózy. Výsledky studie dokládají, že zapojení psa do vzdělávání u těchto studentů napomáhalo předcházet emočním krizím a ulehčovalo jejich deescalace, pokud k nim přece došlo. Děti si ke psovi vytvořily kladnou vazbu, která se stala zásadním faktorem v jejich sebeovládání a přispívala u nich i k celkové emoční stabilitě. Bylo zaznamenáno, že se ke psovi chovaly empaticky a respektovaly jeho potřeby, což se v důsledku promítlo i v mezilidských vztazích ve třídě.

3.2.2.3 Terapie se zapojením psa

Stejně jako jiné druhy AAT, lze i DAT charakterizovat jako formální, na cíl orientované, plánované, strukturované a zdokumentované intervence, zaměřené na zlepšení konkrétních funkcí klienta, přičemž jsou prováděné na základě indikace odpovědného odborníka. Ačkoli by jejich cíl měl být vždycky stanoven, není nezbytnou podmínkou, aby jejich účinky byly dlouhodobé (Jones et al. 2018). DAT lze tedy aplikovat coby doplňkovou metodu rekonvalescenční rehabilitace, fyzioterapie, ergoterapie (Pruskowski et al. 2020) či psychoterapie, nebo zkrátka jako jeden z postupů v rámci uceleného odborného působení na klienta se zaměřením na konkrétní změny u různorodých cílových skupin (Jones et al. 2018) – například u lidí postižených demencí (Travers et al. 2013), autismem či jinou duševní poruchou (Prothmann et al. 2005) nebo u nejrůznějších hospitalizovaných pacientů (Nilsson et al. 2020).

Intervence DAT obvykle může probíhat pod vedením odborníka, který přítomnost DAT týmu využívá k dosažení terapeutických cílů a zlepšení účinků terapie (Vidal et al. 2020), nebo je vykonávána kvalifikovaným, proškoleným psovodem, který v rámci DAT sleduje určitý záměr vytyčený odborníkem. Adekvátně vykonávaná DAT může probíhat na ambulantním či rezidenčním oddělení, v rehabilitační tělocvičně nebo na jednotce intenzivní péče. Charakter psa, užívaných pomůcek i vykonávaných aktivit by proto vždy měl odpovídat možnostem konkrétního klienta (Pruskowski et al. 2020). Náplň těchto intervencí tedy může být značně široká – mohou poskytovat prostor pro skupinový i párový rozhovor, námět na tematickou četbu nebo čas k individuální interakci se psem, jako je např. hra, hlazení, mazlení, krmení apod. (Travers et al. 2013). V ergoterapii a fyzioterapii potom lze interakce, jako je např. venčení psa, uplatnit při tréninku chůze, zatímco k procvičení funkcí horních končetin je naopak možné

využít drobnější práce, typu kartáčování, hlazení, krmení, házení hraček, uvazování šátku apod. Pes může být rovněž zdrojem motivace nebo útěchy a emoční opory při namáhání poškozeného místa (Pruskowski et al. 2020).

Z výpovědí pacientů ve studii Pruskowski et al. (2020) vyplývá, že po interakci se psem v rámci DAT subjektivně popisovali menší pocity bolesti a úzkosti. Případová studie La France et al. (2007), sledující začlenění DAT do rehabilitace pacienta s afázií, zaznamenala, že procházky se psem i jeho přítomnost na terapii mohou sloužit jako katalyzátor verbální i neverbální komunikace a podporovat tak její rozvoj. Nilsson et al. (2020) dokládají, že hospitalizované děti po DAT hodnotily svůj psychický stav jako lepší a celkový pobyt v nemocnici jim připadal snesitelnější. Popisovaly pocity radosti, uspokojení i úlevy od bolesti, přičemž interakci se psem většina z nich hodnotila jako velice pozitivní.

Zvláštním typem AAT jsou poté psychoterapie se zapojením zvířat (AAP – „animal-assisted psychotherapies“) – označované jako DAP („dog-assisted psychotherapies), je-li zapojeným zvířetem pes. Jedná se o koncept založený na uznávaných psychoterapeutických principech a cílech, který integruje zvířata do terapeutických podmínek pod vedením kvalifikovaného terapeuta, který jejich začlenění využívá k podpoření léčebného procesu (Bachi & Parish-Plass 2017). DAP mohou probíhat v rámci individuální i skupinové terapie (Vidal et al. 2020), ambulantní či rezidenční péče nebo jako komponent nejrůznějších terapeutických přístupů (Wesley et al. 2009). V oblasti duševního zdraví je ovšem působení psů využíváno nejen formou DAP, ale i v podobě jiných intervencí s využitím psa (např. Terras & Olson 2006; Kloep et al. 2017 atd).

V kontextu DAP může přítomnost psa na terapii pozitivně ovlivnit klientovo nahlížení psychoterapeuta, a to především ohledně jeho osobnostních vlastností, jako je např. atraktivita či důvěryhodnost (Schneider & Pilchak Harley 2006). Schopnost porozumět lidským komunikačním signálům (Hare 2005) může být vnímána jako projev empatie, což může v důsledku přispívat k vytvoření příznivého terapeutického prostředí (Hunt & Chizkov 2014) a podporovat klienta k navázání pevné aliance s terapeutem (Wesley et al. 2009). Tím lze usnadnit také samotný psychoterapeutický proces, zvláště na jeho počátku, kdy může mít psí přítomnost uklidňující vliv na všechny zúčastněné lidi. Navázání bezpečného vztahu s jinou bytostí navíc může mít v některých případech už samo o sobě terapeutickou funkci (Bachi & Parish-Plass 2017). Blízkost psa může ulehčovat reminiscenci traumatické zkušenosti a činit ji snesitelnější, neboť dovede podpořit zvládání nepříjemných emocí, včetně úzkosti a dysforie (Hunt & Chizkov 2014). Interakce se psem dokáže rovněž poskytnout určitý prostor pro projevení klientových behaviorálních či myšlenkových tendencí i vzorců, což lze následně využít v rámci terapie (Zilcha-Mano et al. 2011). Analýza komunikace mezi psem a klientem tak může posloužit jako příhodný diagnostický nástroj – je možné snáze zaznamenat klientovy autentické spontánní reakce či specifické behaviorální vzorce, hodnotit je a vyvozovat z nich závěry. Mezi stylem neverbální komunikace pacientů jednotlivých duševních poruch mohou dokonce existovat charakteristické rozdíly (Prothmann et al. 2005). To, že interakce mezi člověkem a zvířetem, mohou poskytovat prostor pro rozbor a analýzu chování klienta, dokládá i Hemingway et al. (2015), v jeho případě se ale jednalo o hiporehabilitaci. Vidal et al. (2020) poté zaznamenali ve skupině dětí a dospívajících trpících poruchou způsobenou fetálním

alkoholovým syndromem (FASD) zlepšení v oblasti sociální komunikace, snížení projevu externalizace a celkové zmírnění příznaků FASD. Výsledky Travers et al. (2013) zase dokládají, že terapie s využitím psa může mít pozitivní vliv na kvalitu života a depresivní symptomy rezidenčních klientů trpících demencí.

3.2.2.4 Krizové intervence se zapojením psa

V současné době není na Web of Science dostupná jediná studie, který by se zabývala AACR s využitím jiného druhu zvířete, než psa – i počet těchto studií je nicméně značně omezený. Důvod může snad spočívat v tom, že už z vlastní povahy AACR, tj. aplikace bezprostředně po traumatické události, se její účinky v praxi těžko empiricky ověřují.

Lze nicméně zmínit studii od Lass-Hennemann et al. (2018), která proběhla v experimentálních podmínkách a sledovala, jak přítomnost zvířete ovlivní stresovou reakci účastníků po shlédnutí krátkého traumatizujícího filmu. Oproti kontrolním participantům byla ve skupině, která měla po skončení filmu přístup k DACR, zaznamenána menší míra úzkostných pocitů. Lze tedy předpokládat, že interakce se psem dokáže zmírnit subjektivní pocity úzkosti či stresu bezprostředně po traumatizujícím zážitku. Vzhledem k tomu, že přínos DACR spočívá především ve snížení symptomů akutní stresové reakce, lze její účinnost navíc podpořit i výzkumem, který v důsledku interakce se psem dokládá snížení krevního tlaku i stresových hormonů. Konkrétně se jedná o pokles plazmární hladiny kortizolu a noradrenalinu za současného navýšení koncentrace oxytocinu, prolaktinu a dále změny v hladině beta-fenylthylaminu, beta-endorfinu i dopaminu, a to u člověka i u psa (Odendaal 2000).

Anekdoticky lze pak přínos DACR doložit působením certifikovaných týmů po řadě krizových událostí, jako byl např. útok na Světové obchodní centrum, hurikán Katrina nebo případy školního střelení (Lass-Hennemann et al. 2018). DACR psůvodi se svými psy tam kupříkladu mohou studentům ulehčovat návrat na univerzitní kampus (Walsh 2009b) nebo působit bezprostředně po události v blízkém krizovém centru, kde se snaží poskytnout uklidnění a pocit kontinuity zasaženým lidem i celé komunitě (Pet Partners Interactions Magazine 2014).

3.2.3 Intervence se zapojením zvířat ve vězeňství

Intervence se zapojením zvířat se ve vězeňských podmínkách obvykle označují jako tzv. „prison-based animal programs“ – PAP (Moran 2015) – přičemž i ty lze praktikovat se zvířaty nejrůznějších druhů. Je tedy možné setkat se se zapojením ptactva (Hardy 2018), koček, koní, poníků, hospodářských zvířat, případně třeba i s včelařským programem (Hill 2020). Vědecká literatura se však u této skupiny klientů zdaleka nejčastěji zabývá psy, protože jim i tato práce věnuje celou samostatnou kapitolu (viz 3.4). V praxi má nicméně ve vězeňství ještě delší historii využívání farem, mnohdy zahrnující i přímý kontakt se zvířaty (Devine-Wright et al. 2019), stejně jako se často uplatňuje zapojení koní (Robinson-Edwards et al. 2019). Přestože účinnost PAP dokládá vědecká literatura a v současné době lze zaznamenat jejich rostoucí rozšíření i v praxi, ne vždycky nacházejí podporu u širší veřejnosti – obzvláště v případech, kdy interakce se zvířetem slouží výhradně ke zlepšení prospívání odsouzeného. Někteří lidé se mohou stavět odmítavě k tomu, aby odsouzení měli možnost kontaktu s domácím zvířetem, když si ho nemůže dovolit ani mnoho netrestaných osob (Moran 2015).

Cílem PAP mnohdy bývá změna chování odsouzeného i zapojeného zvířete, přičemž jsou to právě jejich vzájemné interakce, které mají v odsouzeném tuto pozitivní změnu stimulovat (Moran 2015). V jiných případech zvířata spíš zprostředkovávají příležitost ke smysluplné zodpovědné práci (Devine-Wright et al. 2019) nebo určitou emoční oporu zmírňující podmínky uvěznění. Tyto intervence mohou činit každodenní život ve věznici snesitelnější, případně ulehčovat vytvoření pozitivních na důvěře založených vztahů mezi odsouzenými i mezi nimi a personálem (Allison & Ramaswamy 2016). Mají potenciál účastníkům napomáhat k rozvoji zodpovědnosti, empatie a sebeuvědomění, k posílení sebehodnoty, snížení pocitů osamělosti nebo celkovému zlepšení nálady i chování (Mercer et al. 2017). Interakce se zvířetem navíc poskytují příležitost navázat vztah s neodsuzující bytostí, v níž mohou odsouzení nalézt někoho, o koho se mohou postarat. I vazby s vlastními domácími mazlíčky přitom mohou představovat zásadní téma, jak v době nástupu do výkonu trestu, tak i při opětovném návratu do společnosti. Společně se vztahy s rodinou, přáteli, komunitou či sociálními pracovníky mohou někdy představovat dokonce jeden z faktorů, který propuštěným napomáhá vyvarovat se kriminální recidivy (Jarldorn 2020).

Ačkoli PAP probíhají i věznicích s nejvyšším stupněm ostrahy (Smith 2019), programy tohoto typu jsou často zaváděny na odděleních, která odsouzeným poskytují odborné rehabilitační zacházení a celkově příznivější podmínky výkonu trestu (Mercer et al. 2017). Přestup odsouzeného do takové sekce je nicméně mimo jiné podmíněn dodržováním přísných pravidel a vzorným chováním – v některých zařízeních se k tomu může zavázat i podpisem smlouvy, což zvyšuje jeho vlastní odpovědnost a spoluúčast (Hill 2020). Zvíře může poté do věznice docházet pod dohledem svého handlera v rámci AAI za přímé asistence člověka (Moran 2015), nebo může být umístěno dlouhodobě na oddělení k odsouzeným (Mercer et al. 2017), případně lze také zřídit prostor, kde jsou zvířata ubytovaná. Může se jednat kupříkladu o vlastní farmu s hospodářskými zvířaty nebo o útulek pro opuštěné kočky, jehož součástí může být dokonce i zvířecí salon (Hill 2020). Odsouzení pak mohou ve volném čase vyhledávat zvířecí společnost, mají ale také na starost povinnosti, které jsou s pečováním o zvíře spojené, tzn. krmení, napájení, uklízení, čištění apod. (Mercer et al. 2017). Přijímají navíc zodpovědnost za jeho případnou výchovu a výcvik – zvíře, které je do věznice za tímto účelem dlouhodobě umístěno, může mimo jiné odsouzeným poskytovat prostor pro paralelu s jejich vlastní současnou situací a snižovat pocity izolace (Moran 2015).

Dle Hill (2020) z výpovědí respondentů vyplývá, že účastníci PAP programu vnímali uvěznění jako snesitelnější, s čímž se pojily lepší vztahy se zaměstnanci, mešni míra prožívaného stresu i nižší incidence násilných střetnutí. Tyto výsledky byly obdobné i pro odsouzené, kteří během PAP se zvířaty ani nepřišli do přímého kontaktu. Jeden ze sledovaných programů byl také včelařský kurz, kde se odsouzení mohli naučit pečovat o včely, stavět úly, sklízet med apod. Po ukončení kurzu navíc mohli obdržet i kvalifikační certifikaci v daném oboru. Hardy (2018) se poté zabýval zapojením ptactva do re-edukačního programu v sovětském gulagu. Původním cílem bylo především vzdělat odsouzené akademicky s využitím ptačího pozorování – interakce mezi odsouzenými a zvířaty nicméně nabývaly variabilních podob. Zatímco někteří odsouzení chodili ptáky krmit a snažili se je ochočit, jiní je lovili a jedli. Někdo v nich viděl významný symbol svobody, jara či domova, zatímco další v nich spatřoval předzvěst smrti. Přítomnost ptactva mnohým dávala alespoň nějaký pocit

smysluplnosti a promítla se i do tamější vězeňské kultury v podobě symbolických tetování pelikánů či nástěnných kreseb.

Kromě PAP jsou nicméně zaváděny i jiné programy využívající kontaktu s přírodou, včetně terapeutického zahradničení (Moeller et al. 2018) nebo projektů zaměřených na ochranu původních stanovišť – odsouzení mohou předpěstovat chráněné druhy rostlin a zvířat i získávat odborné vzdělávání. Mohou si tak osvojit pracovní návyky v oblasti závislé na přísunu lidských zdrojů, a podílet se na obecně prospěšné aktivitě, která je v souladu s požadavkem trvale udržitelného rozvoje. Výsledky studie přitom dokládají, že odsouzení mohou být jako techničtí pracovníci v ochranné přírodě zodpovědní, pečliví, zruční a inovativní. Pod správným vedením tedy mohou vykonávat instrukce nejen v rámci ochrany jako takové, ale mohou být nápomocni i při vědeckém výzkumu (Kaye et al. 2021).

3.2.3.1 Intervence se zapojením hospodářských zvířat ve vězeňství

Zaměstnání na farmách bylo např. ve Velké Británii využíváno k rehabilitaci odsouzených již na konci 19. století – vychází z předpokladu, že práce má v tomto kontextu rehabilitační účinky na odsouzené i na obhospodařovanou krajinu, přičemž současně odpovídá na potravinovou poptávku. Dnes na tyto aktivity může navazovat zaměstnávání odsouzených na produkčních farmách, terapeutické zahradnictví (Devine-Wright et al. 2019) nebo PAP se zapojením hospodářských zvířat (Hill 2020), které v Evropě mnohdy probíhají v rámci tzv. sociálního zemědělství (Hassink et al. 2017). Tyto programy mohou zahrnovat chov skotu, koz, ovcí, slepic, kachen či jiné drůbeže, případně i dalších hospodářských druhů (Mercer et al. 2017).

Sociální zemědělství („green care“, „care farming“ nebo „social farming“) je oblast spojující zemědělství a zdravotní či sociální péči. Sociální farmy mohou nabízet ubytování nebo fungovat jako ambulantní pracoviště, přičemž jejich velikost, kapacita i klientela bývají velice různorodé. Často se jedná o lidi trpící duševními problémy, zvláště pak závislostí na návykových látkách, mohou to být ale i senioři, děti či dospívající (Hassink et al. 2017) a v neposlední řadě odsouzení ve výkonu trestu i po propuštění (Elsey et al. 2018). Pro různé skupiny klientů se v rámci farmy hodí rozdílné činnosti – např. zdatní lidé s behaviorálními problémy mohou vykonávat těžkou práci u velkých zvířat, zatímco ti fyzicky či mentálně slabší dostanou na starost spíše lehčí úkony (Hassink et al. 2017). Farma ale může být rovněž součástí vězeňského zařízení – odsouzení poté zajišťují její každodenní provoz, přičemž jednotlivé služby a úkony jsou zapisovány do faremního deníku (Hill 2020). Chov zvířat v obou případech zprostředkovává pracovní náplň, která je užitečná, fyzicky obtížná, motivující a zajímavá, přičemž umožňuje získat zkušenosti v daném oboru zvyšující šanci na následné pracovní uplatnění. Odsouzeným bývá práce přiřazována zpravidla individuálně nebo v pečlivě zvolených skupinkách (Murray et al. 2019). Některé programy přitom mohou účast na sociální farmě prezentovat jako formu rehabilitace, zatímco jinde může být uložena coby trest (Elsey et al. 2018).

Sociální farma může odsouzeným ve výkonu trestu i po propuštění umožňovat únik z institucionálního prostředí na bezpečné místo, kde se nemusí bát odsuzujících reakcí. V tomto smyslu může být velice důležitá také osoba samotného farmáře, který účastníkům zprostředkovává nejen praktické vedení, ale svým otevřeným a podporujícím přístupem se

může podílet i na vytváření bezpečného prostředí. Práce se zvířaty má potom potenciál působit proti machistickému chování a umožňuje naučit se o někoho pečovat, přičemž napomáhá i mezilidským vztahům a rovněž fyzickému zdraví. Odsouzeným může poskytovat zadostiučinění a uspokojení z odvedené práce, životní strukturu, rozptýlení, pocit smysluplnosti, příležitost k reflexi svého chování, získání respektu, navýšení sebehodnoty i vytvoření nové identity. To může následně pozitivně ovlivnit jejich sebevědomí, sebedůvěru a podporovat obecně pozitivní chování (Elsej et al. 2018). Dle výpovědí odsouzených ve studii Murray et al. (2019) může této skupině klientů účast na programu sociálního zemědělství napomoci k podpoře osobního růstu, a to díky smysluplným, motivačním, stimuluujícím, uklidňujícím interakcím, které jim umožňují nevidět jen sebe a své potřeby. Zdá se přitom, že tyto posuny v nich následně podporují rozvoj schopností potřebných i k celkové změně chování.

Mimo PAP se zapojením hospodářských zvířat je nicméně v současné době stále poměrně rozšířená i vězeňská práce na produkčních farmách v rostlinné či živočišné výrobě. Může se tak jednat o pěstování ovoce, zeleniny, obilnin nebo o chov dobytka a drůbeže. Oproti nekomerčním farmám se produkční farmy soustředí hlavně na svůj ekonomický výnos, přičemž v penitenciárním kontextu zprostředkovávají především pracovní zařazení odsouzených, nikoli cílenou terapii. Odsouzení mají příležitost pracovat mimo věznici, navíc pod širým nebem, přičemž mohou také získat nové zkušenosti či praxi v oboru. V těchto podmínkách je ale obzvláště důležité brát ohled na bezpečnost práce i hygienu, o jejichž zásadách musí být odsouzení poučeni, stejně jako o průběhu konkrétních úkonů v rámci svých pracovních povinností (Shaw & Helterbran 2018).

3.2.3.2 Intervence se zapojením koní ve vězeňství

Intervence se zapojením koní lze v češtině označovat jako hiporehabilitace. Mohou být uplatněny u mnoha různých klientů, včetně lidí trpících mozkovou obrnou, Downovým syndromem, pervazivní vývojovou poruchou, svalovou dystrofií, roztroušenou sklerózou, poraněním páteře (Koca & Ataseven 2016), případně duševním onemocněním, jako je např. PTSD nebo závislost na návykových látkách (Lee et al. 2016), anebo právě u odsouzených ve výkonu trestu (Robinson-Edwards et al. 2019).

Na rozdíl od rekreačního ježdění, hiporehabilitace probíhá vždy pod dohledem odpovědného kvalifikovaného instruktora. Je-li využívána ve fyzioterapii či ergoterapii, označuje se coby hipoterapie, přičemž by měla být vykonávána pod vedením fyzioterapeuta nebo ergoterapeuta. V psychiatrii a psychologii by se mělo jednat o psychoterapeuta, zatímco v pedagogické a sociální praxi by to měl být zas pedagog nebo sociální pracovník (Koca & Ataseven 2016). U odsouzených je poté nejčastěji využívána hiporehabilitace v psychiatrii a psychologii (Robinson-Edwards et al. 2019) nebo v pedagogické a sociální praxi (Hemingway et al. 2015), přičemž v angličtině lze pro vězeňské programy se zapojením koně používat označení „prison-equine programs“ – PEP (Morgan et al. 2020).

Mnohdy se jedná o edukativně-rehabilitační programy se zaměřením na pomoc při hledání práce po propuštění, které navíc umožňují získat kvalifikaci v oboru. Koňská stáj může být někdy i součástí věznice, odsouzení tam mohou přicházet do přímého kontaktu se zvířaty, ale rovněž vykonávat práce, které s péčí o ně pojí (Hill 2020). Může se jednat o chov zraněných

koní, v podstatě umístěných na trvalo, nebo o zvířata, která mají být připravena na výcvik k rekreační jízdě (Moran 2015). Jindy jsou PEP spíše terapeuticky-rehabilitační intervence zaměřené na rozvoj konkrétních schopností odsouzených – během čištění a krmení se naučí, jak se o zvíře postarat a přistupovat k němu, zatímco vodění koně vyžaduje, aby byl odsouzený klidný, asertivní a dokázal ovládnout svou úzkost (Robinson-Edwards et al. 2019). Paralela mezi důrazem na rehabilitaci odsouzeného a (pře)výchovou zvířete poté může představovat zásadní aspekt nejen programů se zapojením psů, ale též v případě koní, které odsouzení připravují na pozdější výcvik – kůň i odsouzený jsou ve vězení proto, aby podstoupili určitou změnu a chovali se na konci programu jinak než na začátku, tzn. vhodným způsobem pro jejich další život (Moran 2015). Kontakt s neodsuzujícím partnerem v podobě koně může být pro účastníky rovněž významný, stejně jako bezpečné prostředí stáje (Hemingway et al. 2015), které může napomáhat k vytvoření lepších vztahů mezi odsouzenými a personálem (Morgan et al. 2020).

U hiporehabilitace v psychiatrii a psychologii i v pedagogické a sociální praxi je mnohdy uplatňován tzv. horsemanship, a to i v rámci PEP intervencí. Horsemanship obsahuje jasně strukturované aktivity orientované na rozvoj klientových schopností, které poskytují prostor pro analýzu interakcí mezi ním a koněm, a tedy i pro odhalení jeho behaviorálních tendencí. Aby byla komunikace v rámci horsemanship efektivní, musí klient dle potřeby zapojit více asertivity, empatie, klidu, užívat jasnější či vhodnější komunikační signály apod. To všechno podporuje rozvoj schopností potřebných k sebeovládání a sebekontrolé. Horsemanship přitom obvykle využívá tzv. Parelliho metodu přirozené komunikace s koněm, která se tradičně sestává ze 7 her, jejichž účelem je vytvoření komunikačního napojení mezi člověkem a koněm. Jejich princip spočívá v tom, že člověk musí vysílat jednoznačné, zřetelné a nematoucí komunikační signály, obzvláště svým tělesným postojem, z něž má vyzařovat asertivní, ale neagresivní dojem. Kůň, který je do této metody zapojen, na ni ale nejprve musí být cvičitelem připraven a daný komunikační systém ovládat. Jednotlivé hry potom zahrnují např. seznámení dotykem, hlazení, čištění apod., dále má účastník stálým či rytmickým tlakem přimět koně ustupovat do různých pozic, pomocí tělesného postoje jej má přimět obíhat dokola v různé vzdálenosti, rychlosti a směru, nebo se naopak přiblížit apod. Jestliže je komunikace ze strany člověka až příliš nejasná, může to v koni vyvolávat zmatek – pokud začne projevovat známky zmatení, instruktor by měl rychle korigovat nápravu komunikačních signálů účastníka, případně aktivitu ukončit (Hemingway et al. 2015).

Morgan et al. (2020) zaznamenali mezi členy komunity méně stigmatizující postoj vůči účastníkům PEP, oproti většinové populaci odsouzených. Z výpovědí pracovníků PEP programů poté vyplývá, že dokonce změnili svůj názor právě na základě toho, že mohli v rámci PEP sledovat rehabilitaci odsouzených. Samotní propuštění, kteří programem ve výkonu trestu prošli, přitom označili prostředí stáje a vztahy s tamější komunitou za faktory, které jim pomohly udržet pozitivní změnu při návratu do společnosti. Hemingway et al. (2015) sledovali hiporehabilitaci v pedagogické a sociální praxi u mladých odsouzených. Výsledky pozorování jejich interakcí se zvířetem dokládají, že účastníci v průběhu programu začali vykazovat snížení bezmocnosti, úzkosti či napětí, a zároveň nárůst asertivity, sebevědomí i klidu. Z jejich osobních výpovědí pak vyplývá, že i mimo interakce s koněm postupně pociťovali nárůst sebedůvěry a vědomí že mají věci pod kontrolou. Robinson-Edwards et al. (2019) se zase

zabývali hiporehabilitací v psychologii a psychiatrii u odsouzených, kteří se potýkali s rizikovým užíváním návykových látek. Zaznamenali zlepšení v oblasti duševního zdraví, úzkosti, sebevědomí a komunikace, emočního sebevládní, vytváření vztahů a pocitu zadostiučinění z odvedeného výkonu. Tyto výsledky naznačují, že hiporehabilitace napomáhá odsouzeným k pozitivní změně, včetně rozvoje žádoucích copingových strategií a komunikačních schopností.

3.3 Zoorehabilitace se zapojením psů ve vězeňství

Zapojení psů v prison-based animal programs (PAP) lze v angličtině souhrnně označovat termínem „prison canine programs“ (PCP), jejichž počátky vícero autorů zařazuje na začátek 80. let 20. století (např. Cooke & Farrington 2015; Romero et al. 2018). Jedná se o intervence, které probíhají buď formou AAI za přímé asistence člověka, v níž pes přichází za odsouzeným pod dohledem psovoda na časově vymezenou intervenci (Allison & Ramaswamy 2016), nebo jako tzv. DTP – „dog training programs“ – docházkové či umístovací programy, v nichž jsou psi odsouzenými cvičeni a vychováváni (Leonardi et al. 2017). To může zahrnovat programy resocializace a nápravy psů z útulku nebo výchovu i výcvik asistenčních, případně služebních psů (Hare et al. 2021). Psy je ale také možné umístit všeobecně na oddělení, nikoli ke konkrétní osobě, přičemž se mohou volně pohybovat ve vymezené části zařízení, včetně cel, kanceláří, společenských místností apod. Jejich péči poté mají na starost odsouzení i zaměstnanci dohromady (Mercer et al. 2017). V rámci věznice lze ale také zřídit speciální prostor pro dlouhodobé ubytování psů, může se jednat např. o útulek, jehož součástí může být dokonce i salon (Hill 2020). Součástí takových programů bývají i vzdělávací lekce ve třídě, týkající se teoretických znalostí etologie a fyziologie psa, chovu či jiných informací spojených s péčí o psy (Syzmanski et al. 2018).

Odsouzení jsou do PCP zařazováni mimo jiné i na základě rozhodnutí psychologa, ergoterapeuta či sociálního pracovníka, kteří se dle typu a cílů konkrétního programu jeho průběhu následně mohou, nebo nemusí osobně účastnit (Koda et al. 2015). PCP lze praktikovat ve výstupních oddílech věznice (Romero et al. 2018), stejně jako v zařízeních s nízkým, středním i nejvyšším stupněm zabezpečení (Smith 2019). Nacházejí přitom své místo i v práci s odsouzenými, kteří se potýkají se závislostí na návykových látkách (Contalbrigo et al. 2017) nebo trpí duševní poruchou (Koda et al. 2015). Mnohdy se jedná o oddělení podmíněná vzorným chováním, pročež je poté i v rámci PCP kladen důraz na posílení zodpovědnosti a odhodlání odsouzených. Někdy je tedy možné účastníky z programu vyloučit, např. jestliže zameškají sezení bez udání závažného důvodu nebo pokud je u nich prokázáno užívání návykových látek či jiné závažné problémové chování. Na druhou stranu se tyto programy často snaží odsouzené motivovat k participaci a ke změně i pozitivním způsobem. Mohou proto obsahovat slavnostní zakončení s přizváním pracovníků věznice a rodinných příslušníků, kde účastníci obdrží doklad o absolvování programu anebo nějaké ceny – např. tričko, zarámovanou fotku psa apod. (Schenk et al. 2018). Jindy může odměna spočívat v získání certifikace cvičitele po složení požadovaných zkoušek (Minton et al. 2015). Případně může mít podobu povýšení do statusu mentora, což je obvykle podmíněno úspěšnou zkušeností s programem či složením stanovených testů (van Wormer et al. 2017).

3.3.1 Terapie se zapojením psů ve vězeňství

Mnoho vězeňských docházkových programů DAI je koncipováno především ve formě DAT, což dokládá i dostupná vědecká literatura, která se tímto typem intervencí hojně zabývá. DAT u odsouzených cílí na podporu rozvoje konkrétních změn v určité oblasti. Tyto strukturované intervence lze zakomponovat jako součást jiného terapeutického či rehabilitačního programu (Jasperson 2013) i jako samostatné cvičení zaměřené na konkrétní cíle (Koda et al. 2015; Syzmanski et al. 2018). Nezávisle na tom pak mohou probíhat buď v klasické formě, tzn. canisterapeutický tým pes-psovod dochází do věznice, kde vykonává intervenci (Jasperson 2013), nebo formou ambulantního DTP, kdy jsou psi přivázeni do věznice, aby s nimi odsouzení pracovali, přičemž psovod zastupuje roli instruktora výcviku a může využívat i pomoc asistentů, zvláště v případě většího počtu psů (Szymanski et al. 2018).

DAT v PCP u účastníků cílí na rozvoj konkrétních dovedností či schopností jako např. zvládnání problémových situací, zdravé vyjadřování emocí, respektování a stanovení osobních hranic, zodpovědnost, odhodlání, sebeuvědomění, sebekontrola, empatie, pocítění bezpečí a důvěry (Jasperson 2013) nebo motivace k participaci, což jsou všechno významné psychologické aspekty související s resocializací. Snížení míry kriminální recidivy přitom také bývá cílem a někdy i měřítkem účinnosti těchto programů. Je-li DAT zakomponována jako integrální součást terapie, může pozitivně ovlivnit i s ní přímo související faktory – např. vytvoření vazby mezi odsouzeným a terapeutem, motivace ke spoluúčasti na terapii nebo snížení stresu (Schenk et al. 2018).

DAT v PCP je možné vykonávat individuálně i skupinově. U skupinových terapií může na celou skupinu vycházet pouze 1 pes (Jasperson 2013), lze ji ale také rozdělit do menších podskupinek a každé přiřadit alespoň 1 psa (Contalbrigo et al. 2017). V klasické formě docházení canisterapeutických týmů poté může být DAT pojato jako cvičení zaměřené na rozvoj konkrétních schopností, např. zvládnání stresu a komunikace. S odsouzeným potom pracuje především psovod, ačkoli i tato intervence probíhá na základě rozhodnutí či pod dohledem psychologa nebo jiného odpovědného odborníka. V tomto případě je k rozvoji konkrétních schopností účastníka možné využít činnosti přímo vykonávané se psem, jako např. venčení, výcvik poslušnosti, zdravotní prohlídka, masáž, péče o psa nebo hraní her (Koda et al. 2015). DAT lze nicméně koncipovat rovněž coby individuální či skupinovou terapii probíhající pod vedením psychoterapeuta, kdy jsou interakce se psem využity jako nástroj v rámci jeho terapeutického postupu. Psa je přitom možné vycvičit, aby postupně věnoval pozornost každému účastníkovi v kruhu, přičemž interakce s ním může sloužit jako situační model – skupina např. diskutuje o respektování hranic, o učení nových věcí nebo o paralelách mezi chováním či potřebami psa a člověka (Jasperson 2013). Setkání lze ale také obsahově rozdělit na dvě části – účastníci nejprve vykonají určené aktivity se psem pod dohledem psovoda, načež je tato zkušenost s psychoterapeutickým vedením rozebírána. Program přitom může být např. strukturován podle Maslowovy hierarchie potřeb – intervence na začátku programu tematicky vycházejí z fyziologických aspektů, jako jsou sensorické schopnosti psů nebo jejich nonverbální komunikace, zatímco na konci intervenčního cyklu podporují seberealizaci skrze diskuzi o paralelách mezi potřebami lidí a psů (Contalbrigo et al. 2017).

Docházkové DAT programy DTP poté obvykle probíhají ve spolupráci s místními útulky. V těchto programech jsou psi s behaviorálními problémy převáženi do prostor věznice pouze na dobu intervence, během níž je odsouzení cvičí a učí. Předpokládá se, že tyto intervence jednak zvyšují šanci psů na adopci (Syzmanski et al. 2018), přičemž odsouzeným poskytují prostor pro získání praktických zkušeností, využitelných při hledání práce, i pro rozvíjení jiných schopností potřebných k vlastním změně (Leonardi et al. 2017). Během výcviku psa je totiž nutné uplatnit specifické dovednosti, které u účastníků podporují rozvoj žádoucího myšlení a chování. V rámci intervencí se lze například soustředit na rozpoznání, pochopení a zvládnutí psí agrese, což lze považovat za další významný aspekt resocializace související se sebeovládáním (Schenk et al. 2018). Agresivita zapojených psů by ale v žádném případě neměla být příliš vysoká ani směřovaná vůči člověku. Ideálními kandidáty pro takový druh DTP jsou psi s méně nežádoucími chováními typu nedostatečná socializace, skákání, tahání na vodítku apod. Psi s až moc závažnými problémy by měli být vyloučeni. Při výběru by se rovněž měla brát v potaz jejich snášenlivost vůči transportu dopravními prostředky (Syzmanski et al. 2018). Výcvik psů potom nejčastěji probíhá formou operantního podmiňování s využitím pozitivního posílení a pamlskové metody, případně klikru. Účastníkům by se před každou lekcí mělo řádně ukázat i vysvětlit, co mají psa naučit a jak ho to mají naučit (Schenk et al. 2018; Syzmanski et al. 2018). K tomuto účelu mohou posloužit také teoretické výukové hodiny, přičemž je rovněž možné nechat odsouzené sestavit metodiku či výcvikový plán (Leonardi et al. 2017). Účastníci mohou mít za úkol např. ovládnout identifikaci a interpretaci psích komunikačních signálů, naučit psa vhodné chování v různých situacích nebo reagovat na základní povely. Část intervencí ale bývá věnována i volným interakcím a hrám (Schenk et al. 2018).

Dle Jaspersona (2013) bylo u účastníků DAT v rámci psycho-edukativního programu zaznamenáno zlepšení symptomů úzkosti, interpersonálních interakcí a zvládnutí sociálních rolí. Mezi experimentální a kontrolní skupinou, která se účastnila stejného programu bez přítomnosti psa, nicméně nebyly zaznamenány významné rozdíly. Koda et al. (2015) dokládají po DAT zlepšení nálady u psůvůdů i odsouzených s psychiatrickou diagnózou. Lepší nálada u odsouzených byla spojena s pozitivním hodnocením intervence ze strany psůvůdů. Psůvůdci rovněž uvedli, že se u různých diagnostických skupin komunikační schopnosti zlepšily s různou mírou. Celkově byly intervence hodnoceny pozitivně ze strany psůvůdů i účastníků. Návštěvy napomohly vytvořit relaxační atmosféru bez diskriminace, k čemuž významně napomáhala právě přítomnost psů. Stejní autoři poté v další studii tyto výsledky ještě podpořili měření hladiny salivárního kortizolu. Jeho koncentrace se přitom u většiny odsouzených po intervenci snížily. Tito účastníci si současně uvědomovali zlepšení nálady a jejich výkon na intervenci byl psůvodem ohodnocen kladně. Pokles kortizolu byl nicméně zaznamenán i u účastníků, kteří reportovali neutrální náladu bez změny (Koda et al. 2016). Contalbrigo et al. (2017) sledovali vliv DAT ve skupině drogově závislých mladých mužů. Výsledky studie dokládají, že experimentální skupina, vykazovala značné zlepšení v sociálních schopnostech (např. komunikace, spolupráce apod.), ačkoli vliv na obsedantní a kompulzivní symptomy nebyl výrazně vyšší než v kontrolní skupině. Syzmanski et al. (2018) dokládají, že byly zaznamenány významné rozdíly v emocionálním i kognitivním obsahu deníkových zápisů mezi experimentální skupinou, účastníky se docházkového DTP s výcvikem psů, a kontrolní skupinou, účastníky se DAA ve formě venčení psů. U obou skupin byl zaznamenán nárůst

empatie či sebereflexe, ale i psychologické internalizace. Experimentální účastníci nicméně vykazovali lepší výsledky, co se týče vytvoření citové vazby ke zvířeti, sociálně-kognitivního rozvoje i celkového přístupu k programu.

3.3.2 Programy dlouhodobého umístění psů ve věznicích

Programy dlouhodobého umístění zahrnují zejména umístovací dog Training programs (DTP) programy převýchovy psů z útulku nebo výchovy či výcviku asistenčních a služebních psů (van Wormer et al. 2017). Méně často jsou potom psi umístěni na oddělení bez ustanovení konkrétního opatrovníka (Mercer et al. 2017) či v rámci vlastního útulku zřízeného věznicí (Hill 2020). Ačkoli by žádný z těchto typů PCP neměl být chápán jako DAT, mohou rovněž cílit na rozvoj konkrétních schopností odsouzených, zvláště pak co se týče zodpovědnosti. V případě programů se zapojením psů z útulku či budoucích asistenčních a služebních psů poté navíc práce odsouzených přímo prospívá členům širší komunity (van Wormer et al. 2017).

V takovýchto typech DTP by vězeňský režim na daném oddělení neměl být přísný natolik, aby znemožňoval průběh adekvátní socializace svěřených zvířat (Romero et al. 2018). Psům je při dlouhodobém umístění nutné zajistit veterinární péči, jídlo, přístup k pitné vodě, stejně jako jiné potřeby, které jsou pro jejich chov nezbytné; tzn. misky, vodítka, obojky, náhubky, místo na spaní a odpočinek, případně hračky, pamlsky nebo výcvikové pomůcky jako klikr apod. Lektori, obvykle z řad spolupracující organizace, jsou odpovědní odsouzeným i personálu vysvětlit, jak mají ke psům přistupovat. Účastníci programu by poté měli absolvovat školení, kde se naučí, co se od nich očekává, jak postupovat v rámci výcviku, socializace či péče o psa (Smith & Smith 2019), jakých komunikačních signálů si všimnout nebo jak se psem celkově jednat. Není od věci, aby obdrželi i textový výukový materiál (van Wormer et al. 2017), přičemž je vhodné udržet kontakt s lektory rovněž v průběhu programu (Smith & Smith 2019). Pověření opatrovníci z řad odsouzených poté musí psům poskytnout každodenní péči, tzn. krmení, hygienu, případné léky, výchovu, socializaci či výcvik – podle toho, co je účelem daného projektu (Romero et al. 2018). Progres účastníků i samotné výchovy psa přitom lze monitorovat pomocí dotazníků, deníků nebo např. přezkoušením odsouzených z praktických či teoretických znalostí týkajících se chovu a výcviku psů (van Wormer et al. 2017).

Tyto typy DTP se obvykle pojí se snížením kázeňských i násilných prohřešků mezi odsouzenými, stejně jako s poklesem vznášených stížností, celkovým zlepšením vztahů s personálem, a tedy i podmínek vězeňského prostředí. Umožňují účastníkům rozvíjet schopnosti jako je empatie, komunikace, navazování vztahů či zodpovědnost (van Wormer et al. 2017). Ačkoli mohou vyvstávat i potenciální konflikty – např. když se odsouzení neshodnou na tom, jak ke svěřenému psu přistupovat – poskytuje to zároveň příležitost k procvičení jejich adekvátního řešení (Moran 2015). V neposlední řadě ale DTP umožňují získat praktické zkušenosti či dovednosti, které mohou zvyšovat uplatnění účastníků na pracovním trhu po propuštění, a to i v případě, že se nebudou ucházet o místo ve specifickém oboru výcviku psů (van Wormer et al. 2017).

Lze také poznamenat, že tyto typy umístovacích DTP se nacházejí na pomezí intervencí za přímé a nepřímé asistence. Kontakt se zvířaty při výchově psů představuje účelně zvolenou časovou náplň, od níž se očekává určitý výsledek (Wesely 2019) a může být rovněž součástí či

doplňkem dalšího cíleného působení (Smith & Smith 2019). Interakce odsouzeného se zvířaty v nicméně většinu času neprobíhají za přímé asistence člověka, který by intervenci řídil (van Wormer et al. 2017).

3.3.2.1 Umisťovací programy převýchovy psů z útulku

Tento podtyp DTP obvykle probíhá ve spolupráci s místními útulky a komunitou. Spočívá v dlouhodobém umístění psa nebo více psů z útulku do prostor věznice, obvykle ke konkrétnímu odsouzenému (Smith & Smith 2019). Nejčastěji na 1 psa připadají 2 účastníci – jeden bývá ustanoven jako hlavní opatrovatel, zatímco druhý mu s péčí pomáhá. To je nezbytné obzvláště jsou-li odsouzení zařazeni do zaměstnávání (Smith 2019), ačkoli někdy může být výchova a výcvik psa jejich jediná pracovní náplň (Britton & Button 2005). Pes obvykle spí na cele u svého hlavního opatrovatele, během dne se nicméně může volně pohybovat po oddělení a interagovat s jinými odsouzenými (Smith 2019) nebo s dalšími psy. Je ovšem vhodné, aby se držel v relativní blízkosti člověka, jemuž byl svěřen, a byl tedy víceméně pod dohledem. Pes by měl mít stanoven denní rozvrh vycházek i výcvikový program (Hennessy et al. 2006). Účastníkům je přitom i zde nezbytné poskytnout řádné školení a jejich progres průběžně kontrolovat (Wesely 2019).

Cílem těchto programů bývá náprava problémového chování psa z útulku, zvyšující šanci na adopci, stejně jako změna nežádoucího chování, myšlení či celkového přístupu odsouzených v rámci rehabilitace. To obvykle zahrnuje podporu jejich prosociálního chování, adekvátního vyjadřování emocí, soucitu či zodpovědnosti. Účastníci těchto programů si ke psovi mnohdy vytvoří silnou osobní vazbu, která se zdá být vzájemná (Smith & Smith 2019). Pes představuje někoho, komu mohou věnovat náklonnost, přičemž jejich vzájemné interakce dokážou v odsouzených podporovat reflexi vlastního chování i motivaci k samotné změně. Řešení určitých problémů spojených s výchovou psa si někdy žádá zapojení specifických dovedností, jako je kupříkladu trpělivost, empatie nebo sebereflexe (Wesely 2019). I takto umístění psi jdou přitom zapojit přímo do terapeutické intervence zaměřené např. na diskuzi o traumatizujících zkušenostech, dysfunkcích v interpersonální oblasti či historii deviantního chování. Symbolika psa účastníkům terapie může poskytovat nástroj k tomu, aby o těchto tématech mohli bezpečně hovořit, přičemž jeho přítomnost dokáže navodit atmosféru důvěry a chuť otevřít se (Smith & Smith 2019).

Obdobně se očekává změna i u psa – podle jeho individuálních problémů ho tedy odsouzení mají např. adekvátně socializovat, naučit základní povely a hygienické návyky, přivyknout na přepravku, odnaučit destruktivní žvýkání, skákání na lidi, vokalizaci při příchodu člověka apod. Jsou ale samozřejmě podporovány i zcela spontánní interakce jako hra nebo projevy náklonnosti (Hennessy et al. 2006). Je možné začlenit rovněž hodiny agility nebo výcvik obedience s využitím pozitivního posílení. V některých případech mohou být dokonce zapojeni psi, kteří byli určeni k eutanázii, s tím že budou zařazeni zpět mezi zvířata určená k adopci, pokud se jim na konci programu podaří složit zkoušku poslušnosti. To poté ještě posiluje význam práce, jíž odsouzení odvádějí (Britton & Button 2005). Někteří psi zařazení do těchto typů DTP byli v minulosti opuštěni, zanedbáváni nebo týráni (Smith & Smith 2019). Ačkoli se proto očekává, že budou mít určité behaviorální problémy, jedinci se závažným nežádoucím

chováním se nehodí pro zapojení ani do těchto typů DTP, ať už jejich problémy pramení ze strachu či agresivity (Hennessy et al. 2006).

Když jsou socializace i výcvik ukončeny a pes je posouzen jako způsobilý k adopci, je umístěn k zájemcům z řad místní komunity. Odsouzeným mnohdy záleží na tom, aby se převýchova i následné osvojení podařily (Smith & Smith 2019). Kvůli adopci mohou v rámci DTP dokonce psát dopisy sponzorům či potenciálním zájemcům, což podporuje rozvoj jejich vyjadřovacích schopností, stejně jako propojení se členy širší komunity. Účastníci se mohou se svěřeným psem v tomto smyslu identifikovat a spatřit paralelu se svou vlastní situací (Wesely 2019), čehož lze využít i jako potenciálního motivačního faktor v rámci jejich rehabilitace (Smith & Smith 2019).

Smith a Smith (2019), kteří se zabývali tímto typem DTP u mladých odsouzených, dokládají význam symboliky umístěného psa v rámci terapie, jeho schopnost dodat prostředí pocit normálnosti a přispívat k emoční stabilitě odsouzených, stejně jako pozitivní změnu v kontextu rehabilitace i celkový pozitivní přístup k programu mezi odsouzenými, kteří se ho ani přímo neúčastnili. Smith (2019) se poté zabýval obdobným programem, tentokrát ve věznicích s nejvyšší ostrahou. Jeho kvalitativní analýza polootevřených dotazníků identifikovala podobná témata ve smyslu zvýšení propojení s vnějším světem, naděje, podpory, změny či pozitivních emocí. Hennessy et al. (2006) porovnávali chování a fyziologické hodnoty psů z útulku zapojených v DTP oproti kontrolní skupině, která byla po stejnou dobu v útulku, aniž by podstoupila jiný výchovný či výcvikový program. U experimentální skupiny bylo po třech týdnech zaznamenáno značné zlepšení v oblasti reakce na povely, chování v nových situacích a o dost více zívání. Zívání je v tomto smyslu interpretováno jako přeskokové chování, které nahrazuje skákání a vokalizaci při příchodu člověka. Ani u jedné skupiny nebylo zaznamenáno snížení hladiny kortizolu, všichni psi nicméně vykazovali zvýšení koncentrace ACTH. Wesely (2019) poté zaznamenal, že participace v DTP se zapojením psů z útulku může u odsouzených mužů působit proti machistickému způsobu vystupování a obecně snižovat internalizaci toxické maskulinity, což jsou faktory mnohdy spojené s kriminogenním chováním. Právě vztah se svěřeným psem přitom v tomto ohledu sehrál zásadní roli a umožnil účastníkům otevřít se k přijetí nové identity.

3.3.2.2 Umisťovací programy výchovy a výcviku asistenčních či služebních psů

V těchto typech DTP bývají psi umisťováni ke konkrétním odsouzeným na předvýchovu s tím, že později budou vycvičeni jako asistenční zvířata pro lidi s různým typem znevýhodnění, eventuelně jako služební psi specializovaní na vyhledávání výbušnin (Hare et al. 2021). V některých případech mohou dokonce sami odsouzení působit jako cvičitelé v rámci specializovaného výcviku (Romero et al. 2018). Psi bývají do těchto programů vybíráni z chovu či z útulku na základě hodnocení jejich zdravotních a povahových vlastností. Konečným výsledkem by poté mělo být předání asistenčního psa konkrétnímu klientovi, případně služebního psa odpovědným složkám (Hare et al. 2021).

V neposlední řadě je nicméně cílem DTP také změna odsouzeného v rámci rehabilitace nebo vytvoření ukázněné i příznivější atmosféry, a to nejen co týče vzájemných interakcí odsouzených, ale též v kontextu jejich vztahů s personálem. Umístění psa na oddělní může mít

uklidňující, až terapeutické účinky, přičemž pozitivní vliv programu lze pozorovat i u odsouzených, kteří se ho ani přímo neúčastní (Cooke & Farrington 2015). Náplň tohoto typu DTP se u odsouzených obvykle zaměřuje na podporu rozvoje zodpovědnosti, disciplinovanosti, odhodlání, sebereflexe, laskavosti, spolupráce, schopnosti respektovat potřeby druhých (Romero et al. 2018), empatie, altruismu či osobního růstu (Minton et al. 2015). DTP se zapojením budoucích pracovních psů poskytují účastníkům příležitost navázat pozitivní vztahy se členy širší komunity či možnost někomu pomoci, s čímž se pojí pocit smysluplnosti a uspokojení z odvedené práce, která někomu skutečně umožní zvýšit soběstačnost i celkovou kvalitu života. To může v odsouzených následně podporovat posílení vlastní sebehodnoty, sebeúcty (Romero et al. 2018) či sebedůvěry, což jim může následně napomoci k tomu, aby se soustředili na řešení problému a nahlíželi sami na sebe jiným způsobem (Minton et al. 2015).

I zde je vhodné účastníky programu důkladně proškolit o tom, jak mají ke psovi přistupovat a co ho mají naučit, přičemž je třeba brát ohled i na jeho budoucí pracovní uplatnění. Toto školení může probíhat formou kurzu vedeného odpovědnými odborníky na výcvik asistenčních či služebních psů, přičemž je příhodné, aby s účastníky zůstávali v kontaktu i v průběhu programu, stejně jako by měla být uplatněna kontrola progresu odsouzeného a finální zhodnocení výsledků jeho práce (Romero et al. 2018).

Obdobně jako u psů z útulku, i tady bývá jeden odsouzený určen jako hlavní opatrovník, zatímco druhý je jeho pomocník. Ti poté musí zajišťovat každodenní povinnosti spojené se psem, případně jeho výcvikem (Minton et al. 2015), výchovu a přípravu na budoucí pracovní výcvik (Romero et al. 2018). Psi jsou k odsouzeným mnohdy umisťováni ještě jako štěňata ve stáří zhruba kolem 2 měsíců a zůstávají u nich přibližně 6-12 měsíců – doba se liší v závislosti na budoucí pracovní náplni konkrétního psa (Hare et al. 2021). Opatrovníci z řad odsouzených poté mají svého svěřence naučit konkrétně domluvená témata z oblasti výchovy, socializace či reakce na určité povely (Romero et al. 2018). V programu Puppies Behind Bars, který je akreditován mezinárodní organizací Assistance Dogs International, musí štěňata služebních psů ve 12 měsících ovládat 23 konkrétních povelů, zatímco od těch asistenčních je požadováno 80 povelů ve 20-24 měsících. Štěňata jsou přitom průběžně neformálně hodnocena a na základě posouzení jejich povahových vlastností jsou následně vychovávána buď jako budoucí služební psi, zaměřeni na vyhledávání výbušnin, nebo jako některý z typů asistenčních psů. Služební psi by měli být bojácnější, vokálnější se silněji rozvinutým loveckým instinktem, zatímco od asistenčních psů je vyžadována přívětivost, orientace na člověka, sebedůvěra a umírněnost (Hare et al. 2021).

Jestliže výchova proběhne úspěšně, psi jsou předáni na specializační pracovní výcvik, který ale v některých případech mohou zajišťovat i sami odsouzení. Účastníci se na něm mohou podílet jednak pod dohledem odborného instruktora, který je zároveň kvalifikovaným cvičitelem daného typu asistenčních psů, tyto typy programů lze ale také koncipovat coby pracovní či sociální terapii (Romero et al. 2018), nebo jako kvalifikační kurz umožňující získat osvědčení o absolvování a příležitost složit zkoušky, což následně zvyšuje šance odsouzených na budoucí pracovní uplatnění. V rámci programu pak mohou psa učit i pokročilé dovednosti, jejichž ovládnutí je podmínkou jeho pracovní kvalifikace, čímž lze mimo jiné významně přispět k uspokojení poptávky po asistenčních psech (Minton et al. 2015). Odsouzený se poté podílí i

na předání psa konkrétnímu klientovi, což podporuje jeho styky se širší komunitou, neboť se účastní počáteční seznamovací fáze, jíž je předání zahájeno. V dalších krocích, kdy si pes přivyká na prostředí svého nového majitele, nicméně už obvykle nefiguruje (Romero et al. 2018). Avšak někdy se psa ze zdravotních či behaviorálního důvodů pracovním umístěním nepodaří – v takovém případě je zpravidla adoptován jako domácí mazlíček (Hare et al. 2021).

Cooke a Farrington (2015) z výpovědí účastnic DTP se zapojením asistenčních psů pocházejících z útulku vyplývá, že program prospěl jejich času strávenému ve výkonu trestu, psychickému i emočnímu zdraví, zlepšil jejich pocity ohledně bezpečí a důvěry nebo přenositelné dovednosti, např. vyšší zmocnění, schopnost se o sebe postarat nebo řešit problémy. Pes byl významným tématem rovněž z hlediska mateřství – mnoho odsouzených neslo těžce odloučení vlastních dětí, přičemž péče o psa jim umožňovala o někoho se starat, vychovávat ho a dávat mu lásku. Minton et al. (2015) u odsouzených žen ve výkonu trestu zaznamenali, že se účast na programu výchovy servisního psa pojila se zlepšením emočního a fyzického zdraví, koncepce sebe sama, schopnosti orientace na cíl, empatie a sebekontroly i pozitivních interakcí s personálem. Pro respondentky bylo nicméně obtížné komunikovat s pracovníky, kteří program nepodporovali. Ačkoli většina žen poté vypověděla, že přítomnost psa na oddělení u nich rozhodně působila proti stresu, 24 % účastnic pocíťovalo oboje – na jednu stranu si připadaly méně stresované díky blízkosti svěřeného zvířete, na druhou stranu vnímaly také určité navýšení stresu, které se pojilo s povinností postarat se o psa v některých situacích. Furst (2015) se zabývala DTP, v nichž odsouzení cvičí servisní terapeutické psy pro válečné veterány trpící PTSD. Obě skupiny přitom ve vztahu ke psovi vykazují určité podobnosti – pes jim dodává pocit bezpečí, napomáhá jejich reintegraci do společnosti i ke změně nahlížení na vlastní osobu, což jsou zásadní témata jak pro odsouzené, tak pro válečné veterány s PTSD. Vězení i armáda jsou poté silně byrokratické institucionální organizace omezující základní práva, která jsou většinou občanů zachována. Zároveň se vyznačují typickou subkulturou zahrnující symbolismus, tetování, důraz na maskulinitu a potlačení emocí, přičemž i mnoho odsouzených se s PTSD rovněž potýká. Propojení těchto skupin v DTP programech by proto mohlo mít příznivé účinky.

3.4 Hodnocení vztahu či interakcí mezi psem a odsouzeným v prison canine programs (PCP)

Ačkoli tato práce rozděluje výzkumné metody na kvalitativní a kvantitativní, dle Miovskeho (2006) je vhodné toto dělení chápat především jako didaktické, neboť v praktickém výzkumu bývají oba přístupy alespoň do určité míry propojené. Ani při použití kvantitativních statistických metod se nelze vyhnout kvalitativní interpretaci jejich výsledků – totožná data je možné nahlížet z různých perspektiv, a tak je i rozdílně vykládat. A naopak, data získaná kvalitativně je posléze možné hodnotit statisticky. Vzhledem k tomu, že tyto pojmy zahrnují mnoho velice různorodých postupů, si tato kapitola klade za cíl nastínit pouze ty kvantitativní i kvalitativní metody, které byly uplatněné v dostupné vědecké literatuře zabývající se PCP v kontextu vztahu odsouzeného se psem, jejich vzájemného ovlivňování či interakcí.

3.4.1 Kvantitativní metody

Kvantitativní výzkumný přístup spočívá v konstrukci určitého konceptu, který je ověřován pomocí opakovatelného metodického měření. Na základě určité teorie je stanovena hypotéza o vztahu mezi nezávislou proměnnou x a závislou proměnnou y . Poté je navržena metodika a provedeno měření. Následuje testování hypotézy statistickou analýzou dat, jejímž výsledkem je její zamítnutí či verifikace. Požadavkem na kvantitativní metodiku je, aby byla validní; tzn. daný postup skutečně měří to, co má měřit, a reliabilní; tzn. opakované měření nezměněného jevu přináší stejné výsledky (Hendl 2005).

3.4.1.1 Fyziologické měření hodnot kortizolu

Ve výzkumu zaměřeném na hodnocení stresu psů i lidí se často používá měření fyziologických parametrů, které bývají spojovány se stresovou odpovědí organismu (Hellhammer et al. 2009). Populární je zejména sledování vývoje „stresového“ hormonu kortizolu, a to i v rámci výzkumu PCP (Hennessy et al. 2006, Koda et al. 2016). Ačkoli k hodnocení hladiny kortizolu lze využít vzorky krve (Hennessy et al. 2006), ještě častěji bývá posuzována jeho salivární koncentrace, zjištěná ze slin odebraných pomocí vatového tampónku (Koda et al. 2016). Odebrané vzorky jsou pak v obou případech odstředěny centrifugací a následně analyzovány. U plazmárních se uplatňuje radioimunoanalýza – RIA (Hellhammer et al. 2009), zatímco u salivárních je nejčastěji používanou metodou enzymová imunoanalýza – ELISA (Koda et al. 2016). Tyto analýzy umožňují identifikovat koncentrace kortizolu v jednotlivých vzorcích, kteréžto výsledky jsou následně zhodnoceny pomocí statistických metod – je tedy možné sledovat, zda se hladina v závislosti na interakci se psem nějakým způsobem změnila (Hennessy et al. 2006).

Podle cílů konkrétního výzkumu mohou potom být vzorky slin či krve odebrány účastníkům (Koda et al. 2016), psům nebo psovodům, a to obvykle před intervencí a po intervenci (Clark et al. 2020), eventuálně na začátku programu a po konci programu (Hennessy et al. 2006), případně může být provedeno více odběrů už v jeho průběhu (Melco et al. 2018). Při plánování metodiky výzkumu je nicméně vhodné brát v potaz také individuální variabilitu v sekreci kortizolu, stejně jako jeho diurnální cykly – odběry by proto měly u všech jedinců ideálně probíhat vždy ve stejný čas za stejných podmínek ve více dnech (Kolevska et al. 2003). Navíc je příhodné rovněž udělat kontrolní odběry v dny, kdy DAI neprobíhá, případně tzv. „základní odběr“, k němuž obvykle dochází na začátku dne před zahájením jakékoli aktivity (Clark et al. 2020).

3.4.1.2 Dotazníky hodnotící vztah odsouzeného ke psovi

Uzavřené či polouzavřené dotazníky hodnotící vazbu ke zvířatům jsou poměrně často využívané metody ve výzkumu interakcí lidí a zvířat, přičemž je možné se s nimi setkat i v rámci zkoumání PCP. Jmenovat lze kupříkladu Pet Bonding Scale, jíž doporučují Schenk et al. (2018) – jedná se o dotazník s 25 položkami, které lze hodnotit na tříbodové Likertově škále (1=nikdy, 3=vždy). Obsahuje otázky mapující vazbu respondenta k jeho zvířeti, respektive konkrétně k takovému jedinci, který má podle účastníka nejbližší k tomu, aby jej považoval za svého přítele (Angle et al. 1994). I u odsouzených by nicméně měly jít uplatnit také další vhodné dotazníky, které se k hodnocení vztahu mezi člověkem a zvířetem prozatím využívají u jiných

cílových skupin. Jako příklad lze uvést Companion Animal Bonding Scale (Poresky et al. 1987), který je aplikován i v této práci a jeho podrobnější představení je tedy možné nahlédnout v metodické části (konkrétně v podkapitole 4.3.1).

3.4.1.3 Pozorování interakcí odsouzeného se psem

Pozorování lze považovat za jednu ze základních metod sběru dat pro hodnocení interakcí mezi člověkem a zvířetem. V kombinaci s jinými metodami pak bývá často využíváno v nejrůznějších výzkumech zabývajících se zoorehabilitacemi, včetně těch, které probíhají ve vězeňském prostředí. Lze jej chápat jako metodu, která má tendenci silně propojovat kvalitativní a kvantitativní přístup, neboť výskyt sledovaných behaviorálních kategorií je mnohdy kvantifikován a jejich vzájemné vztahy bývají určovány pomocí statistických analytických metod (Hennessy et al. 2006). Kategorie ale zároveň musí být určitým způsobem definovány, přičemž je lze předefinovat, zrušit či utvořit nové na základě průběhu výzkumu. Výsledkem pozorování navíc nemusí být vždy kvantifikovaný záznam chování, protože jej pravděpodobně autoři v psychologickém výzkumu řadí mezi kvalitativní metody (Hendl 2005; Miovský 2006).

Interakce v rámci DTP mohou být hodnoceny pomocí etogramu. Sledované chování je nejprve jasně definováno, načež hodnotící zaznamenává kolikrát se daná kategorie chování vyskytla za určitou časovou jednotku – eventuelně v kolika časových úsecích se vyskytla. V případě potřeby lze systém doplnit o další zpozorované kategorie nebo předefinovat ty již existující. Hodnotitelem může být někdo třetí, ale i osoba účastnící se interakce. Ty přitom lze hodnotit naživo anebo z videozáznamu. Záznam z etogramu je následně analyzován pomocí statistických analytických metod. Interpretace jednotlivých behaviorálních kategorií pak může být ovlivněna záměrem konkrétní studie – zívání, coby přeskokové chování, tak lze vykládat pozitivně, vyskytuje-li se v situacích, v nichž dříve docházelo k problémovým projevům (Hennessy et al. 2006). Na druhou stranu v jiných případech může být interpretováno jako negativní jev (O'Farrell 1997). V případě DTP lze úspěšnost programu hodnotit také na základě toho, zda odsouzený svěřeného psa zvládnul, nebo nezvládnul naučit zadané dovednosti. Hodnocení reakce obvykle probíhá formou Likertovy škály. Ta může mít různý rozsah, mnohdy ale postačuje tříbodová – 0=nesplnil, 1=splnil na podruhé, 2=splnil na poprvé. Úspěšnost jedince je pak dána celkovým součtem získaných bodů, s tím že musí dosáhnout alespoň na určitý počet, aby byl považován za dostačujícího (Hennessy et al. 2006). Likertova škála lze poté využít i k posouzení interakcí v rámci intervence či tréninku – třetí osoba tak může hodnotit obličejové výrazy účastníků, jejich přístup ke psovi, touhu po kontaktu se psem, zájem o něj, stejně jako iniciaci kontaktu ze strany psa nebo jeho známky stresu apod. (Koda et al. 2015).

Na základě pozorování může být kontakt mezi člověkem a zvířetem posuzován i pomocí nejrůznějších hodnotících škál. Kategorie chování jsou v tomto případě předem definovány obdobným způsobem jako v etogramu, přičemž intenzita jejich výskytu během interakce je ohodnocena pomocí Likertovy škály (Fournier et al. 2007). Hodnotitelem přitom může být přímo účastník interakce nebo třetí osoba. Jako příklad takového typu dotazníku lze uvést Human-Animal Interaction Scale, který byl na vězeňskou populaci aplikován již při svém vytváření (Fournier et al. 2016), stejně jako později jinými autory (Collica-Cox & Furst 2018),

a je proto použit i v této práci. Jeho podrobnější představení je poté k dispozici v metodické části (konkrétně podkapitola 4.3.1).

3.4.2 Kvalitativní metody

Kvalitativní metody lze uplatnit při výzkumu aspektů fenoménů, které jsou jedinečné, neopakovatelné či nekvantifikovatelné, a to vždy s důrazem na jejich konkrétní kontext. Na teoretickém základě je představen výzkumný problém, přičemž namísto hypotéz jsou stanoveny výzkumné otázky. Výzkumné otázky nelze testovat, avšak pomocí vhodně zvolené metodiky by na ně mělo jít odpovědět. Jednotlivé otázky je navíc možné během výzkumu přeformulovat či úplně zamítnout, neboť až tehdy výzkumník odhaluje, zda je bude možné skutečně zodpovědět. Vzhledem k tomu, že je kontext každého výzkumného projektu jedinečný, kvalitativní metody se nesnaží o standardizaci svých postupů (Miovský 2006), přesto by na základě analýzy daného případu mělo jít formulovat teorii, jíž lze obecně vztáhnout na podobné jevy v podobném kontextu (Strauss & Corbinová 1999). Výsledkem navíc někdy může být i návrh sledovaných proměnných pro statisticky ověřitelnou hypotézu (Miovský 2006).

3.4.2.1 Tvorba kvalitativních dat

Tvorba kvalitativních dat ve výzkumu PCP probíhá zejména pokládáním otázek, které mají nejčastěji podobu ústního rozhovoru (Minton 2015), lze ale také použít otevřené dotazníky (Smith 2019) nebo analyzovat deníky účastníků (Szymanski et al. 2018). Rozhovory mohou být vedeny formálně (Britton & Button 2005) i neformálně, v klidném prostředí, aby měli respondenti možnost se ke všemu náležitě vyjádřit podle svého uvážení (Minton 2015). Zároveň mohou probíhat v nestrukturované, polostrukturované či strukturované podobě. Nezávisle na tom lze poté rozlišovat rozhovor osobní (tj. do tří respondentů) či skupinový (Miovský 2006). Věznicí většinou neumožňují, aby byl výzkumník s odsouzeným o samotě, u rozhovoru je tedy mnohdy přítomný pracovník věznic – určitá autocenzura se pak stává potenciálním limitem studie (Cooke & Farrington 2015).

Rozhovory bývají obvykle nahrávány na video či audiozáznam, načež jsou přepisovány do textové podoby (Wesely 2019) – v některých věznicích může být nicméně pořizování obdobných nahrávek zakázáno, pročež jsou potom zaznamenávány formou poznámek (Cooke & Farrington 2015). Lze je také provést ve dvou či více vlnách – poprvé na začátku sledovaného období, podruhé na konci, případně v průběhu nebo po uplynutí delší doby (Collica-Cox & Furst 2018). Použité otázky přitom mohou být konstruovány pouze na základě již existující vědecké literatury (Smith 2019), po uskutečnění předběžného „průzkumného“ rozhovoru, kombinací obou postupů (Miovský 2006), případně se lze inspirovat uzavřenými či polootevřenými psychometrickými dotazníky (Cooke & Farrington 2015).

3.4.2.2 Kvalitativní práce s daty a analýza

Práce s kvalitativními daty začíná tvorbou transkriptu, při níž lze provést tzv. redukci prvního řádu, tzn. upravit transkript to plynulejší podoby, která usnadňuje následnou analýzu jeho obsahu. Současně s úpravami transkriptu může být pomalu zahájena i tvorba kódovacího systému. Tento systém se může skládat z kódů, subkategorií, kategorií a hlavních témat. Kódy jsou nejmenší významové jednotky, identifikované v transkriptu, které mají podobu určitého pojmu či tvrzení. S ohledem na to je vhodné v rozumné míře zachovávat jazyk účastníků, aby

nedošlo ke zkreslení jejich významu. Kategorie jsou poté určité abstraktnější pojmy (Miovský 2006), které vznikají procesem kategorizace; slučováním kódů do vyšších celků, utvářených na základě vnitřní obsahové podobnosti a zároveň vnější odlišnosti od ostatních kategorií. Jednotlivé kódy se nicméně mohou obsahově překrývat a v rozličných kontextech nabývat různých významů, je proto možné zařadit jeden kód do více kategorií. Na základě podobnosti a odlišnosti kódů uvnitř kategorie lze obdobným způsobem identifikovat subkategorie (Strauss & Corbinová 1999). Hlavní témata pak mohou být chápána coby nadřazené pojmové celky, do nichž lze seskupit jednotlivé kategorie (Szymanski et al. 2018), nebo mohou být v kontextu zakotvené teorie nahlíženy jako centrální kategorie, které jsou identifikované mezi ostatními kategoriemi, neboť ty se k nim určitým způsobem vztahují (Strauss & Corbinová 1999).

Analytická stránka práce s kvalitativními daty obvykle probíhá již současně s jejich kódováním. Mezi jednotlivými kódy, kategoriemi a tématy jsou zaznamenávány vztahy, které jsou následně koherentně vysvětlovány a popisovány pomocí určitého interpretačního rámce. Pro analýzu dat existují různé metody, jejichž přístup k výkladu obvykle úzce souvisí už s procesem systematizace kódů. Může se tak jednat např. o metodu obsahové analýzy, narativní konstrukce (Miovský 2006) či zakotvené teorie, často uplatňované i ve výzkumech PCP (např. Smith 2019; Wesely 2019). Co se týče dílčích metod analýzy, lze využít např. metodou zachycení trsů, vzorců, prostého výčtu, faktorování apod., přičemž je možné použít pouze jednu z nich nebo jejich kombinaci. Struktura kódovacího systému a jeho vnitřních vztahů by rovněž měla být graficky znázorněna pomocí vhodných schémat, diagramů, modelů apod. (Miovský 2006). Výsledkem kvalitativní analýzy může být také stanovení statisticky ověřitelné hypotézy, např. že bude mezi kontrolní a experimentální skupinou průkazný statistický rozdíl alespoň v jednom z hlavních témat (Szymanski et al. 2018).

V kontextu kvalitativního výzkumu lze považovat za zásadní pojem saturace a triangulace. Saturace značí potřebnou vnitřní i vnější konzistenci výsledků systematizace či analýzy. V obou případech představuje stav, kdy další získávaná data k určitému konceptu, tématu, kategorii či subkategorii přinášejí už pouze opakování toho, co bylo zjištěno, tzn. nerozvádějí dále sledovaný konstrukt – pouze potvrzují jeho obsah. Triangulaci lze poté považovat za často užívaný způsob zajištění validity výzkumu (Miovský 2006). Může probíhat na více úrovních – obecně se jedná o použití různých metod či perspektiv ke zkoumání jednoho jevu. Je možné ji zajistit např. kombinací různých metod kvalitativního sběru dat, doplněním kvalitativního přístupu kvantitativní metodou, triangulací výzkumníků, případně pozorovatelů, hodnotících apod. V oblasti kódování by měla být triangulace zajištěna tím, že kódování obsahu do kódů je provedeno alespoň 2 osobami nezávisle na sobě. Stejně tak je vhodné obdobným způsobem zajistit triangulaci samotné analýzy, již by měly rovněž provádět alespoň 2 výzkumníci (Hendl 2005).

4 Metodika

Výzkumným problémem metodiky, která představuje konečný výsledek této diplomové práce, je zapojení psů v programech určených odsouzeným – konkrétně jak toto zapojení nahlíží samotní účastníci programu Tlapka v dlani. Tlapka v dlani momentálně představuje jediný program svého druhu na území České republiky. V současné době se jedná teprve o druhý ročník projektu, který byl prvně odstartován v srpnu 2019, v našem prostředí tedy o daném tématu chybí jakákoli výzkumná data.

4.1 Prostředí a účastníci

Věznice Jiřice, která se nachází v okrese Nymburk, je objekt zahrnující oddělení s nízkým, středním i vysokým stupněm zabezpečení, jehož kapacita čítá 776 míst – 547 míst je v nejvyšším stupni, 187 ve středním a 32 v nízkém. V rámci věznice je zřízena poradna drogové prevence, oddíl bezdrogové zóny, stejně jako specializovaný oddíl pro výkon trestu osob s poruchou duševní a poruchou chování. Věznice má zřízenou provoznu hospodářské činnosti, zaměřenou na výrobu kancelářského nábytku a poskytování pomocných technických či provozních služeb (Základní informace 2021).

4.1.1 Otevřená věznice

Nízký stupeň zabezpečení je od r. 2017 zřízen v rámci tzv. Otevřené věznice (dále „OV“), jejíž cílová kapacita čítá 104 míst, z nichž je momentálně vybudováno 32 (Základní informace 2021). Odsouzení jsou ubytováni v samostatných domech, které obsahují 4 dvoulůžkové ložnice, společný prostor pro volný čas, stravování, praní a vaření, čímž se co nejvíce přibližují civilnímu způsobu bydlení (RVPPK 2017). OV představuje inovativní projekt, který je v souladu s moderním pojetím výkonu trestu, založeném na odborném, individuálním, komplexním přístupu (Koncepte 2015), který se systematicky zaměřuje na reedukaci odsouzených, posilování jejich prosociálního chování i sebeobslužných kompetencí s cílem zajistit jejich co nejplynulejší reintegraci do společnosti a předcházet tak kriminální recidivě. S odsouzenými pracuje odborný personál, sestávající z vychovatele, speciálního pedagoga, pedagoga volného času, sociálního pracovníka, psychologa, vychovatele terapeuta a vedoucí oddělení výkonu trestu OV (RVPPK 2017).

Odsouzení mohou nastoupit do OV jen v případě, že splňují požadovaná kritéria – zbývá jim nejméně 6 měsíců před očekávaným propuštěním, jsou zdravotně způsobilí a aktivní v plnění stanoveného programu zacházení, netrpí psychickou poruchou, za posledních půl roku nedostali kázeňský trest, mají motivaci pro pracovní zařazení, nekriminální způsob života, změnu negativních stereotypů apod. (RVPPK 2017).

V rámci programu je poté upřednostňováno pracovní zařazení odsouzených mimo prostory věznice, což umožňuje zvýšit jejich propojení s vnějším světem. V OV jsou nicméně rovněž realizovány nejrůznější projekty zaměřené na pěstitelství a chovatelství, konkrétně se jedná o sadařství, zahradničení, včelařství, farmový chov daňků, chov hospodářských zvířat (RVPPK 2017) anebo právě program Tlapka v dlani.

4.1.1.1 Program Tlapka v dlani

Projekt Tlapka v dlani probíhá ve spolupráci se spolkem Vodicí pes, z.s. a Školou pro výcvik vodicích psů s.r.o., Vězeňskou službou ČR i Probační a mediační službou ČR. Spočívá v tom, že vybraní odsouzení po dobu 9 měsíců vychovávají adepty na práci budoucích vodicích psů. Jedná se o první projekt svého druhu na území ČR, založený na obdobném programu, který vzniknul ve Spojených státech v roce 2000 (Tlapka v dlani 2021).

Pilotní projekt byl u nás zahájen právě v Otevřené věznici v srpnu 2019. Jednalo se o výchovu 2 štěňat, křížence labradorského a zlatého retrívra, Gora a Shadowa. Každý z nich byl předán 2 odsouzeným, přičemž jeden fungoval jako jeho hlavní opatrovník, zatímco druhý zastával roli pomocníka (Tlapka v dlani 2021). Když štěňata dovršila 1 roku (tzn. květen 2020), byla opět přesunuta zpět do Brna, kde žila v běžných pečovatelských rodin a docházela na každodenní odborný výcvik do Školy pro výcvik vodicích psů, s.r.o. Druhý ročník byl zahájen hned poté, v květnu 2020, kdy byly novým účastníkům obdobným způsobem předány fenky Caira a Utah (Tlapka v dlani 2021). Výchova psa v rámci tohoto projektu nezastupuje zaměstnávání odsouzených – opatrovníci tedy mohou docházet do zaměstnání mimo věznici. Z toho důvodu nemá hlavní opatrovník pracovní směnu ve stejnou denní dobu jako jeho pomocník, za psa tak vždycky někdo nese zodpovědnost. Z výpovědí respondentů nicméně vyplývá, že v důsledku protiepidemických opatření bylo dočasně zaměstnávání mimo věznici zastaveno.

Úkolem účastníků programu Tlapka v dlani je pečovat o svěřené psy, předat jim základní návyky, naučit je poslušnosti a reakce na základní povely, socializovat je a umožnit jim zakusit blízký vztah s člověkem. Součástí programu je i zážitek chůze s bílou holí a následně s vodicím psem, simulující prožitek zrakově postižených klientů. Hlavní myšlenka projektu spočívá v tom, že výchova budoucího vodicího psa může představovat zásadní zkušenost, která odsouzeným dává příležitost pomoci jinému člověku, stejně jako možnost zakusit pocit zodpovědnosti či neodsuzující vztah s jinou bytostí, což může významně ovlivňovat jejich motivaci ke změně i další životní směřování (Tlapka v dlani 2021).

4.1.2 Účastníci

4.1.2.1 Respondenti

Pro extrémně malý počet účastníků byla uplatněna metoda totálního výběru (Miovský 2006), výběrový soubor je tedy roven základnímu souboru, což jsou všichni účastníci projektu Tlapka dlani, kteří se mezi říjnem 2020 a únorem 2021 měli podle nejpůvodnějších očekávání nacházet v Otevřené věznici. Kontrolní skupina nebyla ustanovena. Základní informace o účastnících poskytuje následující tabulka.

Tabulka č. 1 – Základní informace o účastnících

Identifikační číslo účastníka	U1	U3	U2	U4
Fenka (plemeno)	Utah (NO)	Utah (NO)	Caira (FCR)	Caira (FCR)
Věk (roky)	32	38	23	36

Vzdělání	SŠ bez maturity	SŠ s maturitou	nedokončená ZŠ	SŠ s maturitou
Počet obyvatel v místě bydliště	10 000 – 50 000	více než 500 000	do 5 000	5 000 – 10 0000
Výše platu (Kč)	20 000 – 50 000	20 000 – 50 000	20 000 – 50 000	20 000 – 50 000
Trestný čin	ublížení na zdraví	finanční podvod	krádež	porušení podmínky
Počet přechozích trestů odnětí svobody	0	1	0	0
Délka trestu (měsíce)	37	23	34	28
Doba již strávená v OV (měsíce)	16	12	12	10

Ohledně zkušeností se psy, ouze U1 uvedl, že neměl psa nebo jiné zvíře v době nástupu do výkonu ani nikdy před tím. Všichni ostatní měli doma zvíře, a to nejen v době nástupu, ale i v dřívější minulosti. U respondentů U4 a U2 se jednalo o psa, přičemž U3 vypověděl, že když nastupoval, psa neměl, vlastnil ho ale v dřívější minulosti a měl doma jiné zvíře, když mu trest započal. Osobní zkušenost s výchovou budoucích vodičích psů neměl ani jeden účastník. U1 o ní přitom prvně slyšel až v souvislosti s programem Tlapka v dlani. U2 a U3 o ní už někdy v minulosti slyšeli, ale jen U4 již někdy uvažoval, že by se na ní i podílel. Žádný z respondentů se neúčastnil předchozího ročníku Tlapka v dlani, byli ale v té době již v OV a všichni přicházeli se štěňaty do kontaktu.

4.1.2.2 Psi

Této studii se účastnily celkem 2 feny. Fena jménem Utah je plemene německý ovčák, zatímco Cairn flat coated retrivr. Obě byly svěřeny do péče odsouzených ve věku cca 2 měsíců na dobu mezi květnem 2020 a únorem 2021. Fenky tedy z věznice odcházely v únoru.

4.2 Pomůcky

Hlavními metodami použitými v této práci jsou kvalitativní postupy, doplněné kvantitativními pomůckami v podobě standardizovaných dotazníků, které v tomto případě zajišťují zejména triangulaci užitých metod, a tedy jejich validitu, jak uvádí Hendl (2005). Podle Miovskeho (2006) je kvalitativní přístup obzvláště vhodný ke zkoumání skupin, které jsou málo početné či obtížně dosažitelné, případně se jedná o jevy, které ani jiným způsobem nelze efektivně zkoumat, přičemž typickým příkladem může být oblast lidského prožívání, motivace či etických hodnot. Vzhledem k tomu, že výzkum vztahu odsouzeného ke psovi v tomto případě tyto aspekty potenciálně vykazuje, jeví se aplikace kvalitativního přístupu jako příhodná, což lze podpořit i výčtem kvalitativních výzkumů, které se problematikou obdobných programů zabývají (např. Cooke & Farrington 2015; Syzmanski et al. 2018; Smith 2019; Wesely 2019).

4.2.1 Kvantitativní metody

Kvantitativní sběr dat byl zajištěn skrze 3 dokumenty – arch demografických informací spojený s informovaným souhlasem, škála hodnotící interakce lidí a zvířat (HAIS) a dotazník hodnotící vztah k domácím zvířetím (CABS).

4.2.1.1 Arch obecných informací a informovaný souhlas

Jedná se o 2 dvoustránkové dokumenty, spojené dohromady, které je možné nahlédnout v příloze (viz Příloha I.; str. I, Příloha II.; str. III). Informovaný souhlas si účastníci přečetli a podepsali ještě před samotným zahájením tvorby či sběru dat. Obsahuje informace o cíli a průběhu studie, použitých metodách, postupech i o povinnostech nebo právech účastníka výzkumu. Jeho podpisem účastník potvrdil, že souhlasil se zařazením do studie, přičemž byl také srozumitelně obeznámen s tím, co jeho účast obnáší. O průběhu tohoto výzkumu byla informována rovněž odpovědná osoba v oddělení Otevřené věznice, bez jejíhož souhlasu by se tato studie vůbec nemohla zrealizovat. Poté, co byl vyplněný informovaný souhlas obdržen, byl vytisknut a podepsán autorkou studie. Informovaný souhlas byl následně uschován u pověřeného pracovníka na Katedře etologie a zájmových chovů ČZU.

Arch obecných informací poté obsahoval 12 položek, týkajících se demografických a obecných faktů, včetně přiřazeného identifikačního čísla, pod nímž každý účastník po dobu výzkumu vystupoval. Tyto informace následně umožnily představení základních charakteristik účastníků v podkapitole 4.1.2.1.

4.2.1.2 Škála hodnotící interakce mezi lidmi a zvířaty (HAIS)

Škála hodnotící interakce lidí a zvířat, Human-Animal Interaction Scale – HAIS (Fournier et al. 2016), je papírový dotazník umožňující standardizované hodnocení interakcí mezi zvířaty a lidmi, jehož výsledky je možné následně porovnávat (k nahlédnutí v příloze, viz Příloha III.; str. IV). Obsahuje 24 položek – 14 z nich se vztahuje k chování člověka, zatímco 10 popisuje chování zvířete. Každá ze sledovaných kategorií chování je jasně definovaná na přiloženém instruktážním dokumentu. Interakce může být hodnocena pozorovatelem, nebo osobou, která se jí přímo účastní, a to již během interakce, nebo po jejím ukončení – nejlépe co nejdříve, nesmí od ní ovšem uplynout vyšší doba než 1 týden. Každá položka musí být ohodnocena v rozmezí Likertovy škály 0-4, podle toho, jak často se daný projev chování během interakce vyskytl – mezi položkami jsou zařazené příjemné i nepříjemné projevy. Celkové skóre je dáno rozdílem mezi součtem bodů pozitivních projevů a součtem bodů negativních projevů. Skóre se může pohybovat od -24 po 76 bodů – čím je vyšší, tím lepší hodnocení interakce (Fournier et al. 2017). Porovnání skóre HAIS, které byly vyplněny v různé době na základě interakce mezi stejnými jedinci, umožňuje posoudit, jestli se průběh interakce člověka a zvířete mezi určenými časovými body nějakým způsobem změnil.

4.2.1.3 Škála hodnotící vztah k domácímu zvířeti (CABS)

Škála hodnotící vztah k domácímu zvířeti – Companion Animal Bonding Scale (CABS) – je dotazník o 8 položkách, hodnocených na pětibodové Likertově škále (1=nikdy, 5=vždy), který je možné nahlédnout v příloze (viz Příloha IV.; str. V). Celkové skóre je dáno součtem bodů všech položek – čím vyšší skóre, tím lepší hodnocení vztahu. Dotazník lze aplikovat ve 2 verzích – může se soustředit na současný vztah, nebo na vazbu ke zvířeti v minulosti (Poresky

et al. 1987). Porovnání skóre CABS, které byly vyplněny v různé době stejným člověkem ohledně jednoho zvířete, umožňuje posoudit, jestli se vazba člověka ke zvířeti mezi určenými časovými body nějakým způsobem změnila.

4.2.2 Kvalitativní metody

Podle původního plánu měly použité kvalitativní metody tvorby dat sestávat z polostrukturovaného rozhovoru v 1. vlně výzkumu a následně dotazníku s otevřenými odpověďmi v 2. vlně. Kombinace dvou metod vytváření dat měla přispět k zajištění triangulace na další úrovni. V době, kdy se měly první rozhovory uskutečnit, již nicméně pro výzkumníky nebyl přístup do věznice možný z důvodu protiepidemických opatření ohledně Covid-19. Tento stav poté přetrvával i v únoru 2021, protože ani v jedné fázi nešlo učinit polostrukturované rozhovory, které jsou podle Miovského (2006) pro tvorbu kvalitativních dat nejvhodnější. V obou případech byl namísto nich použit písemný dotazník s otevřenými odpověďmi, které mohou být dle Hendla (2005) použity také jako samostatná metoda, přičemž tvorba otázek i následná analýza dat je obdobná jako u ústního dotazování. Dotazníky s otevřenými otázkami byly takovým způsobem aplikovány i v oblasti výzkumu DTP (např. Smith 2019; Smith & Smith 2019).

Otázky v 1. vlně výzkumu byly stanoveny na základě literární rešerše a průzkumného neformálního rozhovoru, který byl uskutečněn s účastníky programu Tlapka v dlani několik měsíců před zahájením první fáze výzkumu. U každé otázky se přitom předpokládalo, že by její zodpovězení mohlo přispět k osvětlení alespoň jedné z 5 výzkumných otázek (jejich znění je k dispozici v kapitole 2). Neboť na území ČR neprobíhá jiný vězeňský program výchovy psů, nebylo možné uskutečnit pilotní rozhovor, podle kterého by otázky mohly být upraveny a teprve následně použity u zkoumaného souboru, jak doporučuje Hendl (2005), neboť žádná dostupná skupina lidí se nejevila dostatečně podobná v tom smyslu, že by se nacházela ve výkonu trestu a současně vychovávala budoucí asistenční zvířata. V 1. vlně tedy byl použit dotazník o celkem 24 otázkách, jejichž znění je možné nahlédnout v příloze (viz Příloha V.; str. VI), včetně údajů o tom, k jaké výzkumné otázce se jednotlivé otázky při vytváření dotazníku vztahovaly.

Otázky v 2. vlně výzkumu byly stanoveny především na základě zkušeností z 1. vlny. Jejich podobu rovněž ovlivnila skutečnost, že tentokrát se fenky již u účastníků nenacházely, výpovědi tedy mnohdy směřovaly do minulosti. Otázky, které byly v 1. vlně posouzeny jako významné, byly ponechány a náležitě upraveny, přičemž k nim byly přidány otázky rozvíjející témata, která se v odpovědích z 1. vlny opakovala nebo byla označena za důležitá. Zároveň byly vyřazeny otázky, které se již po předání fenek zdály irelevantní, nebo se ukázaly jako nadbytečné, špatně položené či zahlcující. Počet otázek ve 2. vlně byl tak z 24 snížen na 17. Znění těchto otázek je možné nahlédnout v příloze (viz Příloha V; str. VII.).

4.3 Sběr a tvorba dat

Sběr a tvorba dat proběhly v OV v Jiřicích, a to sice ve dvou vlnách – v říjnu 2020 a v únoru 2021, tzn. se čtyř měsíčním odstupem. Ještě před zahájením 1. vlny byl již v červenci 2020 uskutečněn neformální průzkumný rozhovor, který jako jediný proběhnul osobně, neboť to v té době umožňovala protiepidemická opatření. Informace z tohoto průzkumného rozhovoru

v kombinaci s literární rešerší sloužily k sestavení otázek 1. vlny výzkumu. Ta mohla být nicméně zahájena až poté, co byly metodika a cíle diplomové práce schváleny zástupci katedry Etologie a zájmových chovů ČZU, tedy v říjnu 2020.

Vzhledem k protiepidemickým opatřením, která výzkumníkům znemožňovala osobní návštěvu věznice, komunikace probíhala elektronicky, především mezi autorkou této práce a pověřeným pracovníkem OV, který zajišťoval vytištění dokumentů, jejich předání odsouzeným se základními instrukcemi ohledně vyplnění, dále oskenování vyplněných dokumentů a jejich zaslání autorce. Tato osoba byla informována o tom, jak má při předkládání dokumentů postupovat, stejně jako o metodách i cílech této práce.

Všechny dokumenty v obou vlnách výzkumu účastníci vyplnili, když na to měli dostatek času v rámci běžného režimu věznice – to znamená v době svého osobního volna, která se však individuálně odlišovala, v závislosti na tom, zda byl daný člověk zaměstnáván, jestli chodil na denní či noční směny apod. Otevřené dotazníky byly vyplňovány spíše o víkendu, kdy měli účastníci více času – informace o tom, kdy byl přesně který otevřený dotazník vyplněn, ale k dispozici nejsou.

4.3.1 1. vlna sběru a tvorby dat

1. vlna výzkumu se uskutečnila v říjnu 2020. I ta byla nicméně rozdělena na 2 části, aby účastníci nebyli zahlceni vyplňováním dotazníků a měli dostatek času na otevřené odpovědi. V půlce října tedy podepsali informovaný souhlas, vyplnili arch obecných informací, HAIS a CABS. Na konci října, cca o 14 dní později, zodpověděli otázky v otevřeném dotazníku o 24 položkách.

Jako první byl účastníkům předložen čtyřstránkový dokument, obsahující informovaný souhlas a arch obecných informací. Účastníci se nejprve seznámili s obsahem informovaného souhlasu, což potvrdili jeho podepsáním a vyjádřili tak souhlas se svou účastí na studii. Následně vyplnili příložený arch obecných informací, kromě identifikačního čísla, které jim bylo později přiřazeno autorkou této práce. Škála hodnotící interakce mezi lidmi a zvířaty (HAIS) byla vyplněna při stejné příležitosti jako informovaný souhlas a arch obecných informací. Účastníci byli instruováni, aby sami zpětně ohodnotili svou poslední interakci se svěřenou fenkou. Obdobně byla vyplněna škála hodnotící vztah k domácímu zvířeti (CABS), která byla použita ve formě zaměřené na přítomnost. HAIS a CABS mohly být zodpovězeny v libovolném pořadí, přičemž vyplnění mohlo dohromady zabrat cca 5-10 min – u delšího HAIS Fournier et al. (2017) uvádí 3-5 min. Otevřený dotazník poté účastníci vyplnili na konci října 2020, cca o 14 dní později. Jeho vyplnění nebylo omezeno časovým limitem a byli instruováni, že na otázky mají odpovídat v libovolné délce podle svého vlastního uvážení – přičemž mohou psát i mimo vyznačený prostor, nebo naopak jakoukoli otázku bez udání důvodu vynechat.

4.3.2 2. vlna sběru a tvorby dat

Druhá vlna sběru a tvorby dat měla původně proběhnout na přelomu února a března 2021, neboť ale ke předání fenek došlo nakonec dříve, byla zahájena již v polovině února, necelý týden potom, co fenky z péče odsouzených odešly. Z hlediska výzkumu poté vyvstala další komplikace, neboť 2 participantů byli propuštěni již dříve, tím pádem se už tak malý počet

respondentů ze 4 snížil na polovinu. Na druhé vlně výzkumu se tedy nakonec podíleli pouze 2 účastníci – U1 a U4. Druhá vlna byla obdobně jako ta první rozdělena na 2 menší fáze, aby měli respondenti dostatek času na odpovědi v otevřeném dotazníku.

V polovině února byla tedy vyplněna škála hodnotící interakce mezi lidmi a zvířaty (HAIS). Účastníci byli instruováni, aby sami zpětně ohodnotili svou poslední interakci se svěřenou fenkou, která spočívala v jejich rozloučení, od něhož uběhnul necelý týden. Použití HAIS by tak mělo být podle Fournier et al. (2017) ještě spolehlivé. Obdobně byla vyplněna škála hodnotící vztah k domácímu zvířeti (CABS), která byla použita ve formě zaměřené na minulost. HAIS a CABS mohly být zodpovězeny v libovolném pořadí, přičemž vyplnění mohlo dohromady opět zabrat cca 5-10 min. Na konci února, cca o 14 dní později, účastníci vyplnili dotazník s otevřenými otázkami o 17 položkách. Jeho vyplnění opět nebylo omezeno časovým ani prostorovým limitem, přičemž bylo možné jakoukoli otázku bez udání důvodu vynechat.

4.4 Zpracování a analýza dat

Zpracování dat z archu obecných informací se pro malý počet účastníků uskutečnilo ručně, přičemž jeho výsledky umožnily poskytnout základní charakteristiku účastníků v podkapitole 4.1.2.1.

4.4.1 Analýza kvantitativních dotazníků

Zpracování a analýza dat z dotazníků HAIS a CABS proběhla pomocí statistických metod. Skóre každého dotazníku bylo dáno součtem bodů jednotlivých odpovědí – u CABS i HAIS přitom platí, že čím vyšší skóre, tím lepší hodnocení vztahu či interakce. V 1. vlně bylo ale z hodnocení HAIS vyřazeno fotografování zvířete, neboť k němu neměli respondenti přístup. Z jejich hodnocení ve 2. vlně nicméně vyplývá, že nakonec měli alespoň nějakou příležitost získat se svěřenou fenkou fotografii či video, protože byla tato položka opět zahrnuta. Výsledná skóre byla následně porovnána několika způsoby.

U obou dotazníků byly zachyceny odpovědi jednotlivých respondentů, zjištěno průměrné celkové skóre, přičemž u HAIS bylo spočítáno i celkové průměrné skóre v obou podškálách. U účastníků 1 a 4 bylo skóre HAIS z 1. vlny porovnáno se skórem HAIS v 2. vlně. Toto porovnání umožnilo zhodnotit, zda se vnímání interakce u jednotlivých respondentů nějakým způsobem lišilo na konci programu oproti jeho přibližné polovině. Byl zjištěn průměr a pro detailnější analýzu byly zaznamenány i rozdíly v hodnocení jednotlivých položek. Obdobně skóre CABS z 1. vlny bylo srovnáno se skórem CABS z 2. vlny. Toto porovnání umožnilo zhodnotit, zda se u jednotlivých účastníků vnímání vztahu se psem nějakým způsobem lišilo na konci programu oproti jeho přibližné polovině. Byl zjištěn průměr a pro detailnější analýzu byly také zaznamenány rozdíly v hodnocení jednotlivých položek.

U každého ze všech 4 respondentů poté byly porovnány výsledky HAIS a CABS z 1. vlny mezi sebou z hlediska jejich celkových skóre, což umožňovalo zachytit, jestli spolu pozitivní/negativní hodnocení interakce a vztahu souvisejí. U účastníků 1 a 4 bylo obdobně srovnání provedeno i mezi výsledky HAIS a CABS z 2. vlny. HAIS a CABS byly mezi sebou dále porovnány i u všech účastníků dohromady z hlediska samostatných položek, přičemž bylo

zaznamenáno, jestli spolu odpovědi u konkrétních otázek nějakým způsobem korelují. 2. vlna byla v tomto hodnocení zahrnuta také jako další dva samostatné případy.

Výsledky HAIS i CABS byly nakonec zvlášť porovnány s výsledky kvalitativní analýzy, čímž byla zajištěna další úroveň triangulace výzkumu. U každého jednotlivého účastníka proběhlo porovnání postupně mezi oběma kvantitativními dotazníky a výsledky kvalitativní analýzy jeho dotazníku – jak z hlediska celkového skóre, vypovídajícím o vnímání vztahu či interakce, tak z hlediska samostatných položek. Ty byly porovnávány s konkrétními koncepty a vzorci zachycenými v kvalitativní analýze. Toto srovnání bylo provedeno u všech čtyř respondentů v 1. vlně a u účastníka 1 a 4 v 2. vlně, a to i z hlediska změny mezi těmito časovými body.

4.4.2 Analýza kvalitativních dotazníků

Odpovědi účastníků byly přepsány do textového editoru Microsoft Office Word, následně byla provedena redukce prvního řádu, umožňující efektivnější práci s textem, a poté byl obsah transkriptu zpracován do kódů, subkategorií a kategorií, které měly podobu pojmů. K tomuto procesu i následné analýze kvalitativních dat byla využita metoda vytváření trsů, metoda zachycení vzorců, tzv. gestaltů, a následně metoda kontrastů a srovnávání podle Miovského (2006).

Metoda vytváření trsů umožnila seřadit jednotlivé výroky účastníků, ve formě základních významových kódů, do nadřazených skupin, tzv. trsů, na základě vzájemné tematické podobnosti a zároveň odlišnosti od výroků v ostatních skupinách. Proběhla tak kategorizace základních významových jednotek (tj. výroky, které mají relevantní význam) do obecnějších pojmových kategorií, z nichž obdobným způsobem vyvstala také hlavní témata. V kategoriích byly zároveň určeny tematické podkategorie, v nichž byly obdobně rozlišeny ještě menší skupiny a podskupiny. Tento postup zajistil hierarchizaci kategorického systému, který byl soustavně porovnáván s kvalitativními daty a průběžně utvářen i přetvářen současně s kódováním obsahu transkriptu do významových jednotek a kategorizací těchto jednotek. Během toho byly vzniklé koncepty mnohokrát přejmenovány, přerazovány nebo úplně rušeny, čímž tedy postupně vznikl „pracovní“ kategorický systém, dokud se nedosáhlo saturace, tj. stavu kdy již rozvíjení konceptů nepřináší nic nového.

Metoda zachycení vzorců poté představovala hlavní nástroj kvalitativní analýzy a umožnila v rámci témat, kategorií, subkategorií, skupin a podskupin vytvořeného „pracovního“ systému identifikovat specifické opakující se vzorce, spočívající v určité obsahové podobnosti jednotlivých výroků v rámci vzniklých konceptů, stejně jako případné vzorce mezi určitými koncepty na různých úrovních kategorizace. Během této činnosti opět docházelo k úpravám daného „pracovního“ systému, který tak byl dotvářen do své výsledné podoby. I tento proces byl podle Hendla (2005) triangulován, a to sice zapojením dvou analyzujících výzkumníků, přičemž se opět jednalo o autorku a vedoucí této práce. Analýza pokračovala, dokud nebylo dosaženo saturace dle Miovského (2006), tzn. další získávaná data vytvářející koncepty těchto zachycených vzorců již nepřinášela nic nového a nerozváděla dále sledovaný konstrukt – pouze potvrzovala jeho obsah.

Tvorba kategorického systému i následná analýza kvalitativních dat nejprve proběhly zvlášť pro všechny 4 účastníky 1. vlny a pro 2 účastníky 2. vlny. Ke kategorizaci 2. vlny byl při prvním čtení použit systém kategorií z 1. vlny – v druhém případě jej šlo ale aplikovat pouze částečně, protože musel být náležitě přetvořen a dal vzniknout novým kategoriím, podkategoriím, skupinám a podskupinám, která rozváděla hlavní témata, shodně zachycená v obou analýzách. Každé téma tak bylo rozvedeno výroky z 1. a 2. vlny, což platilo i pro mnohé koncepty na nižších úrovních – spíše, než aby byly zachyceny nové kategorie, byly rozváděny ty již zaznamenané, což bylo dáno i povahou utváření otázek, která v 2. vlně vycházela z odpovědí 1. vlny. To umožňovalo zachytit vývoj v identifikovaných konceptech a vzorcích, k čemuž byla využita metoda zachycení vzorců a metoda srovnávání dle Miovského (2006). Tuto analýzu také prováděli 2 výzkumníci, dokud nebylo dosaženo saturace. Vzhledem k tomu, že 1 účastník představoval ¼ výsledků, v samotné kvalitativní analýze bylo reflektováno, z čích odpovědí se konkrétní koncepty utvářely – to umožnilo zachytit nejen změnu v tématech a vzorcích mezi dvěma časovými body, ale též jejich vývoj jednotlivě u účastníků U1 a U4.

5 Výsledky

5.1 Výsledky analýzy kvantitativních dotazníků

Data z kvantitativních dotazníků byla zpracována v programu Microsoft Office Excel pomocí analytických funkcí, konkrétně popisné statistiky a korelace, které umožnily vytvořit následující výstupy. v něm byly

5.1.1 HAIS

Průměrné celkové skóre HAIS pro všechny 4 respondenty 1. vlny činilo 56,5 bodů, v podškále projevů účastníka dělalo 35 bodů, zatímco v projevech fenky dosahovalo 21 bodů. Maximální dosažitelné skóre v první vlně představovalo 72 bodů, protože účastníci nemohli zvířata fotografovat. Pozitivní projevy účastníka se přitom rovnaly celkovým projevům účastníka, neboť v položkách negativních projevů nehodnotil nikdo jinak než 0. Ze stejného důvodu se pak pozitivní projevy fenky rovnaly jejím pozitivním projevům – a to v obou vlnách. Celková skóre jednotlivých účastníků jsou prezentována v Tabulce č. 2, včetně rozdílů v bodování mezi 1. a 2. vlnou. Vzhledem k tomu, že opakovaného hodnocení se účastnili jen respondenti U1 a U4, porovnávané průměry uvedené v této tabulce jsou vypočítány pouze z hodnot těchto dvou participantů, a to i v 1. vlně.

Tabulka č. 2 – Celkové skóre a skóre v podškálách Human-Animal Interaction Scale

	1. vlna					2. vlna			1. vs 2. vlna		
	U2	U3	U1 a U4			U1	U4	Prům.	U1	U4	Prům.
			U1	U4	Prům.						
Celkové skóre	64	39	62	61	61,5	53	67	60	-9	+6	-1,5
Pozitivní projevy účastníka	41	21	39	39	39	33	43	38	-6	+4	-1
Pozitivní projevy fenky	23	18	23	22	22,5	20	24	22	-3	+2	-0,5
Negativní projevy účastníka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Negativní projevy fenky	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Z těchto výsledků lze usoudit, že všichni respondenti kromě U3 nahlíželi interakce se svěřenou fenkou velice kladně, zatímco u U3 bylo zaznamenáno spíše neutrální až příznivé hodnocení, které se však v porovnání s ostatními zdálo poněkud méně pozitivní. Tato skutečnost byla ještě výraznější u otázek vztažených k pozitivním projevům účastníka, v nichž se U3 s 21 body od celkového průměru lišil o celých 14 bodů, tj. až o 40 %.

Při porovnání celkového skóre U1 a U4 mezi 1. a 2. vlnou byl u U1 zaznamenán pokles celkového skóre, skóre pozitivních projevů účastníka i pozitivních projevů fenky, zatímco U4 vykazoval ve všech třech hodnotách nárůst. Průměrné celkové skóre pro oba respondenty se nicméně stále oproti 1. vlně nepatrně snížilo o 1,5 bodů, z nichž 1 bod činil pokles v pozitivních projevech účastníka a 0,5 bodů bylo ztraceno na pozitivních projevech fenky.

Pro podrobnější přehled hodnocení jednotlivých druhů interakcí lze nahlédnout Tabulku č. 3 (viz Příloha VI.; str. VIII), která prezentuje bodové hodnocení účastníků v konkrétních položkách, včetně průměrného bodového skóre dané otázky pro 1. i 2. vlnu. V první vlně je tento průměr vypočítán dvakrát – jednou pro všechny 4 respondenty a podruhé pro U1 a U4,

kteří umožňují porovnání s druhou fází sběru dat. U těchto respondentů je uvedeno skóre ve fotografování zvířete i 1. vlně, aby bylo možné zachytit jeho nárůst při 2. vyplnění dotazníku.

Vzhledem k tomu, že U3 nikdy nedal vyšší počet bodů než 3, maximální průměrná hodnota dosahovala 3,75 bodů, a to v položkách mluvení na zvíře, vydávání přátelských zvuků, přijímání krmení a očichávání člověka. Tři z těchto otázek se vztahují k pozitivním projevům zvířete, což naznačuje pozitivnější hodnocení chování fenky než chování respondenta – např. U1 i U3 v této podškále využili jen své maximální hodnocení. Mimo uvedených interakcí v rámci pozitivních projevů člověka, všichni respondenti kromě U3 hodnotili maximálním počtem bodů (tj. 4) ještě další 3 položky – pozorování, pobývání v blízkosti zvířete a hlazení – jejichž celkové průměrné bodování v 1. vlně činilo 3,5 bodů. Nejmenší průměrné bodování (2,5 bodů) bylo zaznamenáno v položkách políbení a výcvik zvířete. Políbení představuje jedinou interakci, v níž bodování U3 převyšuje průměrné hodnocení ostatních respondentů. Ohledně výcviku zvířete přitom pouze U1 využil maximální hodnocení, zatímco U4 fenku cvičil spíše často (3 body), U2 středně (2 body) a U3 málokdy (1 bod). V pozitivních projevech fenky bylo nejnižší průměrné skóre (3,25 bodů) obdobně zjištěno u poslušnosti při provádění kousků.

Byl zaznamenán rozdíl v hodnocení všech jednotlivých položek mezi 1. a 2. vlnou – s výjimkou olizování člověka, přijímání krmení a kartáčování, které respondenti bodovali stejně při obou příležitostech. Nárůst průměrného hodnocení byl poté zaznamenán pouze ohledně poslušnosti zvířete při výcviku, fotografování a políbení zvířete. U1 každou interakci v pozitivních projevech účastníka ohodnotil 3 body, kromě držení zvířete (2 body) a fotografování zvířete (1 bod) – toto hodnocení ve většině případů představovalo pokles bodování. Vymykalo se tomu akorát políbení zvířete a fotografování (nárůst o 1 bod). Pozitivní projevy ze strany fenky poté rovněž hodnotil 3 body, s výjimkou poslušnosti a přijímání krmení (4 body). Jeho hodnocení přitom celkově v 5 položkách zůstávalo beze změny. U U4 byl oproti tomu zaznamenán pokles bodování pouze u 2 otázek – objímání a hra se zvířetem. Ohledně políbení byl zjištěn dvoubodový nárůst a v dalších 6 položkách jednobodový. Ve zbývajících 9 položkách jeho hodnocení zůstalo na maximálním počtu bodů stejně jako v 1. vlně.

5.1.2 CABS

Celkové skóre dotazníku CABS je prezentováno v Tabulce č. 4, a to pro 1. i 2. vlnu, včetně rozdílů v hodnocení jednotlivých položek. V 1. vlně jsou opět uvedeny zvlášť průměry všech 4 respondentů a průměrné bodování U1 a U4, pro něž je k dispozici srovnání po určité časové prodlevě.

Průměrné celkové skóre všech účastníků 1. vlny činilo 31,25 – maximální dosažitelná hodnota přitom představovala 40 bodů. Vzhledem k tomu, že U3 i v tomto dotazníku hodnotil nanejvýš 3 body, nejvyšší průměrné hodnocení dosáhlo na 4,5 bodů, a to v položkách mazlení a blízký vztah. S výjimkou U3 nicméně všichni respondenti hodnotili každou otázku maximálním počtem bodů (tj. 5), kromě reakcí zvířete, kde průměr činil 4 body, a cestování s průměrným hodnocením 1,75, což představovalo nejnižší střední hodnotu – vzhledem k protiepidemickým opatřením bylo po část výzkumu pozastaveno zaměstnávání odsouzených mimo věznic, nemohli si proto brát fenky do práce ani s nimi chodit do města, což se podepsalo na jejich bodování v této položce. Přesto by se u této otázky dalo očekávat nižší hodnocení i za

normálních okolností, vzhledem k tomu že cestování odsouzených je vždycky poměrně omezené.

Tabulka č. 4 – Celkové skóre a skóre v položkách CABS

	1. vlna						2. vlna			1. vs 2. vlna		
	Prům.	U2	U3	U1 a U4		Prům.	U1	U4	Prům.	U1	U4	Prům.
U1				U4								
Celkové skóre	31,25	35	17	37	36	36,5	35	37	36	-2	+1	-0,5
Péče o zvíře	4,25	5	2	5	5	5	5	5	5	0	0	0
Uklízení po zvířeti	4,25	5	2	5	5	5	4	4	4	-1	-1	-1
Držení/hlazení/mazlení	4,5	5	3	5	5	5	4	5	4,5	-1	0	-0,5
Spaní v pokoji	4	5	1	5	5	5	5	5	5	0	0	0
Zvíře reaguje na člověka	4	4	3	5	4	4,5	5	5	5	0	+1	+0,5
Blízký vztah se zvířetem	4,5	5	3	5	5	5	5	5	5	0	0	0
Cestování	1,75	1	2	2	2	2	2	4	3	0	+2	+1
Spaní v blízkosti	4	5	1	5	5	5	5	4	4,5	0	-1	-0,5

Srovnají-li se výsledky 1. a 2. vlny, je zřejmé, že celkové skóre kleslo u U1 o 2 body, zatímco u U4 naopak o 1 bod vzrostlo – průměrné celkové skóre se tak mezi 1. a 2. vlnou snížilo o 0,5 bodů, což nepředstavuje výrazný rozdíl, který se tentokrát nezdá zásadní ani při srovnání hodnocení jednotlivých účastníků mezi oběma fázemi. Položky péče o zvíře, spaní se zvířetem v pokoji a blízký vztah získaly v obou vlnách maximální počet bodů (tj. 5) od obou respondentů. U1 poté napodruhé hodnotil všechny otázky stejně jako v předcházejícím šetření, s výjimkou uklízení po zvířeti a mazlení, kde byl zaznamenán jednobodový pokles. U respondenta U4 byl zaznamenán obdobný pokles ohledně uklízení po fence a spaní v blízkosti fenky. Nárůst byl naopak zjištěn u reakcí zvířete a cestování, v jehož případě se jednalo dokonce o 2 body. Zbytek odpovědí zůstal na maximálních pěti bodech.

5.1.3 CABS a HAIS

Tabulka č. 5 poskytuje přehled korelace celkového skóre CABS a HAIS, včetně vybraných položek z každé škály. S výjimkou položek mazlení (CABS) a objímání či políbení (HAIS) byla v každé dvojici zaznamenána silná až velmi silná pozitivní korelace, přičemž hodnota korelačního koeficientu (r) se pohybovala od 0,849 do 1.

Bodování reakcí zvířete v CABS tak bylo přímo úměrné hodnocení výcviku a poslušnosti v HAIS, obdobně hodnocení péče či uklízení v CABS bylo přímo úměrně krmení a kartáčování v HAIS. Nejsilnější závislost ($r=1$) byla zaznamenána mezi mazlením (CABS) a hlazením (HAIS), stejně jako v rozdílu mezi 1. a 2. vlnou u obou dotazníků. Celkové skóre CABS bylo silně přímo úměrné celkovému skóre HAIS i podškálám pozitivních projevů zvířete či účastníka.

Tabulka č. 5 – Korelace HAIS a CABS

CABS	HAIS	Korelační koeficient (r)
Celkové skóre	Celkové skóre	0,923
	Skóre pozitivních projevů	0,937

	člověka	
	Skóre pozitivních projevů zvířete	0,849
Rozdíl v celkovém skóre (1. vlna vs 2. vlna)	Rozdíl v celkovém skóre (1. vlna vs 2. vlna)	1
Mazlení	Hlazení	1
	Objímání	0,463
	Políbení	-0,159
Péče	Krmení	0,908
	Kartáčování	0,908
Uklízení	Krmení	0,854
	Kartáčování	0,854
Reakce	Výcvik	0,908
	Poslušnost	0,894

5.2 Výsledky analýzy kvalitativních dotazníků

V rámci kvalitativní analýzy výpovědí účastníků byla v obou vlnách zachycena celkově 4 identická hlavní témata, a to sice náhled na program, interakce s fenkou, vztah k fence a změna účastníka. Kategorický systém, na jehož základě vznikala analýza, s níž byl také současně přetvářen, je k dispozici v příloze (viz Příloha VII.; str. VIII). Text interpretující tyto kategorie, který vzniknul pomocí dílčích kvalitativních analýz 1. a 2. vlny a jejich následné analýzy, je rovněž k dispozici v příloze (viz Příloha VIII.; str. XXX). Právě na jeho základě bylo možné zodpovědět výzkumné otázky a charakterizovat vývoj vztahu, což jsou výsledky prezentované v této kapitole.

5.3 Odpovědi na výzkumné otázky

Kvalitativní analýza odpovědí respondentů umožnila uspokojivě zodpovědět všech 5 výzkumných otázek.

5.3.1 Co respondenty motivuje k účasti na programu?

Účastníci do programu vstupovali s očekáváním radosti, plynoucí z přítomnosti fenky, a určité náročnosti, pojící se s její výchovou, ať už v podobě nároků na zodpovědnost či jiných obtížností vyplývajících z vychovávání budoucího vodícího psa. Důvodem k participaci byl pro některé zájem o psy nebo právě možnost získat novou zkušenost a zároveň tím někomu pomoci. V 2. vlně pak oba respondenti uvedli, že by se projektu účastnili znovu.

Význam programu účastníci nahlíželi v možnosti podílet se na výchově vodícího psa, což jim zprostředkovalo činnost s kladným výsledkem, který spatřovali v pomoci jiné osobě i ve vzrůstající poslušnosti fenky. To jim následně přinášelo hrdost na odvedenou práci, dobrý pocit a zároveň odpovídalo očekáváním, s nimiž do programu vstupovali uvedeným v 2. vlně.

Přítomnost fenek jim zprostředkovávala zábavu a radost, čímž pozitivně ovlivnila jejich vnímání doby strávené ve výkonu trestu. Fenky byly označovány za zdroj každodenní radosti,

přičemž období výchovy bylo i zpětně nahlíženo coby příjemně strávený čas. To odpovídá očekáváním radosti, plynoucí z kontaktu s fenkou, vyjádřeným v obou vlnách.

V rámci vychovávání fenek byly kladeny nároky na zodpovědnost účastníků spočívající především ve starostech a povinnostech, které se pojily s péčí o fenku. Starat se o fenku po práci někteří respondenti také považovali za náročné, což částečně odpovídá i představě, s níž do programu vstupovali. Na druhou stranu, očekávání jiných účastníků zůstala nenaplněna – jednalo se především o míru školení během programu a možnost získat rekvalifikaci v daném oboru.

5.3.2 Jak vypadá jejich každodenní život v kontextu péče o psa a jeho výchovy?

Účastníkům péče o fenku zabrala alespoň 3-3,5 hodiny denně. Uvedli, že musel kvůli svěžené fence v noci vstávat a venčit ji, když byla ještě malá, stejně jako, že je ráno budí, aby šli ven. Z popisu denního rozvrhu vyplývá, že fenku vypustil každé ráno v 5:50 ven, dopoledne si s ní většinou kolektivně hráli, v 10.00 dostala první jídlo a měla hodinu klidu. Když se odsouzení naobědvali, následovala procházka a v 15:00 druhé jídlo, načež byl opět hodinový klid. Poté fenky trávily čas společnou hrou a každý druhý večer byla fenka kartáčována. Poslední jídlo dostávala v 20:00, načež už zůstávala uvnitř domu. Jak ale dokládá i hodnocení kvantitativních dotazníků, respondent, který od programu očekával více školení, se na výchově a obstarávání fenky podílel podstatně méně než hlavní opatrovník, kterýžto rozdíl nebyl ve druhé dvojici účastníků zaznamenán.

5.3.3 Co se v respondentově životě kvůli zvířeti změnilo?

Kromě povinností a starostí, spojených s běžným obstaráním fenky a jejím učením, respondenti vnímali určitou změnu ve vlastním přístupu a dovednostech, jíž spojovali se svou participací na programu, konkrétně s vychováváním psa. Jedná se především o promítnutí získaných zkušeností do jiných oblastí života, nárůst zodpovědnosti a změnu v přístupu k výcviku nebo výchově psů. Díky přítomnosti fenek navíc měli účastníci možnost zažívat každodenní radost, zábavu a vytvořit si blízký vztah s jinou bytostí, což se pozitivně projevilo na jejich nahlížení času stráveném ve výkonu trestu. Respondent, který však vyjádřil, že od projektu čekal větší míru školení a možnost rekvalifikace, nepocíťoval, že by se díky fence něco v jeho životě změnilo ani že by mu účast v programu přinesla cokoli nového.

Ostatní účastníci díky vychovávání fenky pociťovali větší zodpovědnost – a to nejen ve smyslu povinností spojených s jejím obstaráním, zdravotním prospíváním či výchovou, ale i za fenkou samotnou. Ve 2. vlně se navíc jejich zodpovědnost projevila i v přístupu k práci na změně sebe samotného. To lze chápat jako jeden z projevů zodpovědnosti respondentů, při němž se zároveň zodpovědné chování dále rozvíjí. Účastníci v tomto smyslu vypověděli, že je zkušenosti z vychovávání psa utvrdily v jejich rozhodnutí soustředit se na své cíle a vést zodpovědný život, stejně jako bylo zaznamenáno nahlédnutí analogie mezi vynaloženým úsilím při výchově psa a prací na změně sebe samotného. Tento postoj naznačuje důvěru ve schopnost změnit sám sebe, stejně jako určitou motivaci pramenící z vědomí, že vynaložené úsilí může přinést požadované výsledky. U jednoho účastníka přitom bylo přímo zaznamenáno, že fenka měla během svého pobytu vliv na jeho sebedůvěru, v čemž mohlo hrát roli také to, že vnímal

změnu v tom, jak na něj ostatní pohlížejí díky úspěchům v její výchově, které již samy o sobě také mohou posilovat sebedůvěru – jak už dokládá dobrý pocit z úsilí a výsledku, zaznamenaný v 1. vlně, či hrdost na práci s fenkou, identifikovaná v obou analýzách, která je v podstatě již sama o sobě důkazem určité sebedůvěry alespoň ve specifické oblasti. Tyto pozitivní zkušenosti poté mohou představovat i jistou motivaci k práci na změně vlastního chování.

Respondenti také vypověděli, že pocíťují změnu ve svém přístupu k výchově či výcviku psů. Kvůli vychovávání fenky se sami museli naučit nové věci, přičemž někteří museli zapracovat na nedostatku vlastní důraznosti a důslednosti či přílišném rozmazlování. Jak se ukázalo v analýze 2. vlny, dané problémy byly z větší části napraveny a získané zkušenosti se projeví i ve změně pohledu na výchovu vlastních psů – bylo zaznamenáno předsevzetí důslednějšího přístupu a důkladnějšího výcviku, stejně jako plány na budoucí pořízení fenky namísto psa-samce.

5.3.4 Jaký má respondent vztah ke zvířeti?

Vytvoření kladného vztahu ke svěřeným fenkám bylo zaznamenáno u všech dotázaných. Projevoval se jednak v tom, že všichni účastníci charakterizovali fenky vesměs pozitivně, jako chytré, učenlivé, poslušné či krásné, někteří je v nadsázce přirovnali k životním partnerkám nebo parťákům, považovali je za každodenní rozptýlení, dokázali popsat jejich oblíbené a neoblíbené věci, pocíťovali hrdost na práci, jíž s fenkami vykonali, loučení vnímali negativně, a stýskalo se jim, když fenky věznicí skutečně opustily, přičemž je plánovali v budoucnosti navštívit a rádi vzpomínali na to, jak jim fenky projevovaly lásky. Opatrovníci dokázali respektovat, když fenkám bylo něco nepříjemné, hovořili o vytvoření silné oboustranné vazby, dávání a dostávání lásky, důvěře a přivyknutí na přítomnost fenky. Ta účastníkům zprostředkovala rozptýlení, přičemž právě radost ze vzájemného vztahu byla identifikována jako jedno z očekávání i přínosů programu. Blízkost fenky jim dokázala dodat sebedůvěru, pocíťovali k ní i za ní zodpovědnost a byli hrdí na to, co ji dokázali naučit, stejně jako na jejich vzájemný vztah, kteréžto úspěchy jim zároveň přinášely radost a dobrý pocit z viditelného výsledku v podobě zlepšující se poslušnosti psa.

Respondent, který ale program nepovažoval za příliš přínosný a na každodenní péči se podílel nejméně, neprožíval ani výchovu fenky nebo jejich vzájemnou vazbu tak intenzivně jako ostatní dotázaní. Ačkoli měl fenku rád, rozmazloval ji, hrál si s ní a dělalo mu radost, že poslouchá, často se jednalo o poněkud obecná vyjádření, přičemž její vztah k vlastní osobě popsal pouze jako normální. Přesto se zdálo, že právě tyto vzájemné pozitivní interakce s fenkou na celém projektu oceňoval nejvíce.

5.3.5 Jak respondent reflektuje své interakce se zvířetem?

Kromě interakcí, které se pojily s každodenním obstaráním fenky, respondenti hovořili o projevech vzájemné náklonnosti, které sestávaly z mazlení, hry nebo soustavného kontaktu mezi opatrovníkem a fenkou. I později vzpomínali na to, jak je fenky vítaly po příchodu z práce, měly z nich radost, spaly s nimi v posteli nebo poslouchaly, což lze všechno považovat za projevy jejich náklonnosti vůči účastníkům.

Dotázaní popisovali, jak s fenkami chodili na procházky, házeli jim aport, provokovali se, přičemž vypověděli, že je většina těchto interakcí bavila a přinášela jim radost. Učení fenek probíhalo s využitím pamlskové metody, a to sice pomocí operantního podmiňování, respektive pozitivní odměny (tzn. vydání pamlsku) a negativního trestu (tzn. nedostání pamlsku), což pro psy představovalo dostatečnou motivaci. Kromě výše uvedeného respondenta, který přínos programu nepocíťoval, byla zaznamenána určitá hrdost na práci odvedenou v oblasti učení u všech dotázaných. Zdálo se však, že právě jeho spolu-opatrovníka, jemuž fenka dodávala sebedůvěru, bavilo její učení nejvíce, čemuž odpovídala i četnost výcviku zjištěná v HAIS, přičemž výslovně hovořil o dobrém pocitu z vynaloženého úsilí a viditelného výsledku v podobě její zlepšující se poslušnosti. Tento účastník se chodil rovněž poradit s místními psovody o tom, jak má při učení fenky postupovat, protože na její výchovu chtěl být připraven. Z výpovědí těchto dvou opatrovníků přitom vyplývá, že s učením fenky neměli problémy, a pokud se nějaké vyskytly, dokázali je rychle vyřešit.

Respondenti přesto byli schopni u každého psa identifikovat specifické problémy – v případě německého ovčáka se jednalo o strach a neposlušnost ve městě, zatímco fenka flat-coated retriever někdy bývala při učení nových povelů nervózní. První problém bylo obtížné vyřešit, neboť z důvodu protiepidemických opatření byl pohyb odsouzených mimo věznici nadstandardně omezen, ve 2. fázi tvorby dat ale již zmíněn není. Nervozitu druhé fenky při učení nových povelů respondenti připisovali tomu, že neví, co se po ní chce – obvykle se potom snažili vysvětlit jí požadavek různými způsoby. Opatrovníci této fenky rovněž hovořili o tom, že mají problémy s rozmazlováním, s nedostatečnou důsledností či s nedůrazností v zadávání povelů. Ačkoli se jim je v době 1. vlny ještě příliš napravovat nedařilo, již tehdy na svém přístupu pracovali. Při následujícím vyplnění dotazníku byl z této dvojice k dispozici 1 respondent, který uvedl, že je fenka výrazně poslušnější než na začátku, byl pyšný na to, že umí povely, které ji učil, plánoval se více věnovat výcviku svých psů v budoucnu a být v jejich výchově důslednější. Z těchto výpovědí lze usuzovat, že zmíněné problémy se z většiny podařilo vyřešit.

5.4 Vývoj vztahu mezi odsouzeným a psem

Při obou příležitostech byl vztah opatrovníků ke svěřeným fenkám označen jako kladný, zdá se nicméně že po skončení programu respondenti více vnímali vliv zkušeností, nabytých výchovou fenky, na jiné oblasti svého života. Vzájemné interakce opatrovníků a fenek se postupně měnily, jak fenky vyrůstaly a učily se požadované návyky – nebylo pak už nutné chodit je venčit v noci, přičemž se zlepšovala i jejich poslušnost a vychovanost. V 2. fázi tvorby dat respondenti vypověděli, že fenka během programu vyrostla, oba ji popsali jako poslušnou a byli pyšní na to, co ji dokázali naučit, rádi vzpomínali, jak je poslouchala, přičemž z jejich výpovědí vyplývá, že ji považovali za vychovanější než na začátku. Zatímco u jednoho účastníka bylo patrné vysoce pozitivní hodnocení v této oblasti již v 1. vlně, druhý respondent se předtím potýkal s určitými problémy ohledně výchovy i výcviku, které se však ani tehdy nezdály nepřiměřeně velké. Ačkoli fenku označil za poslušnou již na poprvé, při druhé příležitosti konstatoval, že největší změnu spatřuje právě v tom, že je fenka vychovanější a poslušnější než na začátku.

V 1. vlně se tento respondent potýkal s problémy spočívajícími v nedostatečné důraznosti, přičemž jeho spolu-opatrovník k tomu hovořil i o nedostatku důslednosti a o rozmazlování fenky. S nedostatečnou důrazností a případnou nejasností mohlo následně souviset, že fenka někdy bývala při učení povelů nervózní, pravděpodobně proto, že nevěděla, co po ní opatrovníci chtěli. Oba rovněž shodně vypověděli, že v takovém případě zkoušeli fence vysvětlit požadavek různými způsoby tak, aby ho pochopila. Stejně tak uvedli, že se díky programu museli naučit být důraznějších, z čehož lze také usoudit, že se na daných problémech snažili pracovat již během 1. fáze tvorby dat. Ačkoli v 2. vlně poté respondent, který z této dvojice zůstal k dispozici, uvedl, že fenka měla svoji hlavu a občas běžela pryč, je stále možné usoudit, že většinu těchto problémů vyřešil, neboť fenku charakterizoval jako výrazně poslušnější než na začátku, byl pyšný na to, že umí povely, které ji učil, přičemž se plánoval více věnovat výcviku svých psů v budoucnu a být v jejich výchově důslednější.

Vytvoření kladného vztahu ke svěřeným fenkám bylo zaznamenáno v obou vlnách napříč všemi hlavními tématy – projevoval se jednak v tom, že všichni účastníci charakterizovali fenky vesměs pozitivně, jako chytré, učenlivé, poslušné, přirovnávali je v nadsázce k životním partnerkám či partákům, hovořili o vytvoření silné oboustranné vazby nebo dávání a dostávání lásky. Zdá se, že pro některé účastníky byla významnou součástí jejich vztahu s fenkou právě možnost dávat a dostávat lásku od jiné bytosti. Je vhodné připomenout, že takové zjištění koresponduje s počátečním očekáváním radosti, stejně jako s přínosem, který pro účastníky z participace v programu plynul. Respondenti považovali fenky za každodenní rozptýlení a prožívali s nimi dobře strávený čas, což pozitivně ovlivnilo jejich vnímání průběhu výkonu trestu. V 1 fázi tvorby dat z výpovědí účastníků navíc vyplývá, že dokázali respektovat, když fenkám bylo něco nepříjemné a na jejich přítomnost si za tu dobu zvykli, s čímž se mnohdy pojily negativní pocity ohledně budoucího odloučení, které považovali za obtížné a snažili se na něj příliš nemyslet – někteří dokonce měli pocit, jako kdyby jim měla fenka zůstat nastálo. V analýze 2. vlny pak byly výroky spojené s odchodem fenky výrazně bohatší – k loučení se neradi vraceli, měli s ním spojené negativní pocity, a naopak rádi vzpomínali na to, jak jim fenky projevovaly náklonnost, přičemž je plánovali v budoucnu navštívit a dokonce zvažovali, že by se obdobného projektu výchovy vodícího psa účastnili i v civilním životě. Jeden respondent přitom uvedl, že mu k vyrovnání s rozloučením pomáhají myšlenky na pořízení nového psa – s tím že by se tentokrát jednalo o fenku, ačkoli do posud choval výhradně psy-samce.

Při obou příležitostech z výpovědí účastníků rovněž vyplývá, že cítili hrdost na práci, jíž s fenkami vykonali, i na vzájemnou vazbu, kterou si vytvořili. V tomto kontextu byl v 1. vlně zaznamenán dobý pocit z vynaloženého úsilí a viditelného výsledku v podobě zlepšující se poslušnosti fenky, přičemž bylo zřejmé pozitivní hodnocení vlastní schopnosti učit fenku novým věcem. Učení fenky a její následnou poslušnost přitom vnímali coby zdroj radosti a zábavy. V 2. analýze byly poté výroky týkající se hrdosti na poslušnost fenky zachyceny i u respondenta, který o ní napoprvé nehovořil. Tentokrát ale hrdost na odvedenou práci souvisela i s vyšší sebedůvěrou, přičemž jeden účastník dokonce výslovně hovořil o tom, že mu fenka dodávala pocit sebedůvěry, stejně jako že vnímal změnu pohledu ostatních na sebe samotného právě díky tomu, jak dokázal fenku vychovat – což mohlo jeho sebedůvěru opět posílit. Pozitivní hodnocení vlastní schopnosti učit fenku navíc naznačuje, že si účastníci důvěřovali

alespoň v této specifické oblasti, což mohlo následně sloužit jako základ pro posílení sebedůvěry i v jiných aspektech života, konkrétně důvěru ve schopnost změnit vlastní chování a soustředit se na vytyčené cíle, o nichž tito respondenti hovořili v 2. vlně.

Ačkoli koncept zodpovědnosti byl zachycen v obou fázích tvorby dat, obsahově se pokaždé poněkud lišil. Již při prvním vyplnění dotazníků většina respondentů uvedla, že si díky výchově fenky připadají zodpovědnější, což však bylo dáváno do souvislosti především s novými každodenními návyky jako byly starosti ohledně obstarávání psa nebo častější uklízení. Tomu nicméně v 1. analýze rovněž odpovídal význam programu v podobě nároků spočívajících ve starostech a povinnostech plynoucích z péče o psa. Jeden účastník přitom vypověděl, že určitou zodpovědnost od programu očekával, přičemž napodruhé uvedl, že vychovávat psa po práci někdy bylo náročné, což dále rozvedlo jeho výroky o starostech. Přesto se dané nároky s očekáváním většiny účastníků překrývaly pouze částečně. V 2. vlně pak sice byla zachycena i tvrzení týkající se každodenních povinností, většina výpovědí se ale tentokrát vztahovala ke vztahu s fenkou, a především k zodpovědnému přístupu k vlastnímu životu. Jeden respondent napsal, že k fence pociťoval zodpovědnost „životního parťáka“, který nesoudí a mohou si vzájemně věřit. To odkazuje na další rozměr zodpovědnosti ke svěřenému zvířeti související s vytvořením silné vazby, kterýžto vztah mohl poskytovat prostor pro rozvoj zodpovědnosti účastníka, což se následně promítlo i ve smýšlení o jiných oblastech života. Tento respondent v obou vlnách i přímo vyjádřil očekávání, že se mu zodpovědnost, již během práce s fenkou rozvíjel, promítne především do života na svobodě.

Ve výrocích účastníků 2. vlny bylo možné identifikovat obsah vztahující se přímo k práci na změně sebe samotného. Účastník, který k fence pociťoval zodpovědnost životního parťáka, hovořil o nahlédnutí analogie mezi vynaloženým úsilím při výchově fenky a prací na změně sebe samotného, a to dokonce ve více výpovědích. Tento postoj naznačuje důvěru ve schopnost změnit sám sebe, stejně jako určitou motivaci pramenící z vědomí, že vynaložené úsilí může přinést požadované výsledky. To je zároveň ještě podpořeno zkušeností, že se náhled ostatních na osobu respondenta může na základě těchto pozitivních výsledků změnit. Druhý účastník zase opakovaně vypověděl, že jej zkušenosti získané při výchově fenky utvrdily v rozhodnutí vést zodpovědný život a soustředit se na vytyčené cíle, jako je zaměstnání, bydlení nebo vztah s přítelkyní. Ve výrocích obou respondentů je tak patrná motivace k práci na sobě samém, stejně jako orientace na budoucnost, již bylo možné zaznamenat na více místech 2. analýzy, obzvláště pak k tématu změny účastníka. Práce na změně sebe sama lze chápat jako jeden z projevů zodpovědnosti respondentů, při němž se zároveň zodpovědné chování dále rozvíjí. Vztahování výpovědí k budoucnosti i zodpovědnosti bylo poté možné očekávat, neboť se oba respondenti přibližovali k ukončení výkonu trestu a některé otázky 2. vlny se na jejich budoucí život přímo soustředily. Určitou roli ale také mohl hrát čas, který uplynul od předání fenky a poskytnul jim prostor pro reflexi, nebo jen to, že vychovávali psa zase o něco delší dobu než v 1. vlně.

5.5 Metodika posouzení vztahu mezi odsouzeným a psem v PCP

Použitá metodika v této práci se jeví jako celkově vhodná pro posouzení vývoje vztahu opatrovníků ke svěřeným fenkám v programu Tlapka v dlani. Lze předpokládat, že bude úspěšně uplatnitelná i v obdobných programech výchovy asistenčních psů, zvláště tam, kde je

extrémně malý počet účastníků. Kvalitativní postupy dokázaly zachytit typické vzorce a rovněž charakteristické rozdíly mezi 2 časovými body i jednotlivými respondenty, které vesměs odpovídaly výsledkům statistické analýzy kvantitativních dotazníků. Zdá se ale, že kvalitativní analýzou se povedlo lépe určit rozdíly mezi účastníky, kteří interakce nahlíželi podobně pozitivně. Rovněž bylo možné identifikovat a charakterizovat přínos, který z participace jednotlivým respondentům plynul.

5.5.1 Výzkumné otázky

- 1) Co se v respondentově životě kvůli zvířeti změnilo?
- 2) Jaký má respondent vztah ke zvířeti?
- 3) Jak respondent reflektuje své interakce se zvířetem?

5.5.2 Otevřené otázky

Pro 1. vlnu je předem připraveno 19 otevřených otázek, které je možné položit v ústně i písemně. Otázky v 2. a 3. vlně budou pozměny na základě výsledků analýzy předcházejících odpovědí. Některé položky budou vyřazeny, přidány či modifikovány, stejné otázky budou formulovány jiným způsobem, přičemž bude rovněž pozměněno jejich pořadí, aby na respondenty nepůsobily monotónně. Seznam připravených otázek je možné nahlédnout v příloze (viz Příloha IX.; str. 56). Ani v jedné vlně počet otázek nepřesáhne 19 položek.

5.5.3 Postup

Účastníci zodpoví otevřené otázky při 3 příležitostech – na konci 1. měsíce programu, cca uprostřed programu a těsně po předání fenky. 1. vlna proběhne v podobě ústního polostrukturovaného rozhovoru, zatímco zbývající vlny se uskuteční formou písemných dotazníků. Je však vhodné počítat i s variantou, že ústní rozhovor proběhne místo toho v jiné vlně nebo vůbec – v závislosti na možnostech věznice. Otázky v rozhovoru budou totožné jako otázky v ústním dotazníku, při osobním kontaktu se na výpovědi respondentů nicméně bude možné blíže doptávat, což poskytne upřesnění a lepší pochopení odpovědí, které se později projeví i na jejich interpretaci v kvalitativní analýze. Kvantitativní dotazníky respondenti vyplní rovněž při 3 příležitostech, tzn. na konci 1. měsíce, cca uprostřed programu, avšak poslední vyplnění CABS a HAIS proběhne těsně před předáním fenky.

5.5.4 Analýza

5.5.4.1 Analýza kvantitativních dotazníků

Zpracování a analýza dat z dotazníků HAIS a CABS proběhne pomocí statistických metod. Bude zjištěno celkové skóre jednotlivců a průměrné skóre každé vlny, a to i v jednotlivých podškálách HAIS – porovnání těchto hodnot mezi jednotlivými vlnami umožní zachytit, jestli se vnímání interakce a vztahu účastníků nějakým způsobem posunulo. Pro detailnější analýzu budou zhodnoceny i rozdíly v bodování položek, a to jak mezi jednotlivými účastníky v každé vlně, tak mezi jednotlivými vlnami, přičemž navíc bude identifikován rozdíl v průměrném bodování dané položky.

U každého účastníka poté bude porovnáno skóre HAIS a CABS mezi sebou, což umožní zachytit, jestli spolu pozitivní/negativní hodnocení interakce a vztahu korelují. HAIS a CABS budou mezi sebou dále porovnány i z hlediska vybraných konkrétních položek, přičemž bude zaznamenáno, jestli spolu odpovědi u určitých otázek nějakým způsobem souvisejí.

Výsledky HAIS i CABS budou nakonec postupně porovnány s výsledky kvalitativní analýzy – jak z hlediska výše a vývoje celkového skóre, vypovídajícím o vnímání vztahu či interakce, tak z hlediska samostatných položek. Ty budou porovnávány s konkrétními koncepty a vzorci zachycenými v kvalitativní analýze, kteréžto srovnání bude provedeno v každé vlně zvlášť i pro obě dohromady.

5.5.4.2 Analýza kvalitativních odpovědí

K procesu kategorizace i následné analýze kvalitativních dat bude využita metoda vytváření trsů, metoda zachycení vzorců, tzv. gestaltů, a rovněž metoda kontrastů a srovnávání podle Miovského (2006). Analýza dotazníků vždy proběhne před uskutečněním další vlny a poskytne základ pro formulaci příštích otázek. Kategorický systém z předcházející analýzy bude použit jako základ pro kategorizaci následující vlny – výroky budou následně zařazeny pod příslušné pojmové koncepty a umožní tak zachytit vývoj v identifikovaných konceptech i vzorcích, přičemž lze zároveň očekávat utváření nových. Tímto způsobem bude nakonec vytvořena jediná analýza zachycující vývoj ve hlavních tématech výzkumu, v němž je možné sledovat i charakteristické vzorce jednotlivých účastníků, především díky jejich malému počtu. Takto utvořené koncepty budou následně porovnány s výsledky analýzy kvantitativních dotazníků. Konečným výsledkem finální analýzy bude zodpovězení výzkumných otázek a popis vývoje vztahu.

6 Diskuze

6.1 Human-Animal Interaction Scale

Human-Animal Interaction Scale byla již při svém vytváření testována na vězeňské populaci, avšak ke zhodnocení konkrétní intervence se zapojením zvířat v docházkovém, nikoli umístovacím programu (Fournier et al. 2016), přičemž stejné použité bylo zaznamenáno i u jiných autorů (Collica-Cox & Furst 2018). Přesto se její uplatnění zdálo vhodné i v případě této studie, kdy účastníci hodnotili spíše celkově své dosavadní interakce se zvířetem – obzvláště v 1. fázi sběru dat výsledky HAIS odpovídaly výsledkům CABS i konceptům zachyceným v 1. kvalitativní analýze. Ačkoli by použití HAIS mělo být spolehlivé ještě týden po poslední interakci se zvířetem (Fournier et al. 2017) a jeho výsledky ve 2. vlně stále korelovaly s výsledky CABS, srovnání s kvalitativní analýzou již nebylo tak jednoznačné, obzvláště v případě U1, který 14 položek hodnotil třemi body, což ve většině případů představovalo zhoršení hodnocení interakce, které však v jeho slovních výpovědích zaznamenáno nebylo. Ačkoli i u CABS byl zjištěn drobný pokles, nezdál se zdaleka tak výrazný jako u HAIS a výsledné skóre CABS lze v obou vlnách považovat spíše za nezměněné. U4 v 2. vlně také u většiny otázek použil totožné hodnocení (4 body), které nicméně představuje zlepšení v bodování interakce, což odpovídá i výsledkům CABS a jeho výpovědím v 2. kvalitativní analýze, kde se jeho výroky zdají bohatší a rozvádějí pozitivní vztah, doložený již při prvním šetření. Přesto se v budoucí metodice jeví vhodnější HAIS použít raději v době, kdy jsou fenky ještě v péči odsouzených než ke zpětnému posouzení interakcí. Z celkového posouzení aplikace tohoto dotazníku nicméně vyplývá, že HAIS není vhodné pouze k hodnocení interakce v rámci konkrétní intervence, ale též k celkové evaluaci dosavadních interakcí v umístovacím programu výchovy psů.

6.2 Companion Animal Bonding Scale

Ačkoli z dostupné literatury nevyplývá, že by CABS někdy bylo aplikováno ke zhodnocení zoorehabilitace ve vězeňské populaci (Poresky et al. 1987), jeho použití v tomto výzkumu se zdálo vhodné z několika důvodů. Z popisu náplně obdobných programů výcviku psů (např. Smith & Smith 2019; Hare et al. 2021) bylo možné předpokládat, že položky, které dotazník obsahuje, budou relevantní i v tomto případě výchovy budoucího vodícího psa. CABS bylo navíc použito ke zajištění validity HAIS již v době jeho vytváření (Fournier et al. 2016) i při překladu do českého jazyka (Machová et al. 2020). Přitom byla zaznamenána korelace celkových skóre, zejména mezi CABS a podškálou projevů člověka, zatímco s podškálou chování zvířete nekorelovalo (Fournier et al. 2016). Ve druhé studii byla zjištěna korelace celkových skóre obou škál, avšak pouze ve skupině klinicky zdravých dobrovolníků. Je rovněž vhodné zmínit, že samotný dotazník CABS v češtině dosud validován nebyl (Machová et al. 2020), což lze považovat za potenciální nedostatek též v této práci. Ve výsledku byla ale i zde zaznamenána silná korelace mezi celkovými skóre obou dotazníků, včetně závislosti mezi CABS a dílčím skóre v každé podškále HAIS – nejméně silná byla nicméně zjištěna v pozitivních projevech zvířete, zatímco nejsilnější v projevech účastníka, což odpovídá rozložení výsledků Fournier et al. (2016). Vzhledem k tomu, že účelem HAIS je zhodnotit

časově ohraničenou interakci (Fournier et al. 2017), CABS v tomto výzkumu nezajišťovalo pouze triangulaci pro kvalitativních metody, ale též validitu použití HAIS v novém kontextu, která byla prozatím prokázána. Na rozdíl od HAIS lze CABS využít i k hodnocení interakcí v dětství či v dávné minulosti (Poresky et al. 1987), jeho užití s časovým odstupem se z toho důvodu jeví adekvátní. I v budoucnu by však mělo být aplikováno ve stejné době jako HAIS, tedy ještě před odchodem fenek do civilní péče, aby mohla být zjištěna jejich korelace, neboť oprávněnost použití HAIS zde ještě nelze považovat za zcela prokázanou pouze kvůli 6 korelujícím případům.

6.3 Kvalitativní metody

Použití kvalitativních metod je ve výzkumech zabývajících se vězeňskými programy výchovy psů poměrně hojně (např. Britton & Button 2005; Minton 2015; Syzmanski et al. 2018). Může tomu tak být z toho důvodu, že se jedná o stále poměrně novou tematiku, ale také proto, že obdobné programy většinou nedisponují příliš velkým počtem účastníků – ten se typicky pohybuje maximálně v desítkách (Leonardi et al. 2017), pouze jediná studie, která probíhala ve 2 věznicích, měla k dispozici 285 respondentů (Smith 2019). V případě této práce představovali však 4 respondenti ještě nižší počet než v ostatních výzkumech. Vzhledem k tomu, že se však jedná o první nově zavedený program svého druhu v ČR, jeho průzkum lze stále považovat za přínosný.

Tvorba kvalitativních dat ve studiích, zabývajících se umístovacími programy výchovy psů, probíhá nejčastěji polostrukturovaným rozhovorem (Minton 2015), který je součástí i výsledné metodiky této práce a byl by uplatněn již v samotném výzkumu, kdyby to dovolovala protiepidemická opatření. Jeho největší výhodou spočívá především v tom, že se lze na odpovědi respondentů ihned doptávat a rozvádět je, hrozí tak menší riziko zkreslení při interpretaci výroků a lze očekávat přístup k bohatšímu obsahu (Hendl 2005). Na druhou stranu odpovědi účastníků tak mohou být více ovlivněny také osobou výzkumníka či samotným pokládáním otázek – což vytváří prostor pro jiný způsob zkreslení a v konečném důsledku může být ke škodě i ku prospěchu (Miovský 2006). Realizace takového rozhovoru navíc může být náročnější pro pracovníky věznice kvůli zajištění organizace nebo bezpečnosti (Cooke & Farrington 2015). I z toho důvodu výsledná metodika počítá pouze s jediným ústním rozhovorem a se dvěma dotazníkovými šetřeními. Ani v jednom případě pak nelze zcela vyloučit riziko jisté autocenzury (Miovský 2006), neboť pracovníci věznice mají přístup k vyplněným dotazníkům, minimálně při jejich předávání. Dotazníky s otevřenými odpověďmi byly použity alespoň ve dvou výzkumech zabývajících se rezidenční výchovou psů, ačkoli s výrazně vyšším počtem respondentů a s méně otázkami (Smith 2019; Smith & Smith 2019), přičemž jejich zpracování probíhá podobně jako u ústního rozhovoru (Hendl 2005). I proto se v kombinaci s osobním interview zdají jako nejvhodnější metody ke zkoumání obdobných programů výchovy psů.

Syzmanski et al. (2018) udělali kvalitativní analýzu deníků, které si vedli účastníci vězeňského programu ze zapojením psa. Takový postup byl v této studii rovněž zvažován, po konzultaci s personálem věznice byl ale zamítnut, neboť by opatrovníky až příliš zatěžoval. Ve studii od Syzmanski et al. (2018) bylo vedení deníku již součástí náplně programu, jehož se

měl také tematicky dotýkat – obsah byl ale ponechán převážně na účastnících. V projektu Tlapka v dlani si oproti tomu zúčastnění vedli výcvikový deník, který se však pro potřeby tohoto výzkumu jevil nevhodný, neboť se soustředil především na to, co svěřenou fenku zvládl naučit. Pro potřeby budoucího zkoumání by nicméně bylo zajímavé zjistit, zda jsou do deníku zaznamenávány používané postupy, problémy a metody řešení, a je-li do něj možné nahlédnout, neboť v takovém případě by mohl být vhodným materiálem pro analýzu vývoje interakcí mezi opatrovníkem a psem v oblasti učení, výcviku a přístupu k výchově. Díky tomu by bylo možné omezit počet otázek týkajících se interakcí v 1. vlně, a zároveň tuto analýzu využít pro sestavení vhodných otázek v 2. vlně, jak doporučují Miovský (2006) a Hendl (2005). Žádná z dostupných studií, zabývajících se umisťovacím programem výchovy psů, nicméně nevyužívala hodnocení s časovým odstupem. Stejně tak nebyla v tomto kontextu zaznamenána kombinace kvalitativních a kvantitativních metod ani použití více kvalitativních způsobů tvorby dat najednou, o nichž hovoří Hendl (2005) i Miovský (2006). Všechny výzkumy naopak zajistily triangulaci skrze uplatnění několika kategorizujících a analyzujících výzkumníků (např. Minton et al. 2015 Leonardi et al. 2017; Syzmanski et al. 2018), což bylo dodrženo i v této práci.

Kontrolní skupina ve výzkumech zabývajících se programy výchovy psů představuje poměrně problematické téma. Vzhledem k tomu, že již samotná participace bývá mnohdy podmíněna předchozím vzorným chováním účastníků (Schenk et al. 2018; Hill 2020), lze u nich očekávat příznivější projevy či postoje než v celkové vězeňské populaci, čímž může být zapříčiněno zkreslení výzkumu, neboť účastníci představují jakousi „elitu“ v rámci této skupiny (Mioviský 2006). Porovnávat výchovu psů s účastní v naprosto odlišném programu se, ale také nezdá vhodné, ani kdyby byl rovněž podmíněn dobrým chováním – faktory působící na účastníky by byly až příliš nepředvídatelně rozdílné. V případě Tlapky v dlani se jako vhodná kontrolní skupina nezdála ani ostatní odsouzení pobývajících v Otevřené věznici. Někteří se účastnili jiných programů, přičemž s fenkami také přicházeli do kontaktu v míře, která se mohla individuálně lišit. Vhodnou kontrolní skupinu by mohli naopak představovat odsouzení, kteří by se účastnili zoorehabilitačního programu s jinou náplní. Jako příklad lze uvést metodika Syzmanski et al. (2018), ačkoli se soustředila na ambulantní výchovu psů z útulku. Kontrolní skupinu příhodně získali v účastnících, kteří namísto výcviku (DTP), docházeli jen na venčení psů (DAA). Kvalitativní porovnání těchto skupin poté umožnilo zachytit charakteristické přínosy, který participantům z jednotlivých typů zoorehabilitace plynul. Porovnání programu výchovy psa s jiným druhem zoorehabilitace by mohlo zajistit vhodné kontrolní podmínky ve výzkumech zabývajících se touto problematikou. Jako nejvhodnější se tak pro kontrolu účinků DTP jeví docházkové intervence se zapojením psa nebo umisťovací program se zapojením jiného druhu zvířete. Možné by bylo také kvalitativně porovnat výchovu asistenčních psů s výchovou psů z útulku.

Kvalitativní výzkumy zabývajících se umisťovacími DTP programy využívaly různé metody kvalitativní analýzy. Několik autorů použilo metodu zakotvené teorie (Smith 2019; Wesely 2019), která by šla dobře aplikovat i v případě této studie, a proto její použití do budoucna nelze vyloučit. Vzhledem k tomu, že však autorka této práce s kvalitativním výzkumem začínala poprvé, zdálo se vhodnější použít metodiku podle Mioviského (2006), konkrétně vytváření trsů, zachycení vzorců a metodu kontrastování. Dané postupy si tak bylo možné důkladně vyzkoušet, což je příhodné, neboť se podobají některým procesům metody

zakotvené teorie, kde však podléhají konkrétním pravidlům a jsou specificky modifikovány (Strauss & Corbinová 1999). Identifikované koncepty a vzorce byly během analýzy mnohokrát rozvedeny, přejmenovány a předefinovány, stejně jako kategorický systém, což odpovídá postupům v různých metodách kvalitativní analýzy (např. Minton et al. 2015; Syzmanski et al. 2018; Wesely 2019). Takto byly koncepty a vzorce rozváděny, až do dosažení saturace, jak o tom hovoří Miovský (2006), přičemž obdobně postupovaly i dostupné kvalitativní výzkumu umíst'ovacích programů výchovy psů (např. Smith 2019). V případě, že by byl k dispozici rozsáhlý materiál výpovědí – když např. počet účastníků rapidně vzroste nebo bude zakomponována analýza deníků – se zdá vhodné využít softwareový procesor pro kvalitativní analýzu, např. ATLAS/ti (Smith & Smith 2019) nebo NVivo (Minton et al. 2015). Při ověřování platnosti určených témat, kategorií a subkategorií využít by potom bylo příhodné postupovat podle metodiky, již použili Syzmanski et al. (2018) – když bylo při utváření kategorického systému, na němž se v jejich studii podíleli 4 osoby, dosaženo saturace, vznikl pracovní manuál o 50 pojmových konceptech, které v něm byly jednotlivě stručně definovány. Následně byl podle daného manuálu obsah každého deníku rozřazen 3 výzkumníky do příslušných kategorií. Byla vypočítána párová reliabilita kategorizujících, stejně jako celková reliabilita mezi všemi třemi hodnotiteli. Na základě toho byly některé koncepty odebrány, protože se v denících příliš nevyskytovaly nebo byly identifikovány jako nespolehlivé. U zbývajících byl spočítán korelační koeficient spolehlivosti (ICC) podle doporučení Shrout a Fleiss (1979) s tím, že z další analýzy byly vyřazeny ty, jejichž ICC bylo nižší než 0,625. Následně byla provedena hierarchizace kategorického systému – identifikované pojmové koncepty byly sdružovány do větších seskupení na základě vzájemné podobnosti, a zároveň odlišnosti od ostatních. Prezentovaným výsledkem byl systém o 2 úrovních - 23 kategorií a 6 hlavních témat, z nichž 3 se vztahovaly ke kognitivní a 3 k emoční oblasti. Následně byla stanovena hypotéza, že mezi experimentální (DTP) a kontrolní skupinou (DAA) bude zaznamenán rozdíl alespoň v 1 z 6 hlavních témat, k čemuž byla využita multikovariační analýza (MANCOVA), která hypotézu následně prokázala. Daný postup se však v případě této práce nezdál vhodný, neboť díky malému počtu účastníků nebyly kategorie tvořeny velkým množstvím, takže bylo evidentní, zda se 2 výzkumníci shodují. Zároveň se proto nezdálo žádoucí vyřadit kategorie, které se nevyskytovaly příliš často.

6.4 Otevřené otázky

Ačkoli kvalitativní analýza odpovědí respondentů umožnila uspokojivě zodpovědět všech 5 výzkumných otázek, zdálo se nakonec vhodnější nahradit otázky soustředěné na motivaci k účasti na programu raději dotazem, co opatrovníkům vychovávání fenky přináší – ten směřuje spíše k interakcím, ke vztahu i ke změně v životě účastníka. Stejně tak otázka každodenní péče se nakonec nezdála natolik zásadní, aby nešla během analýzy zařadit k ostatním interakcím s fenkou. Řečená změna je tedy zohledněna i ve výzkumných otázkách výsledné metodiky, jejichž počet se snížil na 3. Ostatní studie zabývající se umíst'ovacími programy výchovy psů pak mají mnohdy jedinou výzkumnou otázku (např. Smith 2019; Smith & Smith 2019).

Za nedostatek této práce je třeba považovat styl pokládání otázek, obzvláště v 1. vlně výzkumu – otázky byly mnohdy příliš široké, překrývaly se nebo zahrnovaly více podotázek

najednou, což mohlo na respondenty působit nejasně, způsobovat zkreslení v pochopení dotazu i v následné interpretaci odpovědi, před čímž varuje i Hendl (2005). Tento jev nastal kvůli snaze podpořit v respondentech odpovídání a nahradit možnost doptávání se, s níž se v původním osobním rozhovoru počítalo – měl však spíše opačný účinek. V 2. vlně byly otázky kratší, v menším počtu a s jasnější formulací, přičemž produkovaly obsahově poměrně bohaté odpovědi u obou účastníků. Kdyby bylo respondentů více, bylo by vhodnější počet otázek snížit ještě výrazněji, cca na 10 či méně, jako tomu bylo ve výzkumech programů výchovy psů s vyšším počtem respondentů, který se obvykle pohyboval v řádu desítek, často kolem 30 (Cooke & Farrington 2015; Minton 2015; Smith & Smith 2019). Lze předpokládat, že odpovědi na 19 položek by v takovém případě výzkumníky příliš zahltily během následné analýzy.

Vzhledem k tomu, že výsledná metodika se stále zaměřuje na zkoumání extrémně malého počtu dotázaných, počítá maximálně s 19 otázkami. Položky vycházejí z dotazníků použitých v metodice této práce, byly ale řádně upraveny do jasnější formulace. Ty, které se obsahově příliš překrývaly, byly sloučeny, přeformulovány a zkráceny. Jako první byla zařazena nová otázka na pocity, které účastníci měli, když jim byla fenka předána. Očekává se, že její začlenění ještě lépe přispěje k zachycení vývoje ve vztahu opatrovníků ke svěřeným fenkám, jako tomu bylo v kvalitativních výzkumech zabývajících se touto tématikou (Smith 2019; Smith & Smith 2019). Promítnutí zkušeností bylo přerazeno k otázkám pozdějších vln, stejně jako položky týkající se odloučení – 1. vlna, která ve výsledné metodice probíhá již na začátku programu, je směřovaná spíše k pocitům spojených s novým příchodem psa do života opatrovníků. I otázky zaměřené na změnu oproti začátku programu byly ze stejného důvodu zařazeny do pozdějších vln. Následně byly zcela vynechány položky směřované ke každodenní péči, preferenci hry a dožadování pozornosti – namísto nich byly ponechány 2 samostatné otázky na oblíbené a neoblíbené činnosti spojené s fenkou, což poskytne oběma položkám více prostoru, jako ve výzkumu Leonardi et al. (2017), kde byla použita jen otázka na oblíbené interakce. Očekává se, že tyto položky budou spíše produkovat odpovědi, z nichž bude možné identifikovat vzorce v interakcích či vztazích opatrovníků k fenkám. Jádrem otázek pro zbývající vlny je ve výsledné metodice opět kratší, neboť se očekává, že budou uzpůsobeny na základě témat zachycených předcházející analýzou, jak doporučují Hendl (2005) a Miovský (2006).

Co se týče tematického záměru, otázky v pracovní i výsledné metodice odpovídaly těm v jiných kvalitativních výzkumech, které se zabývaly vězeňskými programy výchovy psa. Jedná se o otázky směřované k tomu, zda si účastníci program výchovy užili, považovali jej za přínosný (Leonardi et al. 2017), sledovali u sebe změnu v důsledku participace (Smith 2019; Smith & Smith 2019), jak nahlíželi psa, s nímž pracovali, jaké interakce měli rádi (Leonardi et al. 2017) nebo proč se vůbec chtěli účastnit (Minton 2015). Ačkoli dostupné otázky z těchto uvedených výzkumů se příliš nezabývaly interakcemi v rámci výcviku, ve výsledné metodice byly tyto položky ponechány, neboť právě nároky a pokroky ohledně výchovy psa mohou souviset s vyšší sebedůvěrou, odhodláním na něčem pracovat (Cooke a Farrington 2015; Minton et al. 2015) či nahlédnutím analogie mezi sebou a zvířetem (Smith & Smith 2019), což dokládají i koncepty zachycené v kvalitativní analýze této práce.

7 Závěr

Ve snaze omezit rizikové jevy, spojené s výkonem trestu, jako je např. prizonizace, zadluženost či závislost na návykových látkách, jsou zaváděny nejrůznější odborné programy, zaměřené na změnu chování či jiných problémů. Jejich cílem je podpořit resocializaci a následnou reintegraci odsouzených, k čemuž je možné využít rovněž intervence se zapojením zvířat – což v tomto případě bývají zejména hospodářská zvířata, koně a psi. Kromě klasických docházkových zoorehabilitací jsou někdy zaváděny programy výchovy psů, přičemž literatura dokládá jejich příznivý vliv např. na přístup ke změně, zodpovědnost, sebedůvěru nebo cílevědomost účastníků, stejně jako vytvoření silné vazby ke psovi. Zkoumání vězeňských programů se zapojením psů často probíhá skrze pozorování, fyziologické měření, psychometrické dotazníky nebo škály hodnotící vztah či interakce. Umisťovací programy výchovy psů jsou však zkoumány především pomocí kvalitativních postupů. Tvorba dat nejčastěji probíhá v podobě ústního polostrukturovaného interview, lze ale také použít skupinový rozhovor, dotazník s otevřenými otázkami nebo analyzovat obsah deníků. Všechny dostupné výzkumy, zabývající se těmito programy, zpravidla využívaly triangulaci kategorizujících a analyzujících výzkumníků, nebylo však zaznamenáno použití více kvalitativních ani kombinace kvantitativních metod či tvorba dat s časovým odstupem, jak bývá jinými autory doporučováno. Kvalitativní analýza ve všech případech probíhala pomocí kategorického systému, který s ní byl současně přetvářen do finální podoby. To bylo vykonáno v rámci rozličných metod, mezi nimiž se vyskytovala zejména zakotvená teorie. V nejrůznějších kvalitativních přístupech lze však pozorovat podobnosti se základními dílčími postupy kvalitativní analýzy, jako je zachycení vzorců nebo vytváření trsů.

Výsledná metodika této práce v mnohém zachovává postup této práce, neboť se prokázal jako vhodný pro posouzení vývoje vztahu opatrovníků ke svěřeným fenkám a lze předpokládat, že bude úspěšně uplatnitelný i v obdobných programech výchovy psů, zvláště tam, kde je extrémně malý počet účastníků. Kvalitativní postupy dokázaly zachytit typické vzorce a rovněž charakteristické rozdíly mezi 2 časovými body i mezi jednotlivými respondenty, což vesměs odpovídalo výsledkům kvantitativních dotazníků HAIS a CABS. Skóre těchto dotazníků přitom vzájemně korelovalo ve všech podškálách – HAIS se tedy prozatím prokázalo jako vhodné nejen k hodnocení interakce v rámci konkrétní intervence, ale též k celkové evaluaci dosavadních interakcí v umisťovacím programu výchovy psů. Zdá se ale, že kvalitativní analýzou se povedlo lépe identifikovat rozdíly mezi účastníky, kteří interakce nahlíželi podobně pozitivně.

Navzdory celkovým úspěchům se výsledná metodika v několika aspektech liší od postupů uplatněných v tomto výzkumu. Byl snížen počet výzkumných otázek na 3, které nyní mapují změnu v životě účastníka, jeho náhled na interakce a na vztah s fenkou. Namísto dvou vln tvorby a sběru dat budou udělány 3 vlny – na začátku, uprostřed a na konci – které umožní lépe zachytit vývoj vztahu v průběhu programu. První tvorba dat by měla proběhnout formou ústního polostrukturovaného rozhovoru, s čímž bylo počítáno i v pracovní metodice – stále je ale brána v potaz možnost, že nebude uskutečněn vůbec. Poslední fáze přitom u kvantitativních dotazníků proběhne těsně před předáním psů, zatímco kvalitativní budou vyplněny až po rozloučení. Otevřené otázky tematicky vychází z dotazování pracovní metodiky, jsou však

adekvátně pozměněny, přeformulovány a zkráceny, přičemž jejich počet v žádné vlně nepřesáhne 19 položek. Lze předpokládat, že umožní zodpovězení výzkumných otázek stejně dobře, ne-li lépe, jako v této práci.

Použitá metodika umožnila na základě analýzy kvantitativních a kvalitativních dotazníků zodpovědět všech 5 výzkumných otázek. Účastníci do programu vstupovali, protože měli zájem o psy, očekávali novou zkušenost, přísun radosti, plynoucí z přítomnosti fenky, a určitou náročnost, pojící se s výchovou vodícího psa, ať už v podobě nároků na zodpovědnost či jiných obtíží. Částečně byla tato očekávání naplněna, avšak nikoli u všech účastníků. Opatrovníci museli zajišťovat každodenní obstarání fenek a být kvůli nim zodpovědnější, což se nakonec začalo projevat v jejich přístupu k výchově fenky, v pohledu na budoucí výcvik vlastních psů či v jiných oblastech života. Všichni respondenti měli vztah k fence kladný, většina dokonce velice blízký, byli hrdí na to, jak je poslouchala a její přítomnost jim přinášela zábavu i radost. Tato zjištění se v mnohém překrývají s výsledky jiných studií zabývajících se danou problematikou (např. Cooke a Farrington 2015; Minton et al. 2015; Smith & Smith 2019). Stejně tak bylo možné zachytit vývoj vztahu opatrovníků ke svěřeným fenkám. Vzájemné interakce respondentů a fenek se postupně měnily, jak fenky vyrůstaly a učily se požadované návyky, přičemž byly na konci charakterizovány jako poslušnější než na začátku. Účastníci se kvůli jejich výchově museli sami naučit nové věci a zapracovat na svém přístupu. Při obou příležitostech byl vztah většiny opatrovníků ke svěřeným fenkám označen jako kladný a velmi blízký, pro účastníky byl zásadní a přinášel jim radost. Zdá se však, že po skončení programu respondenti více vnímali vliv zkušeností, nabytých výchovou fenky, na jiné oblasti svého života. Již při prvním vyplnění dotazníků většina uvedla, že si díky výchově psa připadají zodpovědnější, což bylo dáváno především do souvislosti s novými každodenními návyky – zatímco ve 2. vlně se jejich výroky vztahovaly spíše k zodpovědnému přístupu k vlastnímu životu a budoucnosti. V tomto smyslu byl zásadní blížící se konec trestu, stejně jako zkušenosti nabyté ve výchově – možnost sledovat vzrůstající poslušnost fenky v účastnících vzbuzovala hrdost na práci, jíž výcviku věnovali. Pozitivní hodnocení vlastní schopnosti učit fenku navíc naznačuje, že si důvěřovali alespoň v této specifické oblasti, což mohlo následně sloužit jako základ pro posílení sebedůvěry i v jiných aspektech života, konkrétně důvěru ve schopnost změnit vlastní chování a soustředit se na vytyčené cíle, o nichž hovořili respondenti v 2. vlně.

Tyto závěry naznačují, že účast na výchově vodícího psa může pozitivně ovlivnit přístup odsouzených k zodpovědnosti a ke změně, což lze považovat za zásadní aspekt v kontextu jejich rehabilitace a reintegrace. Pozitivní účinky zaznamenané v této práci, stejně jako v zahraničních výzkumech (např. Leonardi et al. 2017; Syzmanski et al. 2018; Smith 2019), dokládají, že by bylo vhodné podporovat rozšíření obdobných programů i v dalších českých věznicích. Jsou ekonomicky nenáročné, přičemž práce odsouzených pomáhá potřebným členům komunity, což je v souladu s moderním přístupem restorativního vězeňství. V neposlední řadě je ovšem nutné prověřovat účinnost i charakteristické aspekty takových programů, k čemuž částečně přispívá také výsledná metodika této práce, jíž lze potenciálně aplikovat též na jiné vězeňské projekty výchovy psů s extrémně malým počtem účastníků, případně se špatnou dostupností. Jako nejzásadnější evaluační faktor jejich účinnosti se nicméně jeví míra kriminální recidivy propuštěných, jíž bude však možné efektivně prověřit až časem se vzrůstajícím počtem účastníků.

8 **Literatura**

- Allison M, Ramaswamy M. 2016. Adapting Animal-Assisted Therapy Trials to Prison-Based Animal Programs. *Public health nursing* **33**: 472-80.
- Angle RL. 1994. Utilization of the Pet Bonding Scale to examine the relation between the human/companion animal bond and self-esteem in pre-adolescence. ProQuest Dissertations Publishing.
- Bachi K, Parish-Plass N. 2017. Animal-assisted psychotherapy: A unique relational therapy for children and adolescents. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* **22**: 3-8. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1359104516672549>.
- Berget B, Braastad BO. 2011. Animal-assisted therapy with farm animals for persons with psychiatric disorders. *Annali dell'Istituto superiore di sanità* **47**: 384-90.
- Bohmert MN, Duwe G, Hipple NK. 2018. Evaluating Restorative Justice Circles of Support and Accountability: Can Social Support Overcome Structural Barriers? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* **62**: 739-758. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0306624X16652627>.
- Bradley L, Bennett PC. 2015. Companion-Animals' Effectiveness in Managing Chronic Pain in Adult Community Members. *Anthrozoös* **28**: 635-647. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08927936.2015.1070006>.
- Britton DM, Button A. 2005. Prison Pups: Assessing the Effects of Dog Training Programs in Correctional Facilities. *Journal of Family Social Work* **9**: 79-95. Available at http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J039v09n04_06.
- Carlsen-Landy D, Bolton C, Baronia R, McMahan T, Larumbe E, McGovern TF. 2020. A Study of Criminal History among Young Adults with Co-occurring Mental Health and Substance Use Disorders in Psychiatry Outpatient. *Alcoholism Treatment Quarterly* **38**: 346-355. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07347324.2019.1700861>.
- Chamberlain AW. 2012. Offender Rehabilitation: Examining Changes in Inmate Treatment Characteristics, Program Participation, and Institutional Behavior. *Justice Quarterly* **29**: 183-228. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07418825.2010.549833>.
- Cirulli F, Borgi M, Berry A, Francia N, Alleva E. 2011. Animal-assisted interventions as an innovative tool for mental health. *Annali dell'Istituto superiore di sanità* **47**: 341-348.
- Collica-Cox K, Furst G. 2019. Implementing Successful Jail-Based Programming for Women: A Case Study of Planning Parenting, Prison & Pups -Waiting to 'Let the Dogs In'. *Journal of Prison Education and Reentry* **5**:101-119.
- Contalbrigo L, De Santis M, Toson M, Montanaro M, Farina L, Costa A, Nava FA. 2017. The Efficacy of Dog Assisted Therapy in Detained Drug Users: A Pilot Study in an Italian Attenuated Custody Institute. *International journal of environmental research and public health* **24**: E683.
- Cooke BJ, Farrington DP. 2016. The Effectiveness of Dog-Training Programs in Prison.

- The Prison Journal **96**: 854-876. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032885516671919>.
- Cox R. 2016. The Effect of Private Sector Work Opportunities in Prison on Labor Market Outcomes of the Formerly Incarcerated. *Journal of Labor Research* **37**: 412-440. Available at <http://link.springer.com/10.1007/s12122-016-9229-0>.
- Dahlen K, Johnson R. 2010. The Humanism is in the Details: An Insider's Account of Humanistic Modifications to a Cognitive-Behavioral Treatment Program in a Maximum-Security Prison. *The Prison Journal* **90**: 115-135. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032885509357722>.
- de Andrade D, Ritchie J, Rowlands M, Mann E, Hides L. 2018. Substance Use and Recidivism Outcomes for Prison-Based Drug and Alcohol Interventions. *Epidemiologic Reviews* **40**: 121-133. Available at <https://academic.oup.com/epirev/article/40/1/121/4992689>.
- DeLisi M, Vaughn MG. 2015. Ingredients for Criminality Require Genes, Temperament, and Psychopathic Personality. *Journal of Criminal Justice* **43**: 290-294. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0047235215000574>.
- Devine-Wright H, Baybutt M, Meek R. 2019. Producing food in English and Welsh prisons. *Appetite* **143**. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S019566631930371X>.
- Dicé F, Santaniello A, Gerardi F, Menna LF, Freda MF. 2017. Rencontrer l'émotion! Application du modèle fédéricain pour le zoothérapie à une expérience de l'éducation assistée par animal (EAA) dans une école primaire. *Pratiques Psychologiques* **23**: 455-463.
- Diblíková S, Cejp M, Hulmáková J, Pešková M, Večerka K. 2018. Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha.
- Dimitrijević I. 2009. Animal-assisted therapy – a new trend in the treatment of children and adults. *Psychiatria Danubina* **21**: 236-241.
- Ellis R, Sheen Y, Murakami M, Takashima H. 2008. The effects of focused and unfocused written corrective feedback in an English as a foreign language context. *System* **36**: 353-371. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0346251X08000390>.
- Ellsworth LM, Tragesser S, Newberry RC. 2016. Interaction with shelter dogs reduces negative affect of adolescents in substance use disorder treatment. *Anthrozoös* **29**: 247-262.
- Elsley H et al. 2018. Impact and cost-effectiveness of care farms on health and well-being of offenders on probation: a pilot study. *Public Health Research* **6**: 1-190. Available at <https://www.journalslibrary.nihr.ac.uk/phr/phr06030>.
- Evans DN, Pelletier E, Szkola J. 2018. Education in Prison and the Self-Stigma: Empowerment Continuum. **64**: 255-280. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0011128717714973>.
- Fournier AK, Geller ES, Fortney EV. 2007. Human-Animal Interaction in a Prison Setting: Impact on Criminal Behavior, Treatment Progress, and Social Skills. *Behavior and Social Issues* **16**: 89-105. Available at <http://link.springer.com/10.5210/bsi.v16i1.385>.
- Fournier AK, Berry TD, Letson E, Chanen R. 2016. The Human–Animal Interaction Scale: Development and Evaluation. *Anthrozoös* **29**: 455-467. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08927936.2016.1181372>.

- Fournier A, Letson E, Berry T. 2017. HAIS: The Human-Animal Interaction Scale & Manual. Available at https://www.researchgate.net/publication/312371308_HAIS_The_Human-Animal_Interaction_Scale_Manual (accessed April 26, 2021).
- Furst G. 2015. Prisoners, pups, and PTSD: the grass roots response to veterans with PTSD. *Contemporary Justice Review* **18**: 449-466. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10282580.2015.1093688>.
- Geller A, Garfinkel I, Western B. 2011. Paternal Incarceration and Support for Children in Fragile Families. *Demography* **48**: 25-47. Available at <https://read.dukeupress.edu/demography/article/48/1/25/169721/Paternal-Incarceration-and-Support-for-Children-in>.
- Germone MM, Gabriels RL, Guérin NA, Pan Z, Banks T, O’Haire ME. 2019. Animal-assisted activity improves social behaviors in psychiatrically hospitalized youth with autism. *Autism* **23**: 1740-1751. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1362361319827411>.
- Glidden MD, Brown TC. 2017. Separated by Bars or Dollar Signs? A Comparative Examination of the Financial Literacy of Those Incarcerated and the General Population. *American Journal of Criminal Justice* **42**: 533-553. Available at <http://link.springer.com/10.1007/s12103-016-9377-z>.
- Goffman E. 1986. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Simon & Schuster, New York City.
- Guest CM, Collis GM, McNicholas J. 2005. Hearing Dogs: A Longitudinal Study of Social and Psychological Effects on Deaf and Hard-of-Hearing Recipients. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* **11**: 252-261. Available at <https://academic.oup.com/jdsde/article-lookup/doi/10.1093/deafed/enj028>.
- Håkansson A, Berglund M. 2012. Risk factors for criminal recidivism – a prospective follow-up study in prisoners with substance abuse. *BMC Psychiatry* **12**. Available at <http://bmcp psychiatry.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-244X-12-111>.
- Hardy JS. 2018. Of pelicans and prisoners: avian–human interactions in the Soviet Gulag. *Canadian Slavonic Papers* **60**: 375-406. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00085006.2017.1396837>.
- Hare E, Joffe ER, Wilson C, Serpell J, Otto CM. 2021. Behavior traits associated with career outcome in a prison puppy-raising program. *Applied Animal Behaviour Science* **236**. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0168159121000058>.
- Hassink J, De Bruin SR, Berget B, Elings M. 2017. Exploring the Role of Farm Animals in Providing Care at Care Farms. *Animals: an open access journal from MDPI* **7**:E45.
- Hellhammer DH, Wüst S, Kudielka BM. 2009. Salivary cortisol as a biomarker in stress research. *Psychoneuroendocrinology* **34**: 163-171. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0306453008002990>.
- Hemingway A, Meek R, Hill CE. 2015. An Exploration of an Equine-Facilitated Learning Intervention with Young Offenders. **23**: 544-568. Available at https://brill.com/view/journals/soan/23/6/article-p544_2.xml.
- Henderson L, Grové C, Lee F, Trainer L, Schena H, Prentice M. 2020. An evaluation of a dog-

- assisted reading program to support student wellbeing in primary school. *Children and Youth Services Review* **118**. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740920311361>.
- Hendl J. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Portál, Praha.
- Hendrych D et al. 2009. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. C.H. Beck, V Praze.
- Hennessy MB, Morris A, Linden F. 2006. Evaluation of the Effects of a Socialization Program in a Prison on the Behavior and Pituitary-Adrenal Hormone Levels of Shelter Dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **99**: 157-171.
- Hill L. 2020. A touch of the outside on the inside: the effect of animal contact on the pains/strains of imprisonment. *Journal of Offender Rehabilitation* **59**:433-455. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10509674.2020.1808558>.
- Hunt MG, Chizkov RR. 2014. Are Therapy Dogs Like Xanax? Does Animal-Assisted Therapy Impact Processes Relevant to Cognitive Behavioral Psychotherapy? *Anthrozoös* **27**: 457-469.
- Ichitani T, Cunha MC. 2016. Effects of animal-assisted activity on self-reported feelings of pain in hospitalized children and adolescents. *Psicologia: Reflexão e Crítica* **29**.
- Jarldorn M. 2020. "The thing about animals is they are not judgemental": Stories and images from formerly incarcerated women about their relationships with companion animals. *Aotearoa New Zealand Social Work* **32**. Available at <https://anzswjournal.nz/anzsw/article/view/794>.
- Jarolmen JA, Patel G. 2018. The Effects of Animal-Assisted Activities on College Students Before and After a Final Exam. *Journal of Creativity in Mental Health* **13**:264-274. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15401383.2018.1425941>.
- Jasperson RA. 2013. An Animal-Assisted Therapy Intervention with Female Inmates. *Anthrozoös* **26**: 135-145.
- Johnson RA, Meadows RL, Haubner JS, Sevedge K. 2008. Animal-Assisted Activity Among Patients With Cancer: Effects on Mood, Fatigue, Self-Perceived Health, and Sense of Coherence. *Oncology Nursing Forum* **35**: 225-232. Available at <http://onf.ons.org/onf/35/2/animal-assisted-activity-among-patients-cancer-effects-mood-fatigue-self-perceived-health>.
- Johnson JE, Stout RL, Miller TR, Zlotnick C, Cerbo LA, Andrade JT, Nargiso J, Bonner J, Wiltsey-Stirman S. 2019. Randomized cost-effectiveness trial of group interpersonal psychotherapy (IPT) for prisoners with major depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* **87**: 392-406. Available at <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/ccp0000379>.
- Jones MG, Rice SM, Cotton SM. 2018. Who let the dogs out? Therapy dogs in clinical practice. *Australasian Psychiatry* **26**: 196-199. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1039856217749056>.
- Juríčková V, Bozděchová A, Machová K, Vadroňová M. 2020. Effect of Animal Assisted Education with a Dog Within Children with ADHD in the Classroom: A Case Study. *Child and Adolescent Social Work Journal* **37**: 677-684. Available at <http://link.springer.com/10.1007/s10560-020-00716-x>.

- Kandová K. 2018. Trestně procesní zásady legality a oportunitý ve světle trestních teorií. *Právník* **7/2018**: 582-596.
- Kaye TN, Bush K, Naugle C, LeRoy CJ. 2015. Conservation Projects in Prison: The Case for Engaging Incarcerated Populations in Conservation and Science. *Natural Areas Journal* **35**:90-97. Available at <http://www.bioone.org/doi/abs/10.3375/043.035.0113>.
- Keena L, Simmons C. 2015. Rethink, Reform, Reenter. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* **59**: 837-854. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0306624X14523077>.
- Kingdon D, Turkington D. 2019. Cognitive therapy of psychosis: Research and implementation. *Schizophrenia Research* **203**: 62-65.
- Kirnan J, Shah S, Lauletta C. 2020. A dog-assisted reading programme's unanticipated impact in a special education classroom. *Educational Review* **72**:196-219. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00131911.2018.1495181>.
- Kirton A, Winter A, Wirrell E, Snead OC. 2008. Seizure response dogs: evaluation of a formal training program. *Epilepsy & behavior : E&B* **13**: 499-504.
- Kjelsberg E, Hartvig P, Bowitz H, Kuisma I, Norbeck P, Rustad A-B, Seem M, Vik T-G. 2006. Mental health consultations in a prison population: a descriptive study. *BMC Psychiatry* **6**. Available at <http://bmcp psychiatry.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-244X-6-27>.
- Kloep ML, Hunter RH, Kertz SJ. 2017. Examining the effects of a novel training program and use of psychiatric service dogs for military-related PTSD and associated symptoms. *The American journal of orthopsychiatry* **87**: 425-433.
- Koca TT, Ataseven H. 2016. What is hippotherapy? The indications and effectiveness of hippotherapy. *Northern clinics of Istanbul* **2**: 247-252.
- Koda N, Miyaji Y, Kuniyoshi M, Adachi Y, Watababe G, Miyaji C, Yamada K. 2015. Effects of a Dog-assisted Program in a Japanese Prison. *Asian Criminology* **10**: 193-208.
- Koda N, Watanabe G, Miyaji Y, Kuniyoshi M. 2016. Effects of a Dog-Assisted Intervention Assessed by Salivary Cortisol Concentrations in Inmates of a Japanese Prison. *Asian Journal of Criminology* **11**: 309-319.
- Koncepce vězeňství do roku 2025. 2017. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Available at <https://justice.cz/web/msp/koncepce-vezenstvi> (accessed April 26, 2021).
- Krause-Parello CA, Morales KA. 2018. Military Veterans and Service Dogs: A Qualitative Inquiry Using Interpretive Phenomenological Analysis. *Anthrozoös* **31**: 61-75.
- Lamberti JS, Katsetos V, Jacobowitz DB, Weisman RL. 2020. Psychosis, Mania and Criminal Recidivism: Associations and Implications for Prevention. *Harvard Review of Psychiatry* **28**: 179-202. Available at <https://journals.lww.com/10.1097/HRP.0000000000000251>.
- Lass-Hennemann J, Römer J, Holz E, Streb M, Michael T. 2018. Therapy Dogs as a Crisis Intervention After Traumatic Events: An Experimental Study. *Frontiers in Psychology* **9**.
- LeBel TP. 2012. Invisible Stripes? Formerly Incarcerated Persons' Perceptions of Stigma. *Deviant Behavior* **33**: 89-107. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01639625.2010.538365>.

- Lee PT, Dakin E, McLure M. 2015. Narrative synthesis of equine-assisted psychotherapy literature: Current knowledge and future research directions. *Health & social care in the community*. **24**: 225-246.
- Leonardi R, Buchanan-Smith H, McIvor G, Vick S-J. 2017. “You Think You’re Helping Them, But They’re Helping You Too”: Experiences of Scottish Male Young Offenders Participating in a Dog Training Program. *International Journal of Environmental Research and Public Health* **14**. Available at <http://www.mdpi.com/1660-4601/14/8/945>.
- Lindström Nilsson M, Funkquist E-L, Edner A, Engvall G. 2020. Children report positive experiences of animal-assisted therapy in paediatric hospital care. *Acta Paediatrica* **109**: 1049-1056. Available at <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/apa.15047>.
- Lobmaier PPK, Berman AH, Gossop M, Ravndal E. 2012. Substance use and problem awareness among drug-involved prisoners in Norway. *Journal of Substance Use* **18**: 211-220. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/14659891.2012.661022>.
- Machová K, Procházková R, Říha M, Svobodová I. 2019. The Effect of Animal-Assisted Therapy on the State of Patients’ Health After a Stroke: A Pilot Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health* **16**. Available at <https://www.mdpi.com/1660-4601/16/18/3272>.
- Machová K, Juričková V, Nekovářová T, Svobodová I. 2020. Validation of the Human–Animal Interaction Scale (HAIS) in Czech Language. *International Journal of Environmental Research and Public Health* **17**. Available at <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/20/7485>.
- Maier KH, Ricciardelli R. 2019. The prisoner’s dilemma: How male prisoners experience and respond to penal threat while incarcerated. *Punishment & Society* **21**: 231-250. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1462474518757091>.
- Martin L. 2017. “Free but Still Walking the Yard”: Prisonization and the Problems of Reentry. *Journal of Contemporary Ethnography* **47**: 671-694. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0891241617737814>.
- Martire K, Sunjic S, Topp L, Indig D. 2011. Financial sanctions and the justice system: Fine debts among New South Wales prisoners with a history of problematic substance use. **44**: 258-271. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0004865811405258>.
- Medjedovic J, Kujacic D, Knezevic G. 2012. Personality-related determinants of criminal recidivism. *Psihologija* **45**: 277-294. Available at <http://www.doiserbia.nb.rs/Article.aspx?ID=0048-57051203277M>.
- Melco AL, Goldman L, Fine AH, Peralta JM. 2020. Investigation of Physiological and Behavioral Responses in Dogs Participating in Animal-Assisted Therapy with Children Diagnosed with Attention-Deficit Hyperactivity Disorder. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **23**: 10-28. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10888705.2018.1536979>.
- Mercer J, Gibson K, Clayton D. 2015. The therapeutic potential of a prison-based animal programme in the UK. *Journal of Forensic Practice* **17**: 43-54. Available at

- <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JFP-09-2014-0031/full/html>.
- Mertl J. 2020. „Musíte makat a poslouchat, no“: Vězení, potlačování autonomie a responsabilizace u vězňených a propuštěných osob v ČR. *Czech Sociological Review* **56**: 523-553. Available at <http://sreview.soc.cas.cz/doi/10.13060/csr.2020.017.html>.
- Mesko G, Hacin R. 2019. Prisoners' and Prison Workers' Views on the Prison Subculture in Slovenia. *Revija Za Kriminalistiko in Kriminologijo* **69**: 333-345.
- Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění desáté decenální revize MKN-10. 1992. Vyd. 3. Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, Praha.
- Minh A, Matheson F, Daoud N, Hamilton-Wright S, Pedersen C, Borenstein H, O'Campo P. 2013. Linking Childhood and Adult Criminality: Using a Life Course Framework to Examine Childhood Abuse and Neglect, Substance Use and Adult Partner Violence. *International Journal of Environmental Research and Public Health* **10**: 5470-5489. Available at <http://www.mdpi.com/1660-4601/10/11/5470>.
- Minton CA, Perez PR, Miller K. 2015. Voices from Behind Prison Walls. **23**: 484-501. Available at https://brill.com/view/journals/soan/23/5/article-p484_4.xml.
- Miovský M. 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Grada, Praha.
- Mitchell SG, Kelly SM, Brown BS, Reisinger HS, Peterson JA, Ruhf A, Agar MH, Schwartz RP. 2009. Incarceration and Opioid Withdrawal: The Experiences of Methadone Patients and Out-of-Treatment Heroin Users. *Journal of Psychoactive Drugs* **41**: 145-152. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02791072.2009.10399907>.
- Moeller C, King N, Burr V, Gibbs GR, Gomersall T. 2018. Nature-based interventions in institutional and organisational settings: a scoping review. *International Journal of Environmental Health Research* **28**: 293-305. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09603123.2018.1468425>.
- Moore K, Stuewig J, Tangney J. 2013. Jail Inmates' Perceived and Anticipated Stigma: Implications for Post-release Functioning. *Self and Identity* **12**: 527-547. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15298868.2012.702425>.
- Moran D. 2012. Prisoner reintegration and the stigma of prison time inscribed on the body. **14**: 564-583. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1462474512464008>.
- Moran D. 2014. Budgie smuggling or doing bird? Human-animal interactions in carceral space: prison(er) animals as abject and subject. **16**: 634-653. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14649365.2014.1001429>.
- Morgan AA, Arditti JA, Spiers S, Buechner-Maxwell V, Shivy V. 2020. “Came for the horses, stayed for the men”: A mixed methods analysis of staff, community, and reentrant perceptions of a prison-equine program (PEP). *Journal of Offender Rehabilitation* **59**: 156-176. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10509674.2019.1706688>.
- Mowen TJ, Visher CA. 2016. Changing the Ties that Bind: How Incarceration Impacts Family Relationships. **15**: 503-528. Available at <http://doi.wiley.com/10.1111/1745-9133.12207>.

- Murray J, Coker JF, Elsey H. 2019. Care farming: Rehabilitation or punishment? A qualitative exploration of the use of care farming within community orders. **58**. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1353829218311742>.
- Nordgren L, Engström G. 2014. Animal-assisted intervention in dementia: effects on quality of life. *Clinical nursing research* **23**: 7-19.
- Novo-Corti I, Barreiro-Gen M. 2015. Walking From Imprisonment Towards True Social Integration: Getting a Job as a Key Factor. *Journal of Offender Rehabilitation* **54**: 445-464. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10509674.2015.1055036>.
- Novotný F, Souček J. 2010. *Trestní právo hmotné. 3., rozš. vyd.* Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň.
- Odendaal JSJ. 2008. A physiological basis for animal-facilitated psychotherapy. PhD thesis. Pretoria.
- O'Farrell V. 1997. Owner attitudes and dog behaviour problems. *Applied Animal Behaviour Science* **52**: 205-213. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0168159196011239>.
- Ostermeier M. 2010. History of Guide Dog Use by Veterans. *Military Medicine* **175**: 587-593. Available at <https://academic.oup.com/milmed/article/175/8/587-593/4344684>.
- Palmer E, Hatcher R, McGuire J, Bilby C, Ayres T, Hollin C. 2011. Evaluation of the Addressing Substance-Related Offending (ASRO) Program for Substance-Using Offenders in the Community: A Reconviction Analysis. **46**: 1072-1080. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/10826084.2011.559682>.
- Peled-Laskov R, Shoham E, Cojocar L. 2019. Work-Related Intervention Programs: Desistance From Criminality and Occupational Integration Among Released Prisoners on Parole. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* **63**: 2264-2290. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0306624X19845762>.
- Pet Partners Interactions Magazine. 2014. Available at <https://petpartners.org/learn/pet-partners-magazine/pet-partners-interactions-winter-2013-final/> (accessed September 21, 2018).
- Polaschek DLL. 2011. High-Intensity Rehabilitation for Violent Offenders in New Zealand: Reconviction Outcomes for High- and Medium-Risk Prisoners. *Journal of Interpersonal Violence* **26**: 664-682. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0886260510365854>.
- Poresky RH, Hendrix C, Mosier JE, Samuelson ML. 1987. The Companion Animal Bonding Scale: Internal Reliability and Construct Validity. *Psychological Reports* **60**: 743-746.
- Prothmann A, Albrecht K, Dietrich S, Hornfeck U, Stieber S, Ettrich C. 2005. Analysis of child—dog play behavior in child psychiatry. *Anthrozoös* **18**: 43-58.
- Pruskowski KA, Gurney JM, Cancio LC. 2020. Impact of the implementation of a therapy dog program on burn center patients and staff. *Burns* **46**: 293-297. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0305417919306734>.
- Rao R, Mandal P, Gupta R, Ramshankar P, Mishra A, Ambekar A, Jhanjee S, Dhawan A. 2016.

- Factors Affecting Drug Use During Incarceration: A Cross-Sectional Study of Opioid-Dependent Persons from India. *Journal of Substance Abuse Treatment* **61**: 13-17. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S074054721500241X>.
- Reed R, Ferrer L, Villegas N. 2012. Natural healers: a review of animal assisted therapy and activities as complementary treatment for chronic conditions. *Revista latino-americana de enfermagem* **20**: 612-8.
- Republikový výbor pro prevenci kriminality (RVPPK). 2017. OTEVŘENÁ VĚZNICE JIŘICE. Available at <https://www.mvcr.cz/soubor/rvppk-2a-pdf.aspx> (accessed April 26, 2021).
- Rocheleau AM. 2015. Ways of Coping and Involvement in Prison Violence. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* **59**: 359-383. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0306624X13510275>.
- Romero JE, Cepeda J, Quinn P, Underwood SC. 2018. Prisoner rehabilitation through animal-assisted activities in Argentina: el programa «Huellas de Esperanza». *The Huellas de Esperanza Prison Dog Programme* **37**: 171-180.
- Rose J, Hutchinson G, Willner P, Bastick T. 2018. The prevalence of mental health difficulties in a sample of prisoners in Trinidadian prisons referred for anger management. *Journal of Forensic Practice* **20**: 249-256. Available at <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JFP-03-2018-0011/full/html>.
- Rothkopf C, Stark T, Schworm S. 2019. Attitude towards and Interest in Dog-Assisted Interventions of Students in Higher Education. 5th International Conference on Higher Education Advances (HEAD'19): Universitat Politècnica València, Valencia. Available at <http://ocs.editorial.upv.es/index.php/HEAD/HEAD19/paper/view/9402>.
- Rotter M, Amory Carr W. 2011. Targeting Criminal Recidivism in Mentally Ill Offenders: Structured Clinical Approaches. *Community Mental Health Journal* **47**: 723-726. Available at <http://link.springer.com/10.1007/s10597-011-9391-z>.
- Rowell TL, Wu E, Hart CL, Haile R, El-Bassel N. 2012. Predictors of Drug Use in Prison among Incarcerated Black Men. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse* **38**: 593-597. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/00952990.2012.694536>.
- Sachitra V, Wijewardhana N. 2020. The road to develop prisoners' skills and attitudes: an analytical study of contemporary prison-based rehabilitation programme in Sri Lanka. *Safer Communities* **19**: 15-34. Available at <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/SC-01-2019-0002/full/html>.
- Sacks JAY, McKendrick K, Hamilton Z. 2012. A Randomized Clinical Trial of a Therapeutic Community Treatment for Female Inmates: Outcomes at 6 and 12 Months After Prison Release. *Journal of Addictive Diseases* **31**: 258-269. Available at <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10550887.2012.694601>.
- Sandt DD. 2020. Effective Implementation of Animal Assisted Education Interventions in the Inclusive Early Childhood Education Classroom. *Early Childhood Education Journal* **48**: 103-115. Available at <http://link.springer.com/10.1007/s10643-019-01000-z>.
- Scheinost M. 2010. Kriminalita očima kriminologů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha.
- Schenk G, Duindam HM, Creemers HE, Hoeve M, Stams GJJM, Asscher JJ. 2018. The

- effectiveness of Dutch Cell Dogs in correctional facilities in the Netherlands: a study protocol of a quasi-experimental trial. *BMC Psychiatry* **18**. Available at <https://bmcp psychiatry.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12888-018-1797-5>.
- Schneider MS, Pilchak Harley L. 2006. How dogs influence the evaluation of psychotherapists. *Anthrozoös* **19**: 128-142.
- Schuck SE, Emmerson NA, Fine AH, Lakes KD. 2015. Canine-assisted therapy for children with ADHD: preliminary findings from the positive assertive cooperative kids study. *Journal of attention disorders* **19**: 125-137.
- Schwartz-Soicher O, Geller A, Garfinkel I. 2011. The Effect of Paternal Incarceration on Material Hardship. *Social Service Review* **85**: 447-473. Available at <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/661925>.
- Shaw AM, Helterbran K. 2018. Development of a Food Safety Training for a Prison Farm: Challenges and Solutions. *Food Science and Human Nutrition Publications* **24**.
- Shlosberg A, Ho A, Mandery E. 2018. A Descriptive Examination of Prisonization Through the Lens of Post-Exoneration Offending. *Deviant Behavior*:1-13. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01639625.2018.1431059>.
- Shrout PE, Fleiss JL. 1979. Intraclass correlations: Uses in assessing rater reliability. *Psychological Bulletin* **86**: 420-428. Available at <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/0033-2909.86.2.420>.
- Sliva SM, Samimi C. 2018. Social Work and Prison Labor: A Restorative Model. *Social Work* **63**:153-160. Available at <https://academic.oup.com/sw/article/63/2/153/4841675>.
- Smith HP. 2019. A rescue dog program in two maximum-security prisons: A qualitative study. *Journal of Offender Rehabilitation* **58**: 305-326. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10509674.2019.1596189>.
- Smith HP, Smith H. 2019. A qualitative assessment of a dog program for youth offenders in an adult prison. *Public Health Nursing*. Available at <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/phn.12622>.
- Smith C, Bixler D, George A, Fusco N, DeLuca A. 2020. A pilot study of animal assisted activity among hospitalized older adults. *Geriatric Nursing* **41**: 905-908. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0197457220302020>.
- Someda K. 2009. An international comparative overview on the rehabilitation of offenders and effective measures for the prevention of recidivism. *Legal Medicine* **11**: S82-S85. Available at <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1344622309000674>.
- Souter MA, Miller MD. 2007. Do animal-assisted activities effectively treat depression: a meta-analysis. *Anthrozoös* **20**: 167-180.
- Strauss AL, Corbin J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce, Brno.
- Sykes GM. 2007. *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. REV. Princeton University Press, Oxford.
- Szymanski T, Casey RJ, Johnson A, Cano A, Albright D, Seivert NP. 2018. Dog Training Intervention Shows Social-Cognitive Change in the Journals of Incarcerated Youth. *Frontiers in Veterinary Science* **5**:302.
- Tan BL, Ravindra Kumar V, Devaraj P. 2015. Development of a new occupational therapy

- service in a Singapore prison. *British Journal of Occupational Therapy* **78**: 525-529. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0308022615571083>.
- Tlapka v dlani. 2018. Škola pro výcvik vodičích psů, Brno. Available at <https://www.vycvikvodcichpsu.cz/vodici-psi/tlapka-v-dlani/> (accessed April 26, 2021).
- Topal J, Gergely G, Erdohegyi A, Csibra G, Miklosi A. 2009. Differential Sensitivity to Human Communication in Dogs, Wolves, and Human Infants. *Science* **325**: 1269-1272. Available at <https://www.sciencemag.org/lookup/doi/10.1126/science.1176960>.
- Travers C, Perkins J, Rand J, Bartlett H, Morton J. 2013. An Evaluation of Dog-Assisted Therapy for Residents of Aged Care Facilities with Dementia. *Anthrozoös* **26**: 213-225.
- Robinson-Edwards S, Kewley S, Riley L, Fisher D. 2019. Examining prisoner experience of an equine assisted psychotherapy. *Therapeutic Communities: The International Journal of Therapeutic Communities* **40**: 111-124. Available at <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/TC-01-2019-0001/full/html>.
- van Wormer J, Kigerl A, Hamilton Z. 2017. Digging Deeper: Exploring the Value of Prison-Based Dog Handler Programs. *The Prison Journal* **97**: 520-538. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032885517712481>.
- Věznice Jirice – Základní informace. 2021. Vězeňská služba České republiky. Available at <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-jirice/sekce/zakladni-informace> (accessed April 26, 2021).
- Viau R, Arsenault-Lapierre G, Fecteau S, Champagne N, Walker CD, Lupien S. 2010. Effect of service dogs on salivary cortisol secretion in autistic children. *International Society of Psychoneuroendocrinology* **35**: 1187-1193.
- Vidal R, Vidal L, Ristol F, Domènec E, Segú M, Vico C, Gomez-Barros N, Ramos-Quiroga JA. 2020. Dog-Assisted Therapy for Children and Adolescents With Fetal Alcohol Spectrum Disorders a Randomized Controlled Pilot Study. *Frontiers in Psychology* **11**. Available at <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2020.01080/full>.
- Walsh F. 2009. Human-animal bonds II: the role of pets in family systems and family therapy. *Family process* **48**: 481-99.
- Wesley MC, Minatrea NB, Watson JC. 2009. Animal-assisted therapy in the treatment of substance dependence. *Anthrozoös* **22**: 137-148.
- Wesely JK. 2019. When gender goes to the dogs: Perceptions of masculinity and identity change among male participants in a prison-based animal program. *Journal of Offender Rehabilitation* **58**: 696-719. Available at <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10509674.2019.1648354>.
- Western B, Braga AA, Davis J, Sirois C. 2015. Stress and Hardship after Prison. *American Journal of Sociology* **120**: 1512-1547. Available at <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/681301>.
- Xu W, Jia K, Liu X, Hofmann SG. 2016. The Effects of Mindfulness Training on Emotional Health in Chinese Long-Term Male Prison Inmates. *Mindfulness* **7**: 1044-1051. Available at <http://link.springer.com/10.1007/s12671-016-0540-x>.
- Yamamoto M, Lopez MT, Hart LA. 2015. Registrations of Assistance Dogs in California for Identification Tags: 1999–2012. *PLoS One* **10**: e0132820.

- Zilcha-Mano S, Mikulincer M, Shaver PR. 2011. Pet in the therapy room: an attachment perspective on Animal-Assisted Therapy. *Attachment & human development*. **13**: 541-561.
- Zoubková I. 2011. *Kriminologický slovník*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň.
- Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území ČR v roce 2019. 2020. Ministerstvo vnitra České republiky, Praha. Available at <https://www.mvcr.cz/clanek/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2019.aspx> (accessed April 26, 2021).

9 Seznam použitých zkratek a symbolů

- AAA** – aktivity se zapojením zvířat (animal-assisted activities)
- AACR** – krizové intervence se zapojením zvířat (animal-assisted crisis response)
- AAE** – vzdělávání se zapojením zvířat (animal-assisted education)
- AAI** – intervence se zapojením zvířat za přímé asistence člověka (animal-assisted interventions)
- AAT** – terapie se zapojením zvířat (animal-assisted therapies)
- DAI** – intervence se zapojením psa (dog-assisted interventions)
- DAA** – aktivity se zapojením psa (dog-assisted activities)
- DACR** – krizové intervence se zapojením psa (dog-assisted crisis intervention)
- DAE** – vzdělávání se zapojením psa (dog-assisted education“)
- DAT** – terapie se zapojením psa (dog-assisted therapies)
- DAP** – psychoterapie se zapojením zvířat (dog-assisted psychotherapies)
- PAP** – intervence se zapojením zvířat se ve vězeňském prostředí (prison-based animal programs)
- PCP** – intervence se zapojením psa ve vězeňském prostředí (prison canine programs)
- PEP** – intervence se zapojením koně ve vězeňském prostředí (prison-equine programs)
- DTP** – docházkové či umíst'ovací programy výchovy či výcviku psů ve vězeňském prostředí („dog training programs“)

10 Samostatné přílohy

Příloha I. Informovaný souhlas účastníka studie

Informovaný souhlas účastníka studie

Vážený pane, nabízíme Vám příležitost stát se součástí vědecké studie s názvem

Výchova adeptů na práci vodících psů z pohledu odsouzených

Studie probíhá za účelem zpracování diplomové práce v oboru zájmové chovy zvířat na Fakultě agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů České zemědělské univerzity.

Cílem této studie je zmapovat a popsat, jakým způsobem účastníci projektu Tlapka v dlani nahlízejí výchovu adepta na výcvik vodícího psa v průběhu programu a po jeho ukončení. Dílčími cíli je popsat, co respondenty motivuje k účasti na programu Tlapka v dlani, jakým způsobem nahlízejí svěřená zvířata a jak reflektují jejich výchovu i péči o ně.

Vaše spolupráce na této studii může přispět k uznání a rozšíření obdobných programů se zapojením psů ve vězeňství.

Účast na této studii se v první řadě sestává z podepsání tohoto informovaného souhlasu a vyplnění příložených dokumentů – archu obecných a demografických informací, stejně jako krátkého dotazníku hodnotícího Váš vztah ke svěřenému zvířeti (Companion Animal Bonding Scale – CABS) a dotazníku hodnotícího Vaše interakce se svěřeným zvířetem (Human-Animal Interaction Scale). Následně bude Vaše spolupráce probíhat ve dvou vlnách. První fáze se uskuteční v říjnu 2020, kdy s Vámi autorka studie provede polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Vaše interview bude nahráno na videozáznam, z něžž bude pořízen doslovný transkript. Videonahrávka i přepis budou k dispozici pouze Vám nebo autorce studie. Druhá fáze Vaší spolupráce na studii se uskuteční přibližně v únoru 2021 poté, co se již rozloučíte se svěřenou fenkou. Opět půjde o polostrukturovaný rozhovor s autorkou, vyplnění dotazníku zpětně hodnotícího Váš vztah ke svěřené fence (CABS) a dotazníku zpětně hodnotícího Vaše interakce se svěřenou fenkou (HAIS). Na jakoukoli otázku můžete neodpovědět bez udání důvodu. Kdyby se vyskytly komplikace kvůli situaci ohledně koronaviru, bylo by možné udělat polostrukturovaný rozhovor ve zkrácené písemné formě.

Vaše účast na studii tedy obnáší:

- 1x vyplnění informovaného souhlasu

- 1x vyplnění archu demografických a obecných informací
- 2x vyplnění dotazníku hodnotícího vztah ke zvířeti (Companion Animal Bonding Scale – CABS)
- 2x vyplnění dotazníku hodnotícího interakce se zvířetem (Human-Animal Interaction Scale – HAIS).
- 2x polostrukturovaný rozhovor

1. Já, níže podepsaný souhlasím se svou účastí ve studii. Je mi více než 18 let.
2. Byl jsem podrobně informován o cíli studie, o jejích postupech a o tom, co se ode mě očekává. Pověřený pracovník mi vysvětlil očekávané přínosy i případná zdravotní rizika, která by se mohla vyskytnout během mé účasti ve studii. Beru na vědomí, že prováděná studie je výzkumnou činností.
3. Porozuměl jsem tomu, že svou účast ve studii mohu kdykoliv přerušit či odstoupit, aniž by to jakkoli ovlivnilo průběh mé účasti na programu Tlapka v dlani. Moje účast ve studii je dobrovolná.
4. Při zařazení do studie budou moje osobní data uchována s plnou ochranou důvěrnosti dle platných zákonů ČR. Do mé původní dokumentace budou moci na základě mého uděleného souhlasu nahlédnout za účelem ověření získaných údajů řešitelé studie, na vyžádání členové nezávislých etických komisí a zahraničních nebo místních kompetentních úřadů. Pro tyto případy je zaručena ochrana důvěrnosti mých osobních dat. Při vlastním provádění studie mohou být mé osobní údaje poskytnuty jiným než výše uvedeným subjektům pouze bez identifikačních údajů, to znamená jako anonymní data pod číselným kódem. Rovněž pro výzkumné a vědecké účely mohou být moje osobní údaje poskytnuty pouze bez identifikačních údajů (anonymní data) nebo s mým výslovným souhlasem.
5. S mou účastí ve studii není spojeno poskytnutí žádné odměny.
6. Porozuměl jsem tomu, že mé jméno se nebude nikdy vyskytovat v referátech o této studii. Já pak naopak nebudu proti použití výsledků z této studie.
7. Všem informacím jsem plně porozuměl. Měl jsem možnost klást informujícímu doplňující dotazy, které mi byly zodpovězeny.
8. Souhlasím s tím, že tento informovaný souhlas bude vyhotoven pouze jednou a zůstane uschován u autorky studie.
9. Svým podpisem potvrzuji, že jsem si patřičně přečetl informovaný souhlas, který mi byl srozumitelný.

Souhlasím se zařazením mé osoby do výzkumného projektu.

Jméno a příjmení informujícího: _____

Jméno a příjmení účastníka: _____

Účastník byl do studie zařazen pod číslem: _____

Datum: _____

Vlastnoruční podpis informovaného účastníka: _____

Příloha II. Arch obecných a demografických informací

I. OBECNÉ INFORMACE

1) **Identifikační číslo:** (tato položka je předem vyplněna autorkou studie)

2) **Věk:**

3) **Nejvyšší ukončené vzdělání:**

- a) nedokončená ZŠ
- b) ZŠ
- c) SŠ bez maturity
- d) SŠ s maturitou
- e) VOŠ
- f) VŠ

9) **Vlastnictví zvířete před nástupem výkonu trestu:**

- a) Měl jsem doma zvíře nejen v té době, ale i v dřívější minulosti
- b) Měl jsem tou dobou doma zvíře, ale bylo to první zvíře, co jsem kdy měl
- c) Neměl jsem doma zvíře v té době, ale měl jsem jej v dřívější minulosti
- d) Neměl jsem doma zvíře v té době ani nikdy před tím

4) **Počet obyvatel v místě Vašeho bydliště:**

- a) do 5 000 obyvatel
- b) 5 001 - 10 000 obyvatel
- c) 10 001 - 50 000 obyvatel
- d) 50 001 - 100 000 obyvatel
- e) více než 100 001 obyvatel
- f) více než 500 000 obyvatel

10) **Předchozí zkušenost s výchovou vodících psů před zahájením programu:**

- a) Mám, již jsem se v minulosti budoucího vodícího psa vychovával
- b) Nemám, ale slyšel jsem o ní a uvažoval jsem, že bych se zúčastnil
- c) Nemám, ale slyšel/a jsem o ní
- d) Nemám a slyšel jsem o ní poprvé až v souvislosti s programem Tlapka v dlani

5) **Rozpětí hrubého měsíčního příjmu:**

- a) do 5 000 Kč
- b) 5 001 - 10 000 Kč
- c) 10 001 - 20 000 Kč
- d) 20 001 - 50 000 Kč
- e) více než 50 001 Kč
- f) nechci uvádět

6) **Délka celého trestu odnětí svobody:**

- Jak dlouho jste byl ve výkonu trestu před tím, než jste nastoupil do programu Tlapka v dlani?
- Kolik trestu Vám ještě zbývá vykonat poté, co program Tlapka v dlani skončí?

7) **Počet předchozích trestů odnětí svobody:**

8) **Zkušenosti ohledně psů před zahájením programu Tlapka v dlani:**

- a) Měl jsem/mám doma psa, o kterého jsem se staral především sám
- b) Žil jsem v domácnosti se psem, ale nestaral jsem se o něj především sám
- c) Psa jsem v domácnosti nikdy neměl, ale už jsem s ním někdy přišel do významnějšího blízkého kontaktu
- d) Psa jsem v domácnosti nikdy neměl a nikdy jsem s žádným nepřišel do významnějšího blízkého kontaktu

Příloha III. Human-Animal Interaction Scale

Human-Animal Interaction Scale (HAIS)

Identifikační číslo klienta, datum: _____

Pokyny: U jednotlivých typů kontaktu uvedených vlevo ohodnoťte vpravo míru daného kontaktu s jedním nebo více zvířaty.

Uved'te míru jednotlivých činností se zvířetem během akce z Vaší strany	Vůbec		Střední míra		Značná míra
	0	1	2	3	4
1. Pozorování zvířete	0	1	2	3	4
2. Pobyt v blízkosti zvířete	0	1	2	3	4
3. Mazlení se zvířetem	0	1	2	3	4
4. Mluvení na zvíře	0	1	2	3	4
5. Objímání zvířete	0	1	2	3	4
6. Hraní se zvířetem	0	1	2	3	4
7. „Políbení“ zvířete	0	1	2	3	4
8. Drbání/kartáčování zvířete	0	1	2	3	4
9. Nabízení krmiva zvířeti	0	1	2	3	4
10. Snaha dělat se zvířetem nějaké kousky nebo výcvik zvířete	0	1	2	3	4
11. Držení/chování/Vedení zvířete	0	1	2	3	4
12. Fotografování/natačení se se zvířetem	0	1	2	3	4
13. Odmítání, vyhýbání nebo zabraňování kontaktu se zvířetem	0	1	2	3	4
14. Agrese vůči zvířeti	0	1	2	3	4
Celkem chování člověka					
Uved'te míru jednotlivých činností ze strany zvířete během akce	Vůbec		Střední míra		Značná míra
	0	1	2	3	4
15. Inicjuje přátelský kontakt s klientem	0	1	2	3	4
16. Vydává přátelské zvuky	0	1	2	3	4
17. Přijímá krmení	0	1	2	3	4
18. Poslušné při provádění kousků nebo výcviku	0	1	2	3	4
19. Očichává klienta nebo věří	0	1	2	3	4
20. Olizuje klienta	0	1	2	3	4
21. Vydává nepřátelské zvuky	0	1	2	3	4
22. Chová se ke klientovi agresivně	0	1	2	3	4
23. Vyvolává v klientovi zmatek nebo nepříjemné pocity	0	1	2	3	4
24. Odmítá kontakt s klientem nebo se mu vyhýbá/brání	0	1	2	3	4
Celkem chování zvířete					
TOTAL					

25. Popište zvláštní, výjimečný, zásadní či neobvyklý postřeh, pokud nastal:

Příloha IV. Companion Animal Bonding Scale

Companion Animal Bonding Scale (CABS) – Škála hodnotící vazbu k domácím zvířatům

Identifikační číslo: (tato položka je vyplněna autorkou studie)

Datum:

Poznámka: Na všechny níže uvedené otázky, prosím, odpovězte zakroužkováním vždy jedné odpovědi (vždy/většinou/často/zřídka/niky) podle toho, co nejlépe vyjadřuje Váš názor. Pokud na jakoukoli otázku nechcete odpovídat, můžete ji bez udání důvodu přeskočit.

1) Jak často jste měl na starost péči o svěřené zvíře?

Vždy Většinou Často Zřídka Niky

2) Jak často jste uklízel po svěřeném zvířeti?

Vždy Většinou Často Zřídka Niky

3) Jak často jste držel, hladil nebo se mazlil se svěřeným zvířetem?

Vždy Většinou Často Zřídka Niky

4) Jak často Vaše svěřené zvíře spalo s Vámi v pokoji?

Vždy Většinou Často Zřídka Niky

5) Jak často jste měl dojem, že na Vás svěřené zvíře reaguje?

Vždy Většinou Často Zřídka Niky

6) Jak často jste měl pocit, že máte se svým svěřeným zvířetem blízký vztah?

Vždy Většinou Často Zřídka Niky

7) Jak často jste se svým svěřeným zvířetem cestoval?

Vždy Většinou Často Zřídka Niky

8) Jak často jste spal v blízkosti svěřeného zvířete?

Vždy Většinou Často Zřídka Niky

Autorské právo © Robert H. Poresky, Charles Hendrix, Jacob E Mosier, Marvin L. Samuelson (1987)

Příloha V. Otázky otevřeného dotazníky pracovní metodiky

Otázky 1. vlny:

1. Co si myslíte, že Vám účast v projektu Tlapka v dlani přináší? Co jste od programu čekal a v čem splňuje, či nespĺňuje Vaše očekávání?
2. Získal jste díky projektu nějaké nové zkušenosti? Musel jste se něco nového naučit, změnit návyky, nebo se naopak něčeho vzdát či něco omezit? Pokud ano, o co se jedná?
3. Máte pocit, že se Vaše zkušenosti získané v projektu nějakým způsobem promítají do jiných oblastí Vašeho života? Pokud ano, do kterých a jak?
4. Co pro Vás bude znamenat, až Vaše účast v programu Tlapka v dlani skončí?
5. Jak vypadá Váš každodenní život, co se týče výchovy fenky a péče o ni? Kolik času denně Vám zhruba jednotlivé činnosti zaberou?
6. Co se ve Vašem životě kvůli fence změnilo? Jaké z těchto změn hodnotíte pozitivně a jaké negativně?
7. Co pro Vás svěřená fenka znamená? Proč? A jakým způsobem to projevujete?
8. Jaký si myslíte, že má fenka vztah k Vám a jak se to podle Vás projevuje?
9. Co si myslíte, že se ve vašem vzájemném vztahu s fenkou změnilo oproti začátku programu, kdy Vám byl čerstvě svěřena?
10. Čím Vám dělá fenka nebo úkony spojené s péčí o ni největší radost, a v čem naopak starosti?
11. Za co byste chtěl svěřenou fenku nejvíc pochválit? Jaké jsou její silné, nebo naopak slabé stránky?
12. Jak vnímáte to, že se s fenkou budete muset rozloučit?
13. Myslíte si, že svěřená fenka nějak změnila Vás nebo Váš život? Pokud ano, o co se jedná?
14. Jaké činnosti, věci či osoby si myslíte, že má Vaše fenka ráda? Jaké se jí naopak nelíbí a podle čeho tak soudíte? Pokud se jí něco nelíbí, jak to podle Vás projevuje?
15. Jak situace popsané v předchozí otázce řešíte a jak své řešení nahlížíte?
16. Jakými způsoby si se svěřenou fenkou hrajete? Baví vás to? Proč ano a proč ne?
17. Jaké činnosti (mazlení, hra, procházky, učení nových povelů apod.) spojené se svěřenou fenkou preferujete a proč? Je něco, co Vás výrazně baví, nebo naopak něco co Vás výrazně nebaví? Proč?
18. Myslíte si, že děláte někdy ve výchově fenky chyby? Pokud ano, jaké a jak je řešíte? Daří se Vám je napravovat? A co Vám jde naopak dobře?
19. Jak postupujete, když učíte fenku něco nového? Používáte odměny a tresty? Pokud ano, jaké a jak na ně fenka reaguje? Na co reaguje nejvýrazněji, a co naopak nefunguje?
20. Zaznamenal jste někdy nějaké problémy, když jste fenku něco nového učil (např. první metoda nefungovala, fenka se nesoustředila nebo cokoli jiného)? Jaké? Proč myslíte že nastaly?
21. Jak jste problémy uvedené v předchozí otázce řešil a jak své řešení nahlížíte?
22. Zaznamenal jste v některých situacích u svěřené fenky nějaké problémové chování (např. neposlušnost, strach, hrabání, přílišné štěkání nebo cokoli, co jste považoval za nežádoucí)? Jak se projevuje? Kdy nastává a proč si myslíte, že nastává právě v těchto situacích?
23. Jak situace popsané v předchozí otázce obvykle řešíte a jak své řešení nahlížíte?
24. Dožaduje se někdy fenka Vaší pozornosti, nebo se Vás naopak straní? V jakých situacích k tomu dochází? Jak se to projevuje, jaký to podle Vás má důvod a jak na to reagujete?

Otázky 2. vlny:

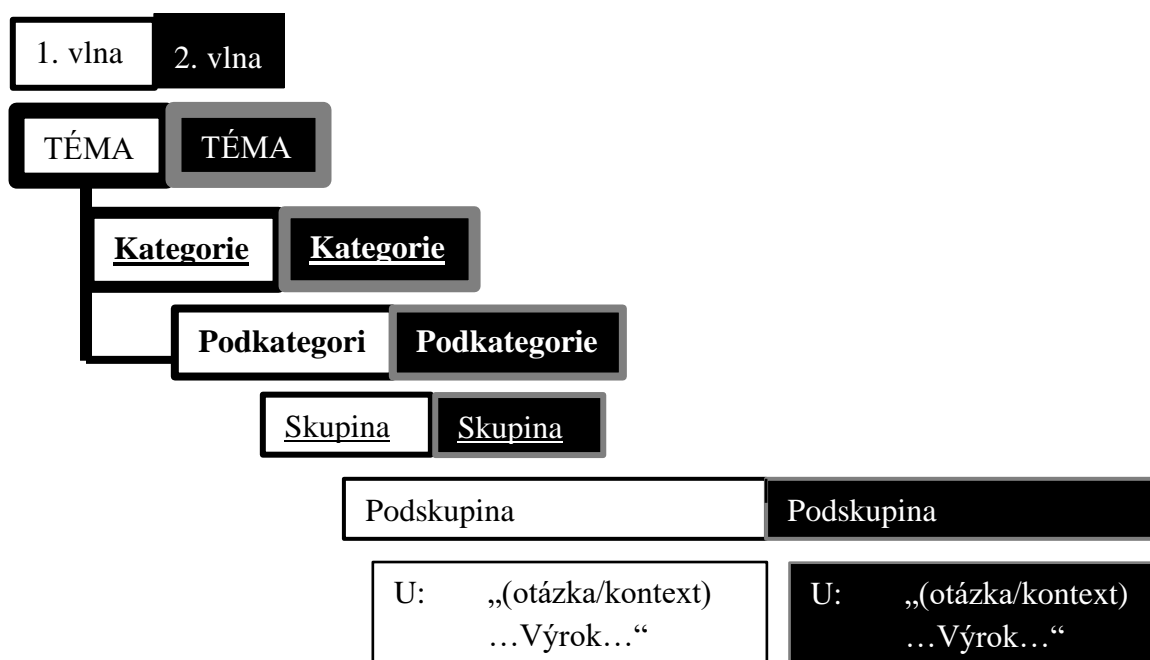
1. Proč jste se chtěl původně programu Tlapka v dlani účastnit?
2. Účastnil byste se ho znovu? Proč ano, nebo proč ne?
3. Jaké návyky a zkušenosti si z programu odnášíte?
4. Jak si myslíte, že se tyto návyky a zkušenosti promítnou do Vašeho života na svobodě?
5. Co pro Vás znamená, že jste měl možnost vychovávat psa pro lidi se zrakovým postižením?
6. Jak jste prožíval rozloučení s fenkou?
7. Co se ve Vašem životě změnilo poté, co fenka odešla?
8. Co Vám nyní přináší každodenní radost, když je fenka pryč?
9. Co pro vás fenka znamenala a proč?
10. Stýská se Vám po fence? Na co nejčastěji vzpomínáte? Vzpomínáte na něco negativně?
11. Za co byste fenku nejvíce pochválil? Jaké byly její silné, nebo naopak slabé stránky v době, kdy jste se rozloučili?
12. Na co jste ohledně výchovy fenky nebo Vašeho vzájemného vztahu pyšný? Je něco, čeho naopak litujete?
13. Uvědomil jste si díky fence něco nového o sobě nebo o něčem, co považujete za důležité? Pokud ano, co?
14. Když se podíváte na začátek a na konec programu, v čem vidíte největší změnu? Ať už ohledně fenky, její výchovy, Vašeho vzájemného vztahu, sebe samotného nebo něčeho jiného.
15. Co pro Vás znamenalo, že jste měl za fenku zodpovědnost?
16. Vnímáte se jako víc zodpovědný i nyní, když fenka odešla? Jak se to promítá ve Vašem životě?
17. Plánujete se po propuštění nějakým způsobem dále věnovat psům? Proč ano, nebo proč ne?

Příloha VI. Tabulka č. 3 – Skóre v položkách HAIS

	1. vlna						2. vlna			1. vs 2. vlna		
	Prům.	U2	U3	U1 a U4		Prům.	U1	U4	Prům.	U1	U4	Prům.
<u>Člověk</u>												
1. Pozoroval zvíře	3,5	4	2	4	4	4	3	4	3,5	-1	0	-0,5
2. Pobýval v blízkosti	3,5	4	2	4	4	4	3	4	3,5	-1	0	-0,5
3. Hladil	3,5	4	2	4	4	4	3	4	3,5	-1	0	-0,5
4. Mluvil na zvíře	3,75	4	3	4	4	4	3	4	3,5	-1	0	-0,5
5. Objímal	3,5	4	3	3	4	3,5	3	3	3	0	-1	-0,5
6. Hrál si	3,25	4	2	3	4	3,5	3	3	3	0	-1	-0,5
7. Políbil	2,5	3	3	2	2	2	3	4	3,5	+1	+2	+1,5
8. Kartáčoval/drbal	3	4	1	3	4	3,5	3	4	3,5	0	0	0
9. Nabízel krmivo	3	4	1	4	3	3,5	3	4	3,5	-1	+1	0
10. Cvičil zvíře	2,5	2	1	4	3	3,5	3	4	3,5	-1	+1	0
11. Vedl/držel/choval zvíře	3	4	1	4	3	3,5	2	4	3	-2	+1	-0,5
12. Fotil/natáčel zvíře	-	-	-	0	0	0	1	1	1	+1	+1	+1
<u>Zvíře</u>												
13. Iniciovalo kontakt	3,5	4	3	4	3	3,5	3	4	3,5	-1	+1	0
14. Dělal přátelské zvuky	3,75	4	3	4	4	4	3	4	3,5	-1	0	-0,5
15. Přijímalo krmení	3,75	4	3	4	4	4	4	4	4	0	0	0
16. Poslouchalo při výcviku	3,25	3	3	4	3	3,5	4	4	4	0	+1	+0,5
17. Očichávalo člověka	3,75	4	3	4	4	4	3	4	3,5	-1	0	-0,5
18. Olizovalo člověka	3,5	4	3	3	4	3,5	3	4	3,5	0	0	0

Příloha VII. Výsledný kategorický systém

NÁVOD

SYSTÉM KATEGORIÍ

NÁHLED NA PROGRAM

NÁHLED NA PROGRAM

Očekávání od účasti

Očekávání od účasti

Náročnost

- U2: „Čekal jsem, že to bude těžké cvičit psa pro nevidomé.“
U3: „Očekával jsem od projektu více školení ohledně výchovy a výcviku psů s možností rekvalifikace kurzu v tomto oboru. Co nesplňuje – nevím.“
U4: „(Splněná očekávání od programu...) Zodpovědnost.“

Radost

Radost

U1: „(Program splňuje očekávání...) Určitě, mám každodenní přísun radosti, lásky a sám lásku dávám. Právě toto jsem od tohoto projektu očekával (...).“

U1: „(Chtěl se účastnit, protože...) A samozřejmě zpestření trestu.“

U1: „(Chtěl se účastnit, protože...) Radost“

Nová zkušenost

- U1: „(Chtěl se účastnit, protože...) Nikdy jsem psa neměl.“
U1: „(Chtěl se účastnit...) Určitě taky kvůli tomu, že to je možnost někomu hodně pomoci a zlepšit někomu život.“

Zájem o psy

- U4: „(Chtěl se účastnit, protože...) Mám rád psy, chovám je od dětství.“
U4: „Určitě. Jak jsem již psal, psy mám rád.“

Význam programu

Význam programu

Možnost podílet se na výchově vodícího psa

- U1: „Jsem ve výkonu trestu za ublížení na zdraví, takže jsem někomu ublížil a takhle někomu pomůžu.“
- U3: „(Konec programu bude znamenat...) Že jsem byl součástí projektu a měl jsem tu čest se osobně podílet.“

Činnost s kladným výsledkem

- U1: „(Účastnil by se znovu...) Ano určitě! Protože to byla super zkušenost, a ještě lepší výsledek.“
- U1: „Super pocit! Jak moje věnovaná láska, čas a chuť bude takhle znásobena kladným výsledkem.“
- U4: „Mám dobrý pocit, že jsem takto mohl pomoci a někdo z mé práce bude těžit.“

Možnost někomu pomoci

- U1: „Super pocit! Jak moje věnovaná láska, čas a chuť bude takhle znásobena kladným výsledkem.“
- U4: „Mám dobrý pocit, že jsem takto mohl pomoci a někdo z mé práce bude těžit.“

Dobrý pocit

- U1: „Super pocit! Jak moje věnovaná láska, čas a chuť bude takhle znásobena kladným výsledkem.“
- U1: „(Fenka znamenala...) Byl jsem pyšný, jak moje úsilí má viditelné výsledky!“
- U4: „Mám dobrý pocit, že jsem takto mohl pomoci a někdo z mé práce bude těžit.“

Lépe strávený trest

- U1: „Můj život se změnil hodně, protože jsem v trestu a mám fenku, takže trest je úplně jiný. Samozřejmě pozitivně.“
- U1: „(Program splňuje očekávání...) Určitě, mám každodenní přísun radosti lásky a sám lásku dávám (...) a také to splňuje moje očekávání.“

Dobře strávený čas

- U1: „(Největší změnu na konci programu vidí v...) Útek mi trest (...).“
- U1: „(Účastnil by se znovu...) Ano určitě! Protože to byla super zkušenost, a ještě lepší výsledek.“
- U1: „Odnáším si zažité příjemné období radosti a lásky.“
- U4: „(...) Výchova fenky mě bavila, byl to s nimi příjemně strávený čas, zábava (...).“
- U4: „(...) Byla mým zpestřením dne.“

Nároky na zodpovědnost

- U2: „Program mě naučil být zodpovědný.“
- U4: „(Program splňuje očekávání...) Zodpovědnost.“

Starosti

- U2: „(Každodenní život vypadá...) Moc se můj život nezměnil, jen mi přibily starosti (...). Vše hodnotím pozitivně.“
- U3: „(Co se ve vašem životě kvůli fence změnilo) Člověk musí vidět jen ty pozitivní věci, protože kdyby viděl jen ty negativní, tak se z toho zblázní.“
- U4: „(Každodenní život vypadá...) Nic se nezměnilo, ale starosti přibily (...).“

Náročnost

- U4: „(Výchova fenky...) (...) Zároveň to po práci bylo náročné.“

Zdravotní problémy

- U1: „Starosti mi dělá jen, aby nesnědla něco špatného (jed na myši atd.)“
- U2: „Mám starost kvůli kožním zdravotním problémům (...).“
- U4: „Starosti ano kvůli zdravotním problémům.“

Povinnosti

- U1: „Změnit návyky – určitě, na začátku, když byla Utah malá, tak v noci vstávat a venčit ji.“
U3: „Tlapka v dlani mi přináší možnost sbírat hovínka (...).“

INTERAKCE S FENKOU

INTERAKCE S FENKOU

Projevy náklonnosti

Projevy náklonnosti

Projevy náklonnosti od fenky

Projevy náklonnosti od fenky

- U1: „Tolik lásky, co mi dává (...) Všude je se mnou.“
U2: „(Fenka svůj vztah k respondentovi projevuje...) Pozitivní, radost, chce si hrát/mazlit.“
U3: „(Vztah fenky k odsouzenému a jak ho projevuje...) Normální.“
U4: „(Fenka svůj vztah k respondentovi projevuje...) Radost, mazlení.“

- U1: „(Nejraději vzpomíná na...) (...) jakou mě opětovala lásku, která byla hodně znát, 2x se mnou spala v posteli a poslouchala na slovo.“
U1: „(Silné/slabé stránky, ka dyž se rozloučili...) (...) Až ve chvíli, kdy jsem ji na vořítku předal a měla být odvedena, tak nechtěla.“

Vítání

- U1: „(Nejraději vzpomíná na...) Nejraději vzpomínám, jak mě vítala, když jsem přišel z práce (...).“
U4: „Rád vzpomínám na to, jak mě vítala, když jsem přišel z práce, těšila se na mě, byla ze mě nadšená.“

Soustavný kontakt

- U1: „(...) Všude je se mnou.“
U2: „(Fenka se dožaduje pozornosti...) Nemá moc času na dožadování, protože pozornost má pořád.“
U3: „Když nechce mou pozornost, tak chci já její.“
U4: „(Fenka se dožaduje pozornosti...) Čas není, pozornost jí dáváme pořád.“

Hra se fenkou

- U1: „(Každodenní péče o fenku...) (...) Většinou dopoledne je hravá, tak si s ní hrajeme (...).“
- U2: „(Fenka svůj vztah k respondentovi projevuje...) (...) chce si hrát/mazlit.“
- U3: „Každý si hraje se psem a já nejsem žádná výjimka.“

Aport

- U2: „(Každodenní život vypadá...) Moc se můj život nezměnil, jen mi přibily starosti (...). Vše hodnotím pozitivně.“
- U3: „(Co se ve vašem životě kvůli fence změnilo) Člověk musí vidět jen ty pozitivní věci, protože kdyby viděl jen ty negativní, tak se z toho zblázní.“
- U4: „(Každodenní život vypadá...) Nic se nezměnilo, ale starosti přibily (...).“

Provokování

Provokuje fenka

- U1: „A co mě nebaví je, když si začne hrát s mojí rukou, bolí to (smajlík).“

Provokuje účastník

- U2: „Nemá ráda, když ji provokuju, pak na mě štěká a kouše. (...). Tak ji přestanu provokovat.“
- U4: „(Když si fenka hraje, tak respondent...) Provokace.“

Provokace mimo hru

- U1: „Pozornosti se dožaduje, když mě každé ráno budí a chce jít ven.“

Mazlení

- U1: „(Fenka nemá ráda...) Moc se nemazlí, ráda má svůj prostor, takže když si k ní lehnu a začnu se s ní mazlit, tak po chvíli se zvedne a jde si někde lehnout. Je to její povaha, tak to respektuju.“
- U2: „(Fenka svůj vztah k respondentovi projevuje...) Pozitivní, radost, chce si hrát/mazlit.“
- U4: „(Fenka svůj vztah k respondentovi projevuje...) Radost, mazlení.“

Každodenní péče

- U1: „(Každodenní péče o fenku...) Ráno v 5:50 ji pustím ven. Většinou dopoledne je hravá, tak si s ní hrajeme. 10:00 první jídlo, potom je hodinu v klidu. Po obědě jdeme na procházku do lesa. 15:00 druhé jídlo, zase s hodinou klidu. Odpoledne po klidu běhá venku s druhou fenkou. Večer, spíš každý druhý večer kartáčování. Poslední jídlo ve 20:00, pak už je na baráku.“
- U1: „(Nové zkušenosti...) když byla Utah malá, tak v noci vstávat a venčit ji.“
- U1: „Pozornosti se dožaduje, když mě každé ráno budí a chce jít ven.“
- U2: „(Každodenní život vypadá...) (...) jen mi přibily starosti. A péče o fenku cca 3 h.“
- U3: „(Každodenní péče o fenku...) Je to různé.“
- U4: „(Každodenní péče o fenku...) (...) starosti přibily. Asi 3,5 h.“

Procházky

- U1: „(Každodenní péče o fenku...) (...) Po obědě jdeme na procházku do lesa (...).“
- U1: „Na procházkách, ale i v areálu otevřené věznice mě baví učení nových povelů, protože výsledek je k nezaplacení.“
- U1: „Na vycházce jí házím klacek nebo míček (...).“
- U2: „Chodíme na procházky, házím jí aport. Baví mě to.“
- U4: „(Hrají si spolu...) Procházka, aport.“

Učení a výchova

Pamlsková metoda

- U1: „(...) a učil jsem jí to samozřejmě na pamlsky.“
- U2: „Používám odměny či nedostání odměny, reaguje dobře.“
- U3: „Spíše používám odměny.“
- U3: „(Problémy při učení něčeho nového...) Ne. Když nějaké byly, tak motivace se vždy našla, třeba pamlsek.“
- U4: „Vždy odměny, ale když neposlechne, tak odměna není.“

Dobry pocit z usili a vysledku

- U1: „(Fenka zmenila zivot v...) A take vysledek toho casu, který jsem do ni vložil, což se mi určité promítne v životě.“
- U1: „Na procházkách, ale i v areálu otevřené věznice mě baví učení nových povelů, protože výsledek je k nezaplacení.“

Problémy

Rozmazlování

- U2: „(Díky projektu se musel naučit...) (...) Omezit jsem musel takovou tu lásku, protože nevidomí ho nebudou mít na hraní, ale na pohyb v civilním životě. Hlavně jsem musel omezit spát se psem v posteli atd.“
- U2: „Někdy nejsem dostatečně důrazný (např. povoluji jí lehat si na gauč, do postele atd.). Chyby se nedaří napravovat.“
- U3: „Proč ne? Všechno mě baví, hlavně když ji můžu rozmazlovat.“

Důraznost účastníka

- U2: „(Díky projektu se musel naučit...) Musel jsem se naučit být důrazný, aby pes se naučil a pochopil, co něm chci (...).“
- U2: „Někdy nejsem dostatečně důrazný (např. povoluji jí lehat si na gauč, do postele atd.). Chyby se nedaří napravovat.“
- U4: „(Chyby ve výchově...) Někdy nejsem důrazný.“
- U4: „(Díky projektu se musel naučit...) Důraznost.“

Nervozita fenky

- U2: „(Problémy při učení fenky...) V některých situacích je nervózní, asi neví, co se po ní chce. Snažím se, aby situaci pochopila. Zkoušíme nové varianty.
- U4: „(Problémy při učení fenky...) Nervozita. Zkoušíme to vždy nějak jinak, aby to pochopila.“

Zkoušení různých variant

- U2: „(Problémy při učení fenky...) V některých situacích je nervózní, asi neví, co se po ní chce. Snažím se, aby situaci pochopila. Zkoušíme nové varianty.
- U4: „(Problémy při učení fenky...) Nervozita. Zkoušíme to vždy nějak jinak, aby to pochopila.“

Fenka nezná město

- U1: „A slabá stránka, že nezná město.“
- U1: „Strach a neposlušnost vždy ve městě, protože ve městě byla jen párkrát.“
- U1: „(Problémové chování v některých situacích...) Neřeším, protože vycházky máme stopnuté kvůli Covid19, takže ani do práce si ji vzít nemůžu, protože nechodíme, ani do města nemůžeme.“

Chyby dělá každý

- U3: „(Problémové chování v některých situacích...) Tak dělají to všichni psi a z různých důvodů.“
- U3: „(Chyby ve výchově...) Každý dělá chyby, někdo si je přizná a dělá vše pro nápravu a někdo si je nepřizná a dělá samé chyby dál.“

Řešení problémů

- U3: „(Problémové chování řeší...) Já jsem skoro vždycky klid^{as}, takže klidným rozumem.“
- U3: „(Problémy při učení něčeho nového...) Ne. Když nějaké byly, tak motivace se vždy našla, třeba pamlsek.“

Porada

- U1: „Když jsem ji učil něco nového, tak jsem se o tom pobavil s místním psovodem a ten mi poradil, jak na to (...).“
- U1: „(Problémy při učení fenky...) Právě proto, aby se mi tohle nestalo, jsem se předem poradil.“
- U3: „Když přijde nějaký problém, řešíme to s kolegou.“

Slabé stránky ve výchově

U1: „(Silné/slabe stránky, když se rozloučili...) Loučení bylo hodně rychlé, spíš žádné. Až ve chvíli, kdy jsem ji na vodítku předal a měla být odvedena, tak nechtěla.“

U4: „Slabé (stránky) – měla svou hlavu, občas běžela pryč.“

VZTAH K FENCE

VZTAH K FENCE

Charakterizování fenky

Charakterizování fenky

U1: „(Fenku by nejvíce pochválil za...) Pochválil bych ji, jak je šikovná, poslušná a

Partnerka

Partnerka/part'ák

U1: „Tolik lásky, co mi dává, mi dávala naposledy holka, co mě milovala.“

U3: „Bydlíme odděleně, jako manželé po 50 letech.“

U1: „(Fenka znamenala...) Byla můj part'ák i kamarád.“

U1: „Zodpovědnost „životního part'áka“, který nesoudí (...).“

U4: „Měl/mám ji rád. Někdy víc než přítelkyni (smajlík) (...).“

Chytrá a učenlivá

U2: „Fenka je chytrá a velmi rychle se učí nové věci, to je její silná stránka.“

U4: „Chytrá a rychle se učí.“

Poslušná

Poslušná

U1: „(Fenka znamená...) (...) taky jsem pyšný na to, co jsem ji všechno naučil a jak mě poslouchá (...).“

U1: „Radost mi dělá, jak dobře poslouchá (...).“

U1: „Pochválit za to, že poslouchá jen mě.“

U3: „Že poslouchá mi dělá radost.“

U1: „(Nejraději vzpomíná na...) (...) a poslouchala na slovo.“

U1: „(Fenku by nejvíce pochválil za...) Pochválil bych ji, jak je (...) poslušná a (...).“

U4: „Silné (stránky) – uměla povely, které jsem ji učil.“

Oblíbené věci

U1: „(Fenka má ráda...) Činnosti – (...) a chodit ven. Osoby má ráda všechny (...).

U1: Ráda má svůj prostor, takže (...) po chvíli (...mazlení...) se zvedne a jde si někam lehnout.“

U2: „(...) ráda spí.“

Hra

U2: „Nejraději si hraje (...).“

U4: „Oblíbené – hraje si.“

Hraní s lidmi

U1: „Na vycházce jí házím klacek nebo míček, ona mi ho vždycky donese (...).“

U1: „Většinou dopoledne je hravá, tak si s ní hrajeme (...).“

U2: „(Fenka svůj vztah k respondentovi projevuje...) (...) chce si hrát (...).“

Hraní fenek mezi sebou

Jídlo

U2: „Odpoledne po klidu běhá venku s druhou fenkou (...).“

U3: „Nevím, ale podle mě si ráda hraje

U1: „(Fenka má ráda...) Činnosti – jídlo (...).“

U2: „(...) ráda jí (...).“

Neoblíbené věci

U1: „(Fenka nemá ráda...) Moc se nemazlí, ráda má svůj prostor, takže když si k ní lehnu a začnu se s ní mazlit, tak po chvílce se zvedne a jde si někam lehnout. Je to její povaha, tak to respektuju.“

U2: „Nemá ráda, když ji provokuju, pak na mě štěká a kouše. (...) Tak ji přestanu provokovat.“

Změna oproti začátku

Vyrostla

U1: „(Největší změnu na konci programu vidí v...) Jak vyrostla za 9 měsíců.“

U4: „(Největší změnu na konci programu vidí v...) ... Na konci byla mnohem (...) a větší.“

Lépe vychovaná

U4: „(Největší změnu na konci programu vidí v...) Samozřejmě, změnu v jejím chování – na konci byla mnohem vychovanější a větší.“

U4: „Silné (stránky) – uměla povely, které jsem ji učil.“

Vytvoření vazby

Vytvoření vazby

U1: „Radost mi dělá, jak (...) a je na mě vázaná (...).“

U1: „Můj život se změnil hodně, protože jsem v trestu a mám fenku, takže trest je úplně jiný. Samozřejmě pozitivně.“

U1: „Jediná chyba je, že půjdeme od sebe.“

U2: „(Největší radost...) To, že fenku mám.“

U2: „(Co se kvůli fence změnilo...) Vše hodnotím pozitivně“

U1: „Pyšný jsem byl také na to, jak jsme byli na sebe viditelně vázání.“
U1: „(Vzpomíná negativně na...) Negativní je akorát její odchod.“
U1: „(Fenku by nejvíce pochválil za...) Pochválil bych ji, jak je šikovná, poslušná a krásná.“
U4: „(Vzpomíná negativně na...) (...) Na nic negativně.“
U4: „Pochválil bych ji za to, že vůbec byla.“

Zvyknutí si

U1: „(Změna oproti začátku...) Zvykli jsme si na sebe.“
U2: „(Budoucí rozloučení vnímá...) Strašně, zvykl jsem si na ni (...).“
U4: „(Budoucí rozloučení vnímá...) Těžko, zvykl jsem si na ni.“

Respektování

U1: „(Fenka nemá ráda...) Moc se nemazlí, ráda má svůj prostor, takže když si k ní lehnu a začnu se s ní mazlit, tak po chvílce se zvedne a jde si někam lehnout. Je to její povaha, tak to respektuju.“
U2: „Nemá ráda, když ji provokuju, pak na mě štěká a kouše. (...) Tak ji přestanu provokovat.“
U3: „Jestli má nějakou silnou stránku, nebo slabou, to podle mě nezáleží, mám ji rád takovou, jaká je.“

Dávání lásky

Dávání lásky

U1: „(Program splňuje očekávání...) Určitě (...) sám lásku dávám (...).“
U1: „(...) A ta oboustranná láska je k nezaplacení.“
U3: „(Fenka znamená...) Lásku nepotřebují jen lidi, ale potřebují ji i zvířata.“
U3: „Proč ne? Všechno mě baví, hlavně když ji můžu rozmazlovat.“

U1: „(Nejraději vzpomíná na...) ... jakou mě opětovala lásku, která byla hodně znát (...).“
U4: „Měl/mám ji rád. Někdy víc než přítelkyni (smajlík) (...).“

Dostávání lásky

Dostávání lásky

- U1: „(Program splňuje očekávání...) Určitě, mám každodenní přísun (...) lásky (...).“
- U1: „(...) A ta oboustranná láska je k nezaplacení.“
- U1: „Tolik lásky, co mi dává, mi dávala naposledy holka, co mě milovala.“

Důvěra

U1: „(Nejraději vzpomíná na...) Nejraději vzpomínám, jak mě vítala, když jsem přišel z práce. Jakou mě opětovala lásku, která byla hodně znát. 2x se mnou spala v posteli a poslouchala na slovo.“

U1: „Odnáším si zažité příjemné období radosti a lásky.“

U4: „Rád vzpomínám na to, jak mě vítala, když jsem přišel z práce, těšila se na mě, byla ze mě nadšená. Na nic

U1: „(Odnáší si...) Zkušenost, že pes je tak věrné zvíře, až to předčilo moje očekávání.“

U1: „Zodpovědnost „životního parťáka“, který nesoudí a věříme si od začátku (...).“

Podpora sebedůvěry

U1: „(Fenka znamenala...) ...sebedůvěra chodící pořád se mnou.“

U1: „(Největší změnu na konci programu vidí v...) ... Pohled ostatních na mě samého ohledně výsledku výchovy psa (...).“

Hrdost na práci s fenkou

Hrdost na práci s fenkou

- U1: „(Fenka znamená...) (...) taky jsem pyšný na to, co jsem ji všechno naučil a jak mě poslouchá (...).“
- U1: „Pochválit za to, že poslouchá jen mě.“
- U1: „Utah už všechno, co jsem ji měl naučit, umí, takže vše mi s ní jde opravdu dobře.“
- U1: „Na vycházce jí házím klacek nebo míček, ona mi ho vždycky donese (...).“
- U2: „Jde mi učit fenku novým věcem.“

U1: „(Fenka znamenala...) Byl jsem pyšný, jak moje úsilí má viditelné výsledky!“

U1: „Pyšný jsem byl na to, jak jsem ji vychoval (...).“

U1: „Pyšný jsem byl také na to, jak jsme byli na sebe viditelně vázaní.“

Hrdost na poslušnost

U1: „(Nejraději vzpomíná na...) ... a poslouchala na slovo.“

U1: „Pyšný jsem byl na to, jak (...) a na slovo poslouchala jen mě (...).“

U4: „(Nejvíce pyšný ohledně fenky...) viz předchozí otázka; tzn. silné (stránky) – uměla povely, které jsem ji učil.“

Zábava a radost

U2: „Chodíme na procházky, házím jí aport. Baví mě to.“

Všechno ohledně fenky je oblíbené

U2: „(Preferované činnosti – mazlení, hra, procházky, učení) Baví mě všechno.“

U2: „Ke slabým stránkám mě nic nenapadá.“

U2: „(Problémové chování v některých situacích...) Nic.“

U3: „Proč ne? Všechno mě baví, hlavně když ji můžu rozmazlovat.“

U4: „(Preferované činnosti – mazlení, hra, procházky, učení) všechno.“

Vztah

U1: „Radost mi dělá, jak (...) a je na mě vázaná (...).“

U2: „(Největší radost...) To, že fenku mám.“

U3: „Proč ne? Všechno mě baví, hlavně když ji můžu rozmazlovat.“

Každodenní radost

U1: „(Fenka znamená...) Každodenní radost (...).“

U1: „(Program splňuje očekávání...) Určitě, mám každodenní přísun radosti, lásky (...)

U2: „(Fenka znamená...) Každodenní radost, pozitivní prvek každého dne.

U4: „(Fenka znamená) Každý den s ní je radost.“

Poslušnost a učení

- U1: „Radost mi dělá, jak dobře poslouchá (...).“
U1: „Na procházkách, ale i v areálu otevřené věznice mě baví učení nových povelů, protože výsledek je k nezaplacení.“
U3: „Že poslouchá mi dělá radost.“

Změna ve vztahu oproti začátku

Beze změny

- U2: „(Změna oproti začátku...) Nic.“
U3: „(Změna oproti začátku...) Když mě byla svěřena v srpnu, tak se nic nezměnilo. Znali jsme se už od května.“
U4: „(Změna oproti začátku...) Nic.“

Se změnou

- U1: „(Změna oproti začátku...) Zvykli jsme si na sebe.“
U1: „(Nové zkušenosti...) když byla Utah malá, tak v noci vstávat a venčit ji.“

Odloučení od fenky

Odloučení od fenky

Vytěsnění myšlenek na budoucí odloučení

- U1: „(Budoucí rozloučení vnímá...) Zatím nijak zvláště, spíš na to ani nemyslím.“
U2: „I když od začátku projektu vím, že to skončí, nějak si to nechci připustit, že se budu muset rozloučit (...).“

Pocit, že fenka zůstane nastálo

U2: „(...) Psa beru, jako kdyby mi zůstal nastálo.“
U2: „(Budoucí rozloučení vnímá...) (...) zvykl jsem si na ni a přijde mi, jako kdyby byla moje nastálo.“

Negativní pocity ohledně odloučení

Negativní pocity ohledně odloučení

U1: „Jediná chyba je, že půjdeme od sebe.“
U2: „(Budoucí rozloučení vnímá...) Strašně (...).“
U4: „(Konec programu bude znamenat...) Smutek.“

U1: „Ufff... Nerad na to vzpomínám (...).“
U1: „Odešel i kus součásti mého životního období.“
U1: „(Vzpomíná negativně na...) Negativní je akorát její odchod.“
U4: „Myslel jsem, že to bude dobrý, ale pak jsem měl několik snů s Cairou po jejím odchodu a bylo to smutné!“

Obtížné loučení

U2: „(...) Bude to složitě loučení (...).“
U3: „(Budoucí rozloučení vnímá...) Bude to těžké, ale půjde to. bydlíme od září odděleně.“
U4: „(Budoucí rozloučení vnímá...) Těžko, zvykl jsem si na ní.“

Stesk

U1: „Stýská se mi moc a určitě ji navštívím.“
U4: „Stýská se mi po ní a mám myšlenky na nového (pořízení) psa (...).“
U4: „Ano stýská! (...).“

Lítost, že nestihli více

U1: „Pyšný jsem byl na to, jak (...). A kdybych mohl, klidně bych ji toho naučil více, jen tohoto mi je trošku líto.“
U4: „(...) Lituji, že musela odejít dřív.“

Vyrovňávání se s budoucím odloučením

Vyrovňávání se s odloučením

- U2: „I když od začátku projektu vím, že to skončí, nějak si to nechci připustit (...).“
U3: „(Budoucí rozloučení vnímá...) Bude to těžké, ale půjde to. Bydlíme od září oddělně.“

- U1: „Částečně jsem na to byl připraven, protože i proto jsem do projektu šel, že jí budu mít jako na určitou dobu.“
U4: „Myslel jsem, že to bude dobrý, ale pak jsem měl (...).“
U4: „Stýská se mi po ní a mám myšlenky na nového (pořízení) psa.“

Návštěva fenky v budoucnu

- U1: „Stýská se mi moc a určitě ji navštívím.“
U1: „(...) Utah budu určitě chtít vidět.“
U4: „(Každodenní radost po odchodu fenky...) (...) Také se těším, že ji v brzké době navštívím.“

Vzpomínání na fenku

- U1: „(Nejraději vzpomíná na...) Nejraději vzpomínám, jak mě vítala, když jsem přišel z práce. Jakou mě opětovala lásku, která byla hodně znát. 2x se mnou spala v posteli a poslouchala na slovo.“
U4: „Rád vzpomínám na to, jak mě vítala, když jsem přišel z práce, těšila se na mě, byla ze mě nadšená. Na nic negativně.“

ZMĚNA ÚČASTNÍKA

ZMĚNA ÚČASTNÍKA

Promítnutí zkušeností

Zkušenosti se nepromítají

- U3: „(Zkušenosti se promítají...) Ne.“
U3: „(Fenka změnila život...) Nevím o tom.“
U3: „(Díky projektu se musel naučit...) Ne. Zažil jsem povinnou vojenskou docházku, kde jsem byl zařazen do oboru strážný – psod.“
U3: „Tlapka v dlani mi přináší možnost sbírat hovínka. Očekával jsem od projektu více školení ohledně výchovy a výcviku psů s možností rekvalifikace kurzu v tomto oboru. Co nespěluje – nevím.“

Zkušenosti se promítají

- U1: „(Zkušenosti se promítají...) Víc uklízím.“
U1: „(Fenka změnila život v...) A také výsledek toho času, který jsem do ní vložil, což se mi určitě promítne v životě.“
U2: „(Zkušenosti se promítají...) Určitě („zkušenosti z“) projektu se mi nějakým způsobem promítly do života.“
U4: „(Zkušenosti se promítají...) Něco se mi určitě promítlo.“

Zodpovědnost

Zodpovědnost

- U1: „(Nové zkušenosti...) Určitě, jsem zodpovědnější.“
U1: „(Fenka změnila život v...) Určitě, změnila moji zodpovědnost.“
U2: „Program mě naučil být zodpovědný.“
U4: „(Program splňuje očekávání...) Zodpovědnost.“

- U1: „Zodpovědnost „životního partáka“, který nesoudí a věříme si od začátku. A budoucí čas, který jsem musel mít naplánovaný (...).“

Každodenní návyky

Změna návyků

- U1: „(Nové zkušenosti...) Změnit návyky – určitě, na začátku, když byla Utah malá, tak v noci vstávat a venčit ji.“
U1: „(Zkušenosti se promítají...) Víc uklízím.“
U1: „(Každodenní péče o fenku...) Ráno v 5:50 ji pustím ven. Většinou dopoledne je hravá, tak si s ní hrajeme. 10.00 první jídlo (atd.).“

Beze změny, ale se starostmi

- U2: „(Každodenní život vypadá...) Moc se můj život nezměnil, jen mi přibily starosti (...). Vše hodnotím pozitivně.“
- U4: „(Každodenní život vypadá...) Nic se nezměnilo, ale starosti přibily (...).“

Práce na změně

Změna fenky – změna účastníka

- U1: (Očekává, že se získané zkušenosti nějak promítnou do života na svobodě) „Když na sobě budu pracovat ve změně nějaké vlastnosti tak jako u psa, i u mě pomalu a časem to přinese úspěch.“
- U1: „(Uvědomil si díky fence...) Tak jako u ní, vytrvale a pomalu jde naučit i přenaučit cokoli a úspěšně.“
- U1: „(Zodpovědnost po odchodu fenky se promítá...) Určitě ano, teď ani ne, ale do budoucna, až mě propustí, se to určitě promítne.“
- U1: „(Největší změnu na konci programu vidí v...) ... Pohled ostatních na mě samého ohledně výsledku výchovy psa (...).“

Orientace na vlastní cíle

- U4: „(Získané zkušenosti se promítnou...) A budu se v životě víc soustředit na své cíle -> práce, bydlení, vztah s přítelkyní...“
- U4: „(Zodpovědnost po odchodu fenky se promítá...) Výchova psa mě pouze utvrdila v mém záměru vést zodpovědný, spořádaný život. Chci jít za svým cílem a nenechat se ovlivnit nástrahami.“

Přístup k výchově/výcviku

Přístup k výchově/výcviku

- U1: „Naučit jsem se musel spoustu věcí, protože jsem zkušenosti se psem nikdy neměl a na výchovu jsem chtěl být připraven.“
- U1: „(Fenka změnila život v...) (...) A také výsledek toho času, který jsem do ní vložil, (...)“
- U1: „(Problémy při učení fenky...) Právě proto, aby se mi tohle nestalo, jsem se předem poradil.“

Větší důraznost

- U2: „(Díky projektu se musel naučit...) Musel jsem se naučit být důrazný, aby pes se naučil a pochopil, co něm chci. Omezit jsem musel takovou tu lásku, protože nevidomí ho nebudou mít na hraní, ale na pohyb v civilním životě. Hlavně jsem musel omezit spát se psem v posteli atd.“
- U4: „(Díky projektu se musel naučit...) Důraznost.“

Přístup k pořízení psa

- U1: „(Největší změnu na konci programu vidí v...) (...) Řešení, kdybych žil sám nebo se tak cítil. Pořídil bych si psa.“
- U1: „(Věnovat se psům po propuštění...) Jen kdybych byl sám nebo jít do projektu v civilu, mít psa jen na socializaci.“
- U4: „Do budoucna chci místo psa fenku (doteď jsem měl jen psy-kluky).“
- U4: „Stýská se mi po ní a mám myšlenky na nového (pořízení) psa.“

Zájem o účast na výchově vodících psů

- U1: „(Věnovat se psům po propuštění...) Jen kdybych byl sám nebo jít do projektu v civilu, mít psa jen na socializaci.“
- U4: „Uvažuji po propuštění si vzít do dočasné péče/výchovy dalšího vodícího psa (fenku).“

Zájem věnovat se důkladněji výchově vlastních psů

U4: „(Získané zkušenosti se promítnou...) Na výchovu psů už pohlížím jinak. Svého budoucího psa budu důkladněji více cvičit než předchozí psy. Vyhradím si na to více času (...).“

U4: „(Díky fence si uvědomil...) Ve výchově psů budu důslednější.“

Změna po odchodu fenky

Více volného času

U1: „Mám volný čas.“

U4: „(...) Den je teď míň naplněný“

Jiné zdroje radosti

U1: „(Každodenní radost po odchodu fenky...) Cvičení v posilovně.“

U4: „(Každodenní radost po odchodu fenky...) ... Také se těším, že ji v brzké době navštívím.“

Orientace na vlastní cíle

U1: „(Každodenní radost po odchodu fenky...) Bližící se konec trestu.“

U4: „(Každodenní radost po odchodu fenky...) Těšení se domů.“

Příloha VIII. Kvalitativní analýza kategorického systému

Tato příloha je rozdělena na kapitoly interpretující koncepty a vztahy zachycené v kategorickém systému. Stejně jako tento systém, vznikla na základě dílčích kvalitativních analýz 1. a 2. vlny a jejich následné analýzy – s využitím metody vytváření trsů, zachycení vzorců a kontrastování. Nadpisy, podnadpisy a názvy v této podkapitole odpovídají hlavním tématům, kategoriím či podkategoriím zachyceným v kvalitativní analýze – struktura prezentace výsledků tedy kopíruje jednotlivé segmenty kategorického systému.

1 Náhled na program

Výroky týkající se samotného programu lze tematicky rozlišit na oblast očekávání od účasti a na význam programu pro účastníky, které byly zachyceny v obou vlnách analýzy. Obsahově na sebe ale navazovaly pouze částečně, což je poměrně překvapující obzvláště v případě očekávání.

1.1 Očekávání od účasti

Účastníci do programu vstupovali s očekáváním radosti, plynoucí z přítomnosti fenky, a určité náročnosti, pojící se s její výchovou. 3 ze 4 respondentů tedy předpokládali, že na ně v rámci projektu budou kladeny především jisté nároky, ať už v podobě zodpovědnosti či jiných obtížností vyplývajících z výchovy budoucího vodícího psa. U3 poté dokonce přímo uvedl, že původně očekával i možnost rekvalifikace v oboru, což ale obdobné projekty výchovy budoucích asistenčních psů typicky nezprostředkovávají, ačkoli existují výjimky (např. Minton et al. 2015). Pouze U1 oproti tomu vypověděl, že do programu šel hlavně kvůli přísunu každodenní radosti a oboustranné lásky, vyplývající z kontaktu se psem. Hlavním důvodem pro jeho participaci byla tedy samotná příležitost zažívat radost díky interakcím s živou bytostí, přičemž je vhodné připomenout, že U1 nikdy před tím žádné zvíře nevlastnil. Ačkoli tedy pouze U1 od programu očekával především možnost prožívat radosti díky vztahu se psem, vytvoření vazby ke svěřeným fenkám lze pozorovat u všech 4 respondentů.

Při druhém vyplnění dotazníků, U1 vypověděl, že od projektu očekával přísun radosti a zpestření trestu, což odpovídá i jeho tvrzením zachyceným v 1. vlně. Zbylé výroky tohoto respondenta se poté týkaly především nových zkušeností – psa nikdy před tím neměl, stejně jako se poprvé podílel na výchově vodícího psa a měl tak možnost někomu pomoci zlepšit život. Lze připomenout, že pro všechny respondenty tento projekt představoval první zkušenost svého druhu. U4, který v 1. vlně očekával, že mu program přinese zodpovědnost, nyní jako důvod participace uvedl zájem o psy, neboť má tato zvířata rád a chová je již od dětství. Ačkoli je potom pravděpodobné, že očekával více zodpovědnosti právě i díky určitým zkušenostem s chovem psů, výslovně o ní tentokrát nehovořil. Ve světle toho, že má psy rád a dlouhodobě je chová, lze usuzovat, že mu kontakt s nimi přináší radost, což podporují i jeho tvrzení v předcházející analýze. Přestože je tedy pravděpodobné, že právě i tento přínos mohl od projektu čekat, výslovně to nikde nezmiňuje.

1.2 Význam programu pro účastníky

Význam programu účastníci spatřovali v možnosti podílet se na výchově vodícího psa, ve zlepšení průběhu výkonu trestu a v tom, že klade nároky na jejich zodpovědnost. Srovná-li

se tato nadřazená kategorie s původními očekáváními respondentů, je patrné, že se překrývají pouze částečně. V analýze 2. vlny se pak jednalo o zprostředkování činnosti s kladným výsledkem a dobře strávený čas, které obsahově v mnohém odpovídaly zjištěním 1. analýzy a v něčem splňovaly i nároky respondentů.

Možnost podílet se na výchově vodícího psa

Význam možnosti podílet se na výchově vodícího psa zmiňují U1 i U3, avšak každý v trochu jiném kontextu. Zatímco U1 hovořil především o pomoci jiné osobě a vztahoval ji ke spáchanému trestnému činu („někomu jsem ublížil a takhle někomu pomůžu“), U3 vnímal participaci na takovém projektu jako určitou formu pocty. Jeho výroky ohledně tohoto tématu jsou nicméně v 1. vlně pro hlubší interpretaci nedostačující, přičemž U3 již nebyl přítomen v době provedení 2. vlny výzkumu. Není tak možné určit, zda je tento respondent hrdý na to, že se mohl podílet na výchově vodícího psa a pomoci tak jinému člověku, jestli v něm čest vzbuzuje něco jiného, nebo byl tento výrok myšlen lehce ironicky, protože ani to nelze zcela vyloučit ve světle dalších účastnických tvrzení.

Z výpovědí respondentů U1 a U4 v 2. vlně lze usoudit, že pro ně výchova vodícího psa představovala činnost s kladným výsledkem, který oba účastníci spatřovali v možnosti pomoci jinému člověku. Tento aspekt byl přitom již zaznamenán ve výroci U1 v 1. vlně, přičemž je z ní mimo jiné zřejmé, že U1 tento pozitivní výsledek spatřoval i přímo ve výchově fenky („baví učení nových povelů, protože výsledek je k nezaplacení“). Oba účastníci 2. vlny rovněž vypověděli, že jim možnost pomoci někomu jinému přinesla dobrý pocit, přičemž U1 při obou příležitostech hovořil o tom, že je na výsledky svého úsilí pyšný.

Lépe strávený trest

Tématika lépe stráveného trestu poté sestávala pouze z odpovědí U1 a zároveň odpovídala očekáváním, s nimiž účastník do programu přicházel, což také on sám výslovně dokládá svým tvrzením („právě toto jsem od tohoto projektu očekával a také to splňuje moje očekávání“). Kromě toho, že ve fence dostal příležitosti prožívat vřelý vztah s jinou bytostí, její přítomnost dokázala ovlivnit i účastnicko vnímání průběhu výkonu trestu. Ačkoli pouze U1 tuto skutečnost výslovně zmiňuje, lze předpokládat, že určitý vliv na každodenní podmínky trestu se projevil i u zbývajících účastníků, neboť s výjimkou U3 fenku svorně označovali za zdroj každodenní radosti. Tomu odpovídá i oblast dobře stráveného času zachycená v analýze 2. vlny – U1 v obou případech výslovně vypovídá, že se díky projektu pozitivně změnilo jeho vnímání průběhu trestu, o němž při později dodal, že mu rychleji utekl. Tato skutečnost pravděpodobně souvisela nejen s vytvořením vazby k fence, o níž tento respondent opakovaně hovořil v obou analýzách, ale též s tím, že jej bavilo fenku vychovávat a učit novým věcmi, přičemž ho motivoval viditelný výsledek práce, na nějž byl hrdý. Dobře strávený čas nicméně fenky zprostředkovávaly oběma respondentům 2. vlny – např. U1: „příjemné období radosti a lásky“, „super zkušenost“, stejně jako U4: „byla mým zpestřením dne“, „byl to s nimi příjemně strávený čas, zábava“. Z těchto výroků je patrné, že respondentům kontakt s fenkou přinášel zábavu a radost, což odpovídá i dalším konceptům zachyceným ohledně interakcí s fenkou v 1. analýze.

Nároky na zodpovědnost

Význam programu v neposlední řadě představovaly i nároky na zodpovědnost účastníků, což U2 a U4 výslovně uvádějí ve svých výpovědích. Tyto nároky spočívaly především ve starostech a povinnostech, které se pojily s péčí o fenku. Vliv na zodpovědnost dokládá i skutečnost, že si všichni respondenti kromě U3 připadali v důsledku programu zodpovědnější. Požadavek zodpovědnosti se částečně překrývá s náročností, jíž účastníci od programu očekávali, zejména U4 výslovně vypověděl, že určitou zodpovědnost od programu očekával a také se mu skutečně dostala. Na druhou stranu, U2 a U3 si představovali spíše jiný druh náročnosti spojený se samotnou výchovou/výcvikem psa. Ačkoli U3 vypovídá, že neví, co program nesplňuje, ve stejném výroku tvrdí, že od něj očekával vyšší náročnost („Tlapka v dlani mi přináší možnost sbírat hovínka. Očekával jsem od projektu více školení ohledně výchovy a výcviku psů s možností rekvalifikace kurzu v tomto oboru. Co nesplňuje – nevím.“). I ve světle dalších výroků tohoto respondente se zdá, že U3 celkově nepociťuje, že by mu program přinesl něco nového a prožívá výchovu méně intenzivně.

Ohledně starostí, U2 i U4 vypověděli, že se toho s ohledem na průběh každodenního života příliš nezměnilo, ale přibýly jim starosti. Oba tyto účastníci fenku zároveň vnímali jako každodenní radost, budoucí loučení nahlíželi negativně a považovali je za obtížné. Lze proto usuzovat, že prožívané starosti nepřevážily nad pozitivy, která respondentům přinášel vztah s fenkou – U2 také vzápětí dodává, že změnu hodnotí pozitivně navzdory větším starostem. U3 na otázku, co se v jeho životě kvůli fence změnilo, odpověděl poměrně všeobecně, že se snaží vnímat spíše ty pozitivní věci než negativní. Ačkoli ani jednu kategorii blíže nespecifikoval, lze usuzovat, že mu s příchodem fenky přibýly určité starosti, které považoval za negativní. I u tohoto respondenta bylo nicméně zaznamenáno vytvoření určité vazby, přičemž budoucí odloučení označil za těžké – jako jediný ale zároveň dodal, že to nějakým způsobem půjde zvládnout. V rámci starostí byla identifikována ještě jedna menší podkategorie, a to starosti ohledně zdravotních problémů. U1 se obával, aby jeho fenka nesnědla něco špatného, což odkazuje na určitý pocit zodpovědnosti za její prospívání. U2 a U4 poté opatrovali stejnou fenku (Caira, FCR), která se potýkala s kožními zdravotními problémy, což jim v důsledku dělalo starosti a opět to naznačuje jistý pocit zodpovědnosti za její zdraví. Kromě toho se nároky na zodpovědnost projevovaly i v povinnostech, které museli účastníci vykonávat v souvislosti s každodenní péčí o fenku. Bližší charakter těchto úkonů je k dispozici v podkapitole 5.2.1.2; Každodenní péče, je však příhodné zmínit, že podrobný popis denního rozvrhu poskytl pouze U1.

V 2. vlně byl koncept očekávání zodpovědnosti rozveden pouze jediným vyjádřením U4 o tom, že vychovávat fenku bylo po práci náročné, což rozšiřuje jeho výrok z 1. vlny, že mu přibýly starosti a zodpovědnost. Z jeho tvrzení lze dále usoudit, že byl účastník zaměstnáván v rámci věznice nebo mu nakonec protiepidemická opatření alespoň na nějakou dobu umožnila pracovat mimo ni. Tomu by napovídaly i výsledky CABS, neboť kdy U4 zaškrtnl, že se zvířetem cestoval většinou (4 body), což představuje dvoubodový nárůst oproti prvnímu šetření.

2 Interakce s fenkou

Ohledně interakcí fenek a odsouzených byly zachyceny projevy vzájemné náklonnosti, každodenní péče nebo učení a výchova, včetně vznikajících problémů. Počet výroků popisujících interakce byl v 2. vlně výrazně nižší než v první, což se nicméně dalo očekávat, neboť fenky

byly v té době z péče opatrovníků již odebrány – spíše než na samotné interakce se tedy otázky 2. vlny soustředily na zpětné vnímání vztahu, na rozvoj vzorců zachycených v 1. vlně a na změnu respondentů.

2.1 Projevy vzájemné náklonnosti

V projevech vzájemné náklonnosti byly rozlišeny výroky týkající se projevů náklonnosti ze strany fenky, soustavného kontaktu mezi ní a opatrovníkem, hraní a mazlení. V 2. vlně poté byla zachycena výhradě tvrzení související s projevy náklonnosti od fenky.

Projevy náklonnosti od fenky

Kromě U3, všichni respondenti nastínili, jakým způsobem jim fenka dává najevo náklonnost. U2 a U4 vypověděli, že fenka má z jejich přítomnosti radost a chce se mazlit, zatímco U1 napsal, že mu dává lásku a je všude s ním. U2 řekl, že fenka projevuje náklonnost tím, že jej vyzývá ke hře. O provokaci v rámci hry hovořil i U1. Při 2. vlně otázek potom U1 i U4 vzpomínali na to, jak jim fenka projevovala náklonnost. U1 v tomto smyslu popisuje, že s ním 2x spala v posteli, o čemž se sice v 1. vlně nezmiňoval, hovořil o tom ale U2 především v kontextu rozmazlování fenky. U1 dále vypověděl, že ho fenka poslouchala na slovo a když měla být při předání odvedena na vodítku, nechtěla jít, což lze také chápat jako projevy její náklonnosti. Ohledně těchto projevů byla v 2. vlně dále identifikovaná menší podkategorie vítání. Oba účastníci hovořili o tom, že rádi vzpomínají na to, jak je fenky po příchodu z práce vítaly – U4 např. řekl, že se na něj fenka těšila a byla vždycky nadšená. Zmínka o přicházení z práce opět podporuje závěr, že se alespoň během části programu uvolnilo opatření zakazující docházet do zaměstnání mimo věznici.

Soustavný kontakt

Všichni respondenti uvedli, že jsou se svěřenými fenkami téměř v nepřetržitém kontaktu. U2 a U4 to vyjádřili ve smyslu, že fenka ani nemá čas na vyžadování pozornosti, protože ji jí někdo stále věnuje. U3 vypověděl, že pokud nechce jeho pozornost ona, tak chce on její, zatímco U1 popisoval, že jej fenka všude provází. Ohledně vyžadování pozornosti poté ještě uvedl, že ho fenka každé ráno budí a chce ven. Z těchto výroků lze usoudit, že opatrovníci i fenky si vzájemně věnovali mnoho pozornosti a trávili společně velké množství času, čemuž odpovídá i bodové hodnocení účastníků v HAIS.

Hra s fenkou

Všichni dotazovaní reportovali, že si se svěřenou fenkou hrají. U2 poté přímo řekl, že ho hra baví, což lze ovšem usoudit i z výroků dalších účastníků, kteří považovali za zábavné všechny interakce s fenkou. Tomu odpovídají i výsledky HAIS. U1 při popisování hry pak dodává, že mu fenka hozený klacek vždycky přinese, což může odkazovat na určitý pocit hrdosti, který byl u toho účastníka zaznamenán právě v souvislosti s prací na výchově a výcviku psa. Z výpovědí respondentů kromě toho vyplývá, že hraní bylo oblíbenou činností i samotných fenek. V kategorii hry byly následně identifikovány ještě 2 menší podkategorie, a to sice provokování a aport. Provokace ve hře byly zaznamenány jak ze strany fenky, tak ze strany účastníků U2 a U4. U2 nicméně vypověděl, že je fenka nemá ráda, štěká pak na něj a kouše ho, takže ji posléze vždycky přestane provokovat. Ačkoli provokace byly zachyceny především v rámci hry, U1 také popisoval, jak jej každé ráno fenka budí a chce jít ven, vyzývá ho tedy k

jiné činnosti než ke hře. O házení aportu poté hovořili všichni účastníci kromě U3, přičemž jej dávali do souvislosti s procházkami.

Mazlení

Všichni dotázaní kromě U3 hovořili o mazlení se svěřenou fenkou. Vzhledem k tomu, že U2 a U4 za pozitivní projev vztahu ze strany psa označili mimo jiné právě ochotu mazlit se, lze usuzovat, že jejich fenka (Caira, FCR) má mazlení s lidmi ráda. Oproti tomu U1 uvedl, že se se svěřenou fenkou také chodí pomazlit, ta si ale po chvílce vždycky odlehne jinam – proto usuzuje, že o mazlení příliš nestojí, což respektuje a dále v taktálním kontaktu nepokračuje. Tato skutečnost svědčí o schopnosti rozpoznat komunikační signály psa a zároveň respektovat jeho hranice.

2.2 Každodenní péče

Ohledně náplně každodenní péče o fenku U3 vypověděl obecně, že je různá. U2 a U4 poté jednotlivé úkony nespecifikovali, shodují se nicméně, že jim zabere cca 3 h denně, v jejich každodenním životě se toho příliš nezměnilo, a hlavně jim přibyly starosti. U1 oproti tomu již v jiném kontextu zmínil, že dříve musel kvůli svěřené fence v noci vstávat a venčit ji, každé ráno ho budí, aby šli ven, přičemž také poskytnul náčrt denního rozvrhu zahrnující úkony, které jistě museli obdobně vykonávat i další účastníci (např. krmení). Z jeho popisu vyplývá, že fenku vypustil každé ráno v 5:50 ven, dopoledne si s ní většinou kolektivně hráli, v 10.00 dostala první jídlo a měla hodinu klidu. Když se odsouzení naobědvali, následovala procházka a v 15:00 druhé jídlo, načež byl opět hodinový klid. Poté trávily fenky čas společnou hrou a každý druhý večer byla fenka kartáčována. Poslední jídlo dostávala v 20:00, načež už zůstávala uvnitř domu.

Procházky

V kontextu každodenní péče bylo možné zachytit několik výroků vztahující se k venčení fenek. Všichni účastníci kromě U3 vypověděli, že s fenkami chodí na procházky, přičemž U1 řečenou skutečnost zmiňoval opakovaně. Tito tři respondenti zároveň uvedli, že fence na vycházce hází aport. Z výroků U1 dále vyplývá, že na procházku chodil každý den a učil psa nové povely i při této příležitosti, což mu zprostředkovalo zábavu, především díky viditelnému výsledku, který mu přinášel radost z vynaložené práce.

2.3 Učení a výchova

V oblasti učení a výchovy fenky bylo zachyceno použití pamlskové metody, dobrý pocit z úsilí a výsledku nebo nejrůznější aspekty týkající se problémů. Z výpovědí všech účastníků vyplývá, že fenku novým věcem učili především s využitím pamlskové metody, a to sice pomocí operantního podmiňování, respektive pozitivní odměny (tzn. vydání pamlsku) a negativního trestu (tzn. nedostání pamlsku). Z výpovědí U2 a U3 lze dále usoudit, že obě fenky na tento přístup reagovaly dobře a pamlsky pro ně zprostředkovaly dostatečnou motivaci – to dokládá i skutečnost, že byly označeny za poslušné, učenlivé a chytré. Dobrý pocit z vynaloženého úsilí ohledně práce s fenkou a následného výsledku byl zachycen pouze ve výrocích U1. Zdá se, že tohoto respondenta bavilo zejména učit fenku novým věcem, přičemž ho motivoval právě viditelný výsledek v podobě její zlepšující se poslušnosti. Díky tomu že ho fenka poslouchá, tento účastník cítil hrdost, radost a fenku také shodně považoval za

poslušnou. Kromě toho předpokládal, že by se mu schopnost vynaložit úsilí mohla promítnout i v jiných oblastech života. Tato zjištění jsou podpořena také výsledky HAIS.

Problémy

Identifikované problémy poté spočívaly v rozmazlování a nedostatečné důraznosti účastníků, v nervozitě fenky nebo v tom, že fenka nezná město. Dále byl zaznamenán názor, že chyby dělá každý, stejně jako přístup k řešení vzniklých problémů. Z výroků U2 a U3 vyplývá, že někdy svěřené fenky rozmazlovali – zdá se však, že pouze U2 tuto skutečnost považoval za problematickou. Konkrétně hovořil o tom, že má tendenci psovi povolovat lehání do postele a na gauč, což je ovšem nežádoucí z hlediska jeho budoucího pracovního uplatnění. Dokládá to nicméně vytvoření vzájemné vazby s fenkou. U2 se potýkal rovněž s problémem ohledně důraznosti, která se s rozmazlováním fenky částečně překrývala – společně s druhým opatrovníkem FCR, U4, opakovaně uvedl, že ve výchově někdy není dostatečně důrazný. Dle slov U2 se to projevovalo přílišným rozmazlováním fenky a povolováním věcí, které by jí měl zakazovat, přičemž se mu tyto chyby dle jeho vlastních slov příliš napravit nedařilo. Na druhou stranu ale také vypověděl, že musel začít být důraznější při učení nových povelů, aby pes pochopil, co po něm chce. Ačkoli se tedy nepovažoval za důraznějšího ve smyslu rozmazlování a důslednosti, jeho výroky naznačují, že určitého pokroku v důraznosti dosáhnul alespoň ohledně učení povelů, podobně jako U4, který rovněž řekl, že se díky projektu naučil být důraznější. Tito dotázaní dále reportovali, že fenka někdy bývá při učení povelů nervózní, pravděpodobně proto, že neví, co po ní chtějí. Oba rovněž shodně vypověděli, že v takovém případě zkouší fence vysvětlit požadavek různými způsoby tak, aby ho fenka pochopila.

Vzhledem k tomu, že U1 ani U3 o ničem podobném nehovořili, lze usuzovat, že problémy s nervozitou se u jejich fenky nevyskytovaly – byl u ní ale na druhou stranu zaznamenán problém s nedostatečným návykem na městské prostředí. Vzhledem k protiepidemickým opatřením bylo během programu pozastaveno zaměstnávání odsouzených mimo věznic, stejně jako možnost vycházek. Ačkoli se toto omezení týkalo všech účastníků, hovořil o něm pouze U1, a to opakovaně. Poukazoval na něj v souvislosti s problémovým chováním fenky ve městě, konkrétně se jednalo o strach a neposlušnost. Z důvodu protiepidemických nařízení totiž fenka městské prostředí navštívila jen párkrát a respondent tak neměl možnost v něm dostatečně zajistit její socializaci. Je pravděpodobné, že ani druhá fenka se s městem nemohla příliš seznámit, její opatrovníci ale problémové chování v tomto kontextu nezmiňují. Může za tím stát skutečnost, že se ve městě zkrátka nikdy tolik nebála, je ale také možné, že si respondenti na tuto problematiku nevzpomněli, právě proto že do města ani vůbec nemohli. U2 a U4 navíc museli řešit aktuálnější problémy spojené s jejich vlastním nedostatkem důraznosti a nervozitou fenky při učení nových povelů.

Ohledně problémového chování psa i vlastních chyb ve výchově potom pouze U3 vypovídal obecně ve smyslu, že k nim dochází u všech psů i lidí. Nepřímo tak přiznal, že se nějaké vyskytují, žádné konkrétní příklady ale neuvedl. I z jeho dalších tvrzení je patrné, že někdy k nějakým problémům dojde, nezdá se však že by byly příliš závažné, přičemž U3 a U1 dokážou rychle najít způsob, jak je vyřešit. Neochotu přiblížit konkrétní chyby tohoto respondenta nelze jednoznačně interpretovat, byla však zachycena na více místech. Navzdory těmto skutečnostem tvrzení U3 ohledně problémů odpovídají náhledu U1, neboť oba shodně

vypověděli, že se jim případné problémy při učení fenky daří efektivně řešit. U3 přitom uvedl, že postupuje klidně, přičemž fenku lze dobře motivovat pomocí pamlsků, takže se řešení vždycky poměrně lehce samo nabízí. Oba respondenti v tomto kontextu zmínili rovněž poradcu. U3 vypověděl, že se při výskytu problémů poradil s U1, který zas chodil pro radu k místním psovodům (pozn. při věznici je zřízeno středisko pro výcvik psů VSČR). U1 se takto dle vlastních slov poradil obvykle ještě před tím, než fenku začal učit něco nového – právě proto, aby předcházel chybné metodice či tomu, že mu neporozumí. To naznačuje, že k výchově zaujal zodpovědný přístup a měl snahu postupovat co nejsprávnějším způsobem.

Během 2. vlny na výchovné problémy navázaly slabé stránky ve výchově, které zahrnují pouhé 2 poměrně různorodé výroky. U1 jedinou slabou stránku fenky spatřoval v tom, že nechtěla odejít, když měla být nakonec odvedena – to ovšem není příliš překvapující, vzhledem k tomu že si na sebe zvykli a vytvořili si oboustrannou vazbu, nelze v tom tedy spatřovat chybu na straně fenky či opatrovníka, který navíc rozloučení popisuje jako rychlé, spíše žádné. Tento přístup byl pravděpodobně použit proto, aby psi loučení nevnímali jako příliš stresující situaci a byli při něm co nejméně nervózní. U4 coby slabší stránku vnímal, že fenka „měla svoji hlavu, občas běžela pryč“. Tato skutečnost může souviset s nedostatečnou důrazností respondenta, o níž hovořil v 1. vlně, ačkoli danou problematiku blíže rozváděly především výpovědi U2. Z výroků U4 v 2. vlně je možné vyvodit, že většinu těchto problémů vyřešil, neboť fenku charakterizoval jako výrazně poslušnější než na začátku, byl pyšný na to, že umí povely, které ji učil, plánoval se více věnovat výcviku svých psů v budoucnu a být v jejich výchově důslednější. To souhlasí s jeho výpovědí v 1. vlně, že se díky projektu musel naučit být důraznější.

3 Vztah odsouzeného k fence

Ohledně vztahu odsouzených k fenkám bylo zaznamenáno charakterizování fenky, vytvoření vazby, hrdost na práci s fenkou, zábava a radost, změna ve vzájemném vztahu oproti začátku či odloučení od fenky. I v analýze 2. vlny byly zachyceny obdobné výroky týkající se charakterizování fenky, vytvoření vazby, hrdosti na práci s fenkou či odloučení. Je tedy zřejmé, že ne všechno bylo identifikováno napodruhé, některé koncepty se tentokrát vztahovaly spíše k jiným tématům a zároveň byly zachyceny nové skupiny, podskupiny či typické vzorce.

3.1 Charakterizování fenky

Respondenti vesměs charakterizovali fenky jako chytré, učenlivé či poslušné, popsali jejich oblíbené i neoblíbené věci nebo činnosti, přičemž U1 a U3 je v nadsázce přirovnali k životním partnerkám. Řečené přirovnání vypovídá o vytvoření určité partnerské vazby mezi respondentem a psem. To, že je fenka poslouchala, v účastnících zároveň vzbuzovalo hrdost a radost. Tomu odpovídají i výsledky kvantitativních dotazníků. Co se týče oblíbených věcí, účastníci opakovaně vypověděli, že si fenky rády hrají, s tím že U1 a U2 řekli, že mají také rády jídlo. Hra byla označena za oblíbenou činnost obou fenek, a to jak mezi sebou (U3, U2), tak i s lidmi (U1, U2). Jako neoblíbené věci pak bylo u NO označeno mazlení, zatímco u FCR provokace ze strany opatrovníka. Účastníci popsali, jak fenky v takových situacích svou nelibost projevovaly („po chvílce se zvedne a jde si lehnout jinam“, „pak na mě štěká a kouše“), přičemž vypověděli, že tyto signály respektovali a v činnosti, která fenkám nebyla příjemná, dále nepokračovali.

V 2. vlně U1 fenku popsal jako šikovnou, poslušnou a krásnou. Oba respondenti své psy opět nadneseně přirovnali k životním partnerům, U1 dokonce při dvou příležitostech – „byla můj parťák i kamarád“, „zodpovědnost životního parťáka“, zatímco U4 ve vtipu napsal „měl/mám ji rád. Někdy víc než přítelkyni (usměvavý smajlík)“. Volba slov v tomto nadsazeném přirovnání svědčí o vytvoření blízké partnerské vazby mezi opatrovníkem a svěřeným zvířetem, jíž posléze výroky U1 přímo potvrzují. V charakterizování fenky byla rovněž zaznamenána určitá změna oproti začátku. Oba respondenti vypověděli, že fenka během programu vyrostla, přičemž U4 hovořil především o změně v jejím chování, neboť byla na konci mnohem vychovanější, což považoval za největší změnu, která se během programu udála. Lepší vychování nepřímo reflektoval také U1, avšak v jiném kontextu – poukazoval na to, že na sobě může pracovat ve změně určité vlastnosti stejně jako u psa, z čehož lze vyvodit, že se mu podařilo jej vychovat a naučit požadované povely, což potvrzoval již v 1. analýze. I v 2. vlně pak oba respondenti rádi vzpomínali na to, jak je fenka poslouchala, což není překvapivé, neboť oba shodně uvedli, že jsou pyšní na to, jak fenku dokázali vychovat. Tento aspekt byl u U1 jasně patrný již v 1. vlně, tentokrát lze ovšem zaznamenat také u U4, jehož tvrzení dávají vzniknout podskupině lepší vychovanosti, jíž považuje za největší změnu, která se během programu udála.

3.2 Vytvoření vazby

Vytvoření vazby bylo v určité formě zachyceno v tvrzeních všech 4 respondentů. Sestává mimo jiné i z četných výroků U1 a U2, které dokládají vytvoření vztahu, ale nezdály se sourodě natolik, aby daly vzniknout další podkategorii. U2 např. vypověděl, že mu přináší potěšení už jenom to, že fenku má. U1 výslovně uvedl, že je na něj fenka vázaná, o něčem podobném přitom hovořil i ve slovní poznámce ke kvantitativnímu dotazníku HAIS („jsme na sebe viditelně vázáni“). Výsledky kvantitativních dotazníků tuto skutečnost rovněž dokládají. Další výroky respondentů se nějakým způsobem dotýkaly zvyknutí si, respektování, dávání lásky, dostávání lásky či projevů náklonnosti od fenky. Všichni respondenti kromě U3 vypověděli, že si na svěřenou fenku zvykli, s čímž se mnohdy pojily negativní pocity ohledně odloučení. Respekt k potřebám a projevům svěřené fenky byl poté zaznamenán ve výrocích všech respondentů, tentokrát s výjimkou U4. U3 se vyhnul specifikaci jejích silných a slabých stránek, přičemž odpověděl, že ji má rád takovou, jaká je, což svědčí o schopnosti respektovat její povahu – ačkoli se také může jednat spíše o nechuť či neschopnost přiblížit slabé a silné stránky z důvodu nedostatečné zainteresovanosti ve výchově. U1 a U2 popisovali, jak fenky dávají najevo, když se jim něco nelíbí, k čemuž dodávali, že tyto projevy respektují a v nepříjemné činnosti ustanou. To naznačuje, že opatrovníci vnímali, jak fenky na jejich chování reagovaly, a respektovali jejich hranice. Schopnost rozpoznat komunikační signály psů byla následně doložena i řadou dalších tvrzení. Ve výrocích U1 a U3 se opakovaně objevuje téma dávání lásky. Ačkoli v případě U3 se jedná o částečně obecné výroky („lásku nepotřebují jen lidi, ale potřebují ji i zvířata“, „všechno mě baví, hlavně když ji můžu rozmazlovat.“), dávání lásky je v nich přesto patrné. Zdá se, že pro tyto účastníky byla významnou součástí jejich vztahu s fenkou právě možnost dávat lásku jiné bytosti. U1 přitom několikrát poukazuje rovněž na aspekt dostávání lásky, který byl pro tohoto účastníka zřejmě neméně důležitý. Je vhodné připomenout, že takové zjištění koresponduje s počátečními očekáváními U1, stejně jako s přínosem, který pro něj z participace v programu plynul, neboť se oboje týkalo právě

radosti z kontaktu s fenkou. Všichni respondenti kromě U3 také charakterizovali vztah fenky k vlastní osobě jako kladný. Hra s lidmi byla rovněž charakterizována jako oblíbená činnost obou fenek. Jedině U3 vztah fenky k sobě samému označil za normální, což je ve srovnání se zbylými účastníky méně pozitivní hodnocení. Způsob, jakým jej fenka projevuje, rovněž blíže nenastínil. Z jeho jiných výroků je nicméně možné usoudit, že se fenka dožaduje jeho pozornosti, stejně jako on, a v neposlední řadě si spolu hrají – což lze také považovat za projevy náklonnosti ze strany fenky. Ve srovnání s ostatními účastníky se nicméně zdá, že tento respondent neprožíval výchovu psa tak intenzivně a vytvořil si k němu rovněž i méně silnou vazbu.

V analýze 2. vlny bylo vytvoření vazby ke svěřeným psům zaznamenáno ve výpovědích obou účastníků. U1 například řekl, že na sebe byli viditelně vázáni, což odpovídá jeho tvrzením z 1. vlny. Za jedinou věc, na níž vzpomíná negativně, označil odchod fenky, přičemž zmínil, že by ji pochválil za to, jak je šikovná, poslušná a krásná, což je charakteristika dokládající jeho pozitivní náhled na svěřeného psa. Obdobně i U4 vypověděl, že na nic negativně nevzpomíná a fenku by pochválil za to, že vůbec byla, což rovněž naznačuje vytvoření pozitivní vazby. Jak už bylo řečeno, pozitivní vazba byla patrná i na jiných místech kvalitativní analýzy – respondenti s fenkami strávili příjemný čas, rádi vzpomínali na jejich projevy náklonnosti, přirovnávali je ke svým parťákům či partnerkám, prožívali negativně vzájemné odloučení, plánovali fenky v budoucnosti navštívit a pocítovali díky nim určitou změnu také u sebe samotných. Ohledně vytvoření vazby bylo zaznamenáno dávání a dostávání lásky, vzájemná důvěra a podpora sebedůvěry. U4 ve vtipu vypověděl, že měl fenku rád někdy víc než svou přítelkyni, zatímco U1 vzpomínal, jakou mu opětovala lásku – tato tvrzení poukazují na aspekt dávání lásky, rovněž zachycené v první části analýzy, který byl u tohoto respondenta shodně zachycen i v 1. analýze. S ním úzce souvisí také dostávání lásky, které je v případě U1 zřejmě již ze zmíněného výroku, stejně jako z tvrzení, že mu přítomnost fenky zprostředkovala období plné lásky. U4 také rád vzpomínal, jak se na něj fenka těšila a byla z něj nadšená, což oba respondenti doložili popisem toho, jak je fenky vítaly po příchodu z práce. V současné analýze bylo vytvoření vazby spojeno také s oblastí důvěry, sestávající z výroků U1 – „zkušenost, že pes je tak věrné zvíře, až to předčilo moje očekávání, „zodpovědnost ‚životního parťáka‘, který nesoudí a věříme si od začátku“. Toto zjištění zase o něco více přibližuje charakteristické aspekty vztahu mezi tímto opatrovníkem a jeho svěřeným zvířetem. Ve výroci U1 byla dále zaznamenána podpora sebedůvěry, již mu fenka zprostředkovala, což on sám vlastně i výslovně potvrzuje: „(fenka znamenala) sebedůvěra chodící pořád se mnou“. Pozitivní vliv na sebedůvěru dokládá nepřímě i výrok „(největší změnu na konci programu vidí v...) pohled ostatních na mě samého ohledně výsledku výchovy psa“. Ačkoli je z dané věty zřejmé pouze, že se pohled ostatních na respondenta pozitivně změnil, lze rovněž usuzovat, že právě i to může napomoci k získání vyšší sebedůvěry. Stejnou funkci mohou mít rovněž úspěchy týkající se učení fenky, jak už dokládá dobrý pocit z úsilí a výsledku, zaznamenaný v 1. vlně či hrdost na práci s fenkou identifikovaná v obou analýzách, která je v podstatě již sama o sobě důkazem určité sebedůvěry alespoň ve specifické oblasti. Tyto pozitivní zkušenosti poté mohou představovat i jistou motivaci k práci na změně vlastního chování.

3.3 Hrdost na práci s fenkou

Ve výrocích U1 a U2 byla zaznamenána hrdost na práci s fenkou – obzvláště v případě U1 byl tento aspekt patrný na několika místech nezávisle na sobě. Z výpovědí obou účastníků je zřejmé pozitivní hodnocení vlastní schopnosti učit fenku novým věcem, konkrétně povelům. U1 navíc přímo uvádí, že v něm tato skutečnost vzbuzovala hrdost. Rovněž opakovaně vypověděl, že má v kontextu výchovy a učení fenky dobrý pocit z vynaloženého úsilí a viditelného výsledku. Učení fenky a její následnou poslušnost dále U1 s U3 vnímali coby zdroj radosti a zábavy. Tito respondenti přitom opatrovali stejnou fenku, jíž shodně označili za poslušnou. Obdobně U2 a U4 svou fenku charakterizovali jako chytrou a učenlivou.

Stejně tak byla hrdost na práci s fenkou i v 2. vlně zaznamenána především ve výrocích U1. Tento respondent byl stále pyšný na evidentní vazbu, jíž si s fenkou navzájem vytvořili, stejně jako na viditelné výsledky své práce v oblasti výchovy. Tentokrát byla však navíc zachycena konkrétně hrdost na poslušnost fenky, jíž potvrzuje i výrok U4, který byl pyšný na to, že fenka uměla povel, co ji učil. Lze poznamenat, že tato kategorie rovněž rozvádí dobrý pocit z úsilí a výsledku, zaznamenaný v 1. analýze, a souvisí s vyšší sebedůvěrou, neboť dokládá, že účastníci důvěřovali vlastním schopnostem alespoň v této specifické oblasti. To může následně sloužit jako základ pro posílení sebedůvěry i v jiných aspektech života, konkrétně důvěru ve schopnost změnit vlastní chování a soustředit se na vytyčené cíle.

3.4 Zábava a radost

Všichni respondenti kromě U1 vypověděli, že je jakákoli interakce s fenkou baví a žádnou činnost výrazně nepreferují. U2 neuvedl nic negativního ani ohledně jejích slabých stránek a problémového chování, z jeho jiných výroků nicméně vyplývá, že si byl vědom problémů s vlastní důrazností i s tím, že fenka při učení nových povelů někdy znervózní. U2 dále vypověděl, že ho baví házet fencí a chodit na procházky. Výroky všech účastníků, s výjimkou U4, napovídají, že už samotný vztah s fenkou jim sloužil jako zdroj radosti. Všichni účastníci kromě U3 ve fenci také spatřovali každodenní radost. U1 a U3 poté vypověděli, že radost a zábavu nachází v učení a poslušnosti fenky. Oba tyto respondenti svou fenku také popsali jako poslušnou, přičemž U1 výslovně hovořil o dobrém pocitu z vynaloženého úsilí a výsledku v kontextu práce s fenkou. V 2. analýze byla zábava a radost spojena především s dobře stráveným časem, který odsouzeným přítomnost fenky zprostředkovala a v němž pro ně spočíval i význam programu.

3.5 Změna ve vztahu oproti začátku

Kromě U1 neměl ani jeden z účastníků pocit, že by se jeho vzájemný vztah s fenkou nějakým způsobem změnil oproti době, kdy mu byla svěřena do péče – pouze U1 odpověděl, že si na sebe s fenkou za ten čas zvykli. I respondenti U2 a U4 ale přitom v jiném kontextu hovořili o zvyknutí si na přítomnost fenky. U1 při další příležitosti uvedl, že když byla fenka malá, musel v noci vstávat a venčit ji. Z tohoto výroku lze usoudit, že to v době 1. vlny tvorby dat již nebylo nutné, což naznačuje, že se jejich vzájemné interakce postupně měnily, jak fenka vyrůstala a učila se požadované návyky. V 2. analýze poté nebyla změna ve vztahu oproti začátku zachycena – tematicky na ni nicméně navázala změna oproti začátku v kontextu charakterizování fenky.

3.6 Odloučení od fenky

Ohledně budoucího odloučení od fenky bylo zaznamenáno vytěsnění myšlenek, negativní pocity a vyrovnávání se s odloučením. U1 vypověděl, že na budoucí loučení zatím spíše nemyslí a nijak zvlášť si jej nepřipouští – v kombinaci se stručností jeho odpovědi se pak skutečně zdálo, že o daném tématu ani nechce příliš hovořit. U2 obdobně uvedl, že si nechce připustit, že se bude muset se psem rozloučit, přičemž opakovaně zmínil, že jej vnímá, jako kdyby mu měl zůstat na stálo. Všichni účastníci popisovali budoucí odloučení negativně, přičemž kromě U1 jej každý z nich označil přímo za obtížné. Jedině U3 při té příležitosti zároveň dodal, že to nějakým způsobem půjde zvládnout. U2 pak hovořil o tom, že se s myšlenkou na odloučení snaží vyrovnávat skrze vědomí, že od začátku věděl, že program skončí – zároveň ale dodává, že si to příliš přiznat nechce.

V 2. analýze byly výroky týkající se odloučení početnější, přičemž v nich bylo možné zaznamenat negativní pocity, vyrovnávání se s odloučením a vzpomínání na fenku. Negativní pocity ohledně odloučení byly patrné z výpovědí obou respondentů. U1 odchod fenky označil za jedinou negativní stránku programu, nerad na něj vzpomínal a vyjádřil, že s fenkou odešel i kus jeho životního období. U4 vypověděl, že se mu o fence zdálo několik snů, což v něm vyvolalo smutek. U obou respondentů byl poté zachycen stesk a lítost, že nestihli více věcí. U4 litoval, že fenka musela odejít dřív, zatímco U1 se vyjádřil v tom smyslu, že je mu líto, že ji toho nestihnul naučit víc. To opět dokládá, že učení fenky tohoto respondenta skutečně bavilo, zdá se že ještě více než ostatní účastníky. Oba dotazování se nicméně s odloučením určitým způsobem vyrovnávali. U1 uvedl, že na ně byl částečně připraven, neboť s tímto vědomím do projektu přicházel. U4 dokonce zmínil, že si zpočátku myslel, že to bude prožívat lépe, pak měl ale několik snů s fenkou. Stesk po fence v něm poté podněcoval myšlenky na pořízení nového psa. Oba účastníci přitom rovněž řekli, že fenku plánují v budoucnosti navštívit a rádi vzpomínali na jejich vzájemné interakce – především na to, jakou jim projevovala lásku, obzvláště při příchodu z práce.

4 Změna účastníka

Ve výpovědích respondentů bylo možné zachytit, že vnímají určitou změnu ve vlastním přístupu a dovednostech, jíž spojují se svou participací na programu. Jedná se především o promítnutí získaných zkušeností do jiných oblastí života, nárůst zodpovědnosti a změnu v přístupu k výcviku nebo výchově psů. V analýze 2. vlny byla ohledně změny účastníka rovněž zaznamenána zodpovědnost a přístup ke psům – tentokrát k nim však navíc přibyla i změna po odchodu fenky.

4.1 Promítnutí zkušeností

Ohledně promítnutých zkušeností byla identifikována dvě kontrastní stanoviska, a to sice názor, že se zkušenosti promítají, oproti tomu, že se nepromítají. Ze všech respondentů, jedině U3 neměl pocit, že by se mu získané zkušenosti nějakým způsobem promítly do jiných oblastí života, pravděpodobně především v důsledku toho, že nepociťoval, že by během programu nové zkušenosti získal. Jako důvod uvádí předchozí práci se psy v rámci povinné vojenské docházky. Ačkoli tento účastník říká, že neví, co program nesplňuje, rovněž zmiňuje, že očekával více školení a možnost rekvalifikace v daném oboru. Již z výroku „Tlapka v dlani

mi přináší možnost sbírat hovínka,“ lze usuzovat, že respondent nepocítuje, že by se musel díky projektu naučit něco nového, což v další odpovědi i přímo potvrzuje. Kromě této kategorie se v tématu změny účastníka výroky U3 také dále nevyskytují v jiném kontextu. Zbývající participanti měli oproti tomu pocit, že se jim získané zkušenosti určitým způsobem do života promítly, pouze U1 ale u této otázky uvedl konkrétní příklad, a to sice, že více uklízí. Nezávisle na tom také předpokládal, že by se mu v jiných oblastech života mohla promítnout schopnost vynaložit úsilí, jíž rozvíjel právě výchovou a výcvikem fenky. Ačkoli při 2. analýze nebylo promítnutí zkušeností do jiných oblastí života rozlišeno, z výpovědí respondentů vyplývá, že vnímali vliv programu na změnu zodpovědnosti, na přístup k práci na změně sebe samotného či na schopnost soustředit se na vlastní cíle.

4.2 Zodpovědnost

Všichni účastníci kromě U3 výslovně uvedli, že pocítují větší zodpovědnost. U1 tuto skutečnost zmiňuje opakovaně a dává ji výslovně do souvislosti s výchovou fenky, lze však usuzovat, že i U2 a U4 smýšlejí v podobném kontextu, neboť pro ně nárůst zodpovědnosti souvisel s programem, jehož náplní byla právě výchova psa. Vyšší zodpovědnost se poté konkrétně projevovala v nových každodenních návycích – ačkoli je možné předpokládat, že účastníci museli vykonávat podobné úkony spojené s běžnou péčí o fenku, lze i ohledně těchto činností rozlišit dva kontrastní postoje, a to sice změnu každodenního života a každodenní život beze změny, ale se starostmi. Popis jednotlivých úkonů péče o fenku je k dispozici v podkapitole 5.2.1.2; Každodenní péče. Změnu běžného života výslovně pocítoval U1 – ať už v kontextu povinností spojených s obstaráním fenky, kvůli nimž musel změnit dosavadní návyky, nebo v tom smyslu, že začal více uklízet, což jsou všechno výroky související se zodpovědností za svěřeného psa. Ačkoli oproti tomu U2 a U4 vypověděli, že se jejich každodenní život příliš nezměnil, vzápětí dodali, že jim přibyly starosti – to odkazuje na určitý pocit zodpovědnosti za opatrovanou fenku. Oba účastníci zároveň uvedli, že si dělali starosti kvůli jejím kožním problémům, takže nelze vyloučit, že tato skutečnost ovlivnila jejich odpověď i v tomto případě.

Výroky týkající se přímo zodpovědnosti bylo v 2. vlně možné rozlišit na ty směřované k fence, a na ty týkající se práce na změně. Když byly fenky ještě u opatrovníků, U1 vypověděl, že pro něj zodpovědnost spočívala jednak v organizaci vlastního denního rozvrhu, což se pravděpodobně pojilo s povinnostmi, které museli účastníci vykonávat v souvislosti s péčí o fenku. Dále napsal, že k fence pocítoval „zodpovědnost ‚životního partáka‘, který nesoudí a věříme si od začátku“, což odkazuje na vytvoření silné vazby ke svěřenému zvířeti, kterýžto vztah mohl poskytovat prostor pro rozvoj zodpovědnosti účastníka, což se následně promítlo i ve smýšlení o jiných oblastech života. U1 i přímo vyjádřil očekávání, že se mu zodpovědnost, jíž během práce s fenkou rozvíjel, promítne především do života na svobodě. V těchto tvrzeních je patrná orientace na budoucnost po ukončení výkonu trestu.

Práce na změně

Ve výrocích účastníků 2. vlny bylo možné identifikovat obsah vztahující se přímo k práci na změně sebe samotného. Jedná se konkrétně o skupinu tvrzení U1 týkajících se podobnosti mezi změnou fenky a změnou účastníka, oproti nimž byl rozlišen koncept orientace na vlastní cíle, o němž hovořil U4. Ve výpovědích U1 bylo patrné nahlédnutí analogie mezi

vynaloženým úsilím při výchově fenky a práci na změně sebe samotného, a to dokonce ve více výpovědích – „když na sobě budu pracovat ve změně nějaké vlastnosti tak jako u psa, i u mě pomalu a časem to přinese úspěch,“, „tak jako u ní, vytrvale a pomalu jde naučit i přenačit cokoli a úspěšně.“ Tento postoj naznačuje důvěru ve schopnost změnit sám sebe, stejně jako určitou motivaci pramenící z vědomí, že vynaložené úsilí může přinést požadované výsledky. To je zároveň ještě podpořeno zkušeností, že se náhled ostatních na osobu respondenta může na základě těchto pozitivních výsledků změnit. U4 zase opakovaně vypověděl, že jej zkušenosti získané při výchově fenky utvrdily v rozhodnutí vést zodpovědný život a soustředit se na vytyčené cíle, jako je zaměstnání, bydlení nebo vztah s přítelkyní. Ve výrocích obou účastníků je tak patrná motivace k práci na sobě samém, stejně jako orientace na budoucnost, již bylo možné zaznamenat na více místech 2. analýzy, obzvláště pak k tématu změny účastníka. Práce na změně sebe sama lze chápat jako jeden z projevů zodpovědnosti respondentů, při němž se zároveň zodpovědné chování dále rozvíjí. Vztahování výpovědí k budoucnosti bylo poté možné očekávat, neboť se oba respondenti přibližovali k ukončení výkonu trestu a některé otázky 2. vlny se na jejich budoucí život přímo soustředily.

4.3 Přístup k výchově/výcviku

Všichni účastníci kromě U3 uvedli, že pocítují změnu ve svém přístupu k výchově či výcviku psů. U1 přitom žádné předchozí zkušenosti se psy neměl, sám také přiznal, že se musel naučit spoustu věcí a chtěl být na výchovu dobře připraven. Tuto skutečnost dokládá i jeho tvrzení, že se před učením nových povelů docházel radit s místním psovodem (pzn. při věznici je zřízeno středisko pro výcvik psů VSČR), což naznačuje, že k výchově fenky zaujmul zodpovědný přístup. Zároveň měl možnost sledovat, jak má jeho úsilí věnované práci s fenkou viditelné výsledky. V rámci změny v přístupu ke psům bylo možné rozlišit výroky týkající se vyšší důraznosti, na níž museli zapracovat U2 a U4. Podle svých slov měli tito účastníci jednak problém s nedostatečnou důsledností a rozmazlováním fenky i s důrazností povelů. Bylo poté třeba naučit se zadávat povely důrazněji, aby fenka pochopila, co po ní chtějí, stejně jako museli omezit její rozmazlování, aby ji mohli adekvátně připravit na budoucí pracovní uplatnění vodícího psa.

V analýze 2. vlny byl ohledně přístupu ke psům zaznamenán přístup k pořízení psa, zájem o účast na výchově vodících psů a zájem věnovat se důkladněji výchově vlastních psů. U1 opakovaně uvedl, že pokud se někdy bude cítit osamělý, pořídí si psa. U4 zase vypověděl, že stesk po fence zažehává myšlenkami na nového psa, přičemž by se tentokrát jednalo fenku – doposud choval pouze samce. Zároveň zvažoval, že by se projektu výchovy vodícího psa účastnil i v civilním životě. Tuto možnost přitom nevylučoval ani U1. U4 mimo jiné uvedl, že díky zkušenostem z projektu nyní pohlíží jinak i na výchovu vlastních psů – plánuje být v budoucnu důslednější a důkladně se věnovat výcviku. To svědčí o nárůstu zodpovědného přístupu alespoň v této specifické oblasti, což souhlasí i se zjištěními zachycenými v 1. analýze.

4.4 Změna po odchodu fenky

Změna po odchodu fenky mohla být již ze své podstaty zachycena pouze ve 2. analýze. Oba respondenti po odchodu psů vnímali nárůst volného času. To dokládá, že výchova fenky kladla nároky na jejich zodpovědnost tím, že jim zprostředkovala určité povinnosti a starosti – zároveň však poskytovala každodenní zpestření a radost, což zachytily obě analýzy. Ve světle

těchto skutečností se potom nezdá překvapivé, že měli respondenti po odchodu fenek více volného času. Jako jiné zdroje radosti, které jim tuto dobu vyplnily, bylo označeno cvičení v posilovně (U1) a těšení se na brzké navštívení fenky (U4) – oba také shodně vypověděli, že jim přináší radost blížící se konec trestu.

Příloha IX. Otázky výsledné metodiky

Otázky 1. vlny:

- 1) Proč jste se chtěl programu výchovy vodícího psa účastnit?
- 2) Jaké jste měl zprvu pocity, když vám byl pes předán?
- 3) Co jste po příchodu psa musel změnit nebo se nově naučit?
- 4) Jaké činnosti s fenkou děláte nejraději a proč?
- 5) Jaké činnosti spojené s fenkou naopak rád nemáte a proč?
- 6) Co pro vás svěřená fenka znamená a proč?
- 7) Jakým způsobem dáváte fence najevo náklonnost, nebo naopak nelibost?
- 8) Jaký si myslíte, že k vám má fenka vztah a jak ho dává najevo?
- 9) Jaké jsou slabé a silné stránky vaší fenky?
- 10) Co si myslíte, že má fenka ráda, a jak to dává najevo?
- 11) Co si myslíte, že naopak ráda nemá, a jak to projevuje?
- 12) Jakým způsobem reagujete, když se fence něco nelíbí?
- 13) Co si myslíte, že vám jde ohledně fenky dobře?
- 14) Jak postupujete, když fenku učíte něco nového?
- 15) Jaké chyby si myslíte, že děláte ve výchově či při učení fenky?
- 16) Jakým způsobem se tyto chyby snažíte napravit?
- 17) Jaké problémy jste u fenky zaznamenal a v jakých situacích k nim dochází?
- 18) Jak jste postupoval při řešení výše zmíněných problémů?
- 19) Uvědomil jste si díky fence a jejímu vychovávání něco nového o sobě nebo o něčem, co považujete za důležité? Pokud ano, co?

Otázky 2. vlny:

- Splňuje program výchovy budoucího vodícího psa vaše počáteční očekávání?
- Jaké návyky a zkušenosti vám vychovávání fenky přináší?
- Jak si myslíte, že se tyto návyky a zkušenosti promítají do vašeho života?
- Jaký má pro vás svěřená fenka význam a proč?
- Jak nahlížíte budoucí odloučení od fenky?

- Co u vaší fenky vnímáte jako přednosti a co jako nedostatky?
- Když si vzpomenete na začátek programu, co se doteď podle vás nejvíc změnilo? Ať už ohledně psa nebo vás samotného?

Následující otázky dle analýzy 1. vlny pozměnit tak, aby rozváděly zachycená témata, nebo ponechat a přeformulovat. Pořadí otázek stanovit podle jejich výsledné podoby:

- Jaké činnosti s fenkou děláte nejraději a proč?
- Jaké činnosti spojené s fenkou rád naopak nemáte a proč?
- Jakým způsobem dáváte fence najevo náklonnost, nebo naopak nelibost?
- Jaký si myslíte, že k vám má fenka vztah a jak ho dává najevo?
- Co si myslíte, že má fenka ráda, a jak to dává najevo?
- Co si myslíte, že naopak ráda nemá, a jak to projevuje?
- Jakým způsobem řešíte, když se jí něco nelíbí?
- Co si myslíte, že vám jde ohledně fenky dobře?
- Jak postupujete, když fenku učíte něco nového?
- Jaké chyby si myslíte, že dále ve výchově či při učení fenky?
- Jakým způsobem se tyto chyby snažíte napravit?
- Jaké problémy a v jakých situacích jste u fenky zaznamenal?
- Jak jste postupoval při řešení výše zmíněných problémů?
- Uvědomil jste si díky fence a jejímu vychovávání něco nového o sobě nebo o něčem, co považujete za důležité? Pokud ano, co?
- > jak jste zapracoval na nedostatcích ve výchově/svém přístupu k výchově, které jste zmínil v 1. vlně?

Otázky 3. vlny:

- Přináší vám projekt výchovy budoucího vodícího psa, to co jste na začátku očekával?
- Jaké návyky a zkušenosti si z vychovávání fenky odnášíte?
- Jak si myslíte, že se tyto návyky a zkušenosti promítnou do vašeho života na svobodě?
- Co pro vás svěřená fenka znamenala a proč?
- Jak jste prožíval rozloučení s fenkou?
- Za co byste vaši fenku pochválil a v čem měla naopak nedostatky?
- Když se podíváte na začátek a nakonec programu, v čem vidíte největší změnu? Ať už ohledně psa nebo sebe samotného?
- Co se vám v životě změnilo poté, co fenka odešla?
- Stýská se vám? Na co vzpomínáte pozitivně a na co naopak negativně?

- Plánujete se po propuštění nějakým způsobem dále věnovat psům? Proč ano a proč ne?

Následující otázky dle analýzy 2. vlny pozměnit tak, aby rozváděly zachycená témata, nebo ponechat a přeformulovat. Pořadí otázek stanovit podle jejich výsledné podoby:

- Co si myslíte, že vám jde ohledně fenky dobře?
- Jak postupujete, když fenku učíte něco nového?
- Jaké chyby si myslíte, že dále ve výchově či při učení fenky?
- Jakým způsobem se tyto chyby snažíte napravit?
- Jaké problémy a v jakých situacích jste u fenky zaznamenal?
- Jak jste postupoval při řešení výše zmíněných problémů?
- Uvědomil jste si díky fence a jejímu vychovávání něco nového o sobě nebo o něčem, co považujete za důležité? Pokud ano, co?